

ІВАН ФІЛИПЧАК

ЗА СЯН!

ФУНДАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ
diasporiana.org.ua

IVAN FYLYPCHAK

BEYOND THE SYAN!

THE LEMKO RESEARCH FOUNDATION, INC.

**P. O. BOX 651
Cooper Station
New York, N. Y. 10276
USA**

ІВАН ФІЛИПЧАК

ЗА СЯН!

UKR

ФУНДАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ

Нью-Йорк — 1982

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:
Іван Гвозда

Члени редакційної колегії:
Микола Дупляк, Мовний редактор
Мирон Мицьо
Михайло Черешньовський

All Rights Reserved
Всі права застережені

СЛОВО ДО ВП. П. ЧИТАЧІВ

В історії кожного народу є високі, взнесені часи — сили, слави, багатства, розквіту культури; а є знову періоди руїни, занепаду, знесилення, розбрату. Як показує наука, розквіт народу і його держави припадає на ті часи, коли всі сили нації об'єднуються в однім стремлінні до спільної цілі, коли під спільний стяг і тверду руку державної влади стають всі племена, партії, області, які почувають себе приналежними до одного народного пня. Навпаки — як в народі пічнеться внутрішня боротьба одиниць, партій, племен, то настає руїна, занепад, а то й загибля такого народу і держави.

І в історії українського народу були світлі моменти слави, величі, багатства, розквіту славної держави, яка мала велике значіння і в міжнародньому обсягу. Сюди належать часи Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, Романа Галицького, короля Данила і т.п. Знову, коли наставала братовбивча міжусобиця, боротьба князів між собою — держава занепадала і нарешті улягла силі сусідів. Те саме ми бачимо і в пізніших часах козацької доби, те бачимо і в останніх днях.

Оповідання І. Филипчика "За Сян!" дає нам світлу картину розквіту русько-української держави за часів Володимира Великого і Ярослава Мудрого, коли то Київ по величині, багатству і славі був другою після Царгороду столицею на сході Європи, а кордони тої величезної держави тяглися далеко на схід і захід.

На світлих моментах нашої минувщини вчімся будувати наше життя, а не руйнувати його, як то було в часи міжусобиць і розбрату.

В-во "Ока"

ПЕРЕДМОВА

Сказано ж бо, що ми передаємо письмом наші вислови, дії, щоб ті, які прийдуть після нас, змогли розуміти наші почуття, думки, і все, що ми робили. Описи зроблені помистецьки, що дають читачам приємність, називаються літературою. Літературою отже є рефлексії і репродукції людського життя. Вона розвиває наші уявлення та емоції, побуджує почуття приємності, або навіть і обоювання всього прекрасного в природі, суспільстві, чи навіть у душі людини. Література займається мистецьким описом переживань радостей і смутків, приємностей і болів, ідеалами любови, віри, свободи, обов'язку, пошани, респекту. Такі ідеали прославляють авторів, роблять їх твори завжди актуальними і свіжими.

Історична повість *За Сян!* являється частиною літературної спадщини Лемківщини, бо вона зображує світоглядомі риси українських хорватів-лемків у часах формування релігійно-державницької української історії тисяча літ тому назад. З великою любов'ю до України, — виразника його особистих ідеалів, як релігійно-духово-цивілізуючого чинника не лише на сході Європи, але й на цілому європейському континенті, та до своєї вужчої батьківщини — Лемківщини, автор відкрив для нас заслону історії, щоб ми змогли стрінутися із нашими предками — творцями вартостей, які уможливили нашій нації перетривати до сьогодні. Автор творить для нас картину зорганізованого життя хорватів-лемків, свідомих християн-патріотів, які просили Володимира Великого, щоб він їх красну країну прилучив до своєї могутньої держави, щоб вони були навіки "вся Русь воєдино", щоб заховати і боронити свою святу віру православну, щоб не

гинути в чеськім та лядькім багні. Це ж бо картина дійсних ідеалів лемків, на підставі яких вони збереглися, і не раз доказували, що вони ними жили, за них вороги наші не раз їх розпинали. Рівень правдивости почуття з'єднання лемків із рештою України — а зокрема духового з'єднання — автор хоче передати устами князя Володимира Великого, який каже: "Ви (лемки) показали іншим племенам нашим, котрих треба було аж силою зброї приборкувати до державної єдності, що ви цю річ серцем відчували, що для вас місце лише на лоні єдиної Матері Руси — що вашим осередком наш славний Київ!"

Зокрема в цю пору, коли положення лемків майже безвихідне, коли їх матеріальну культуру знищила Польща, коли лемкам забороняється не лише належати до їх прадідівської церкви, але й забороняється їм молитися, коли їх держиться під поліційним наглядом вже тридцять п'ять літ на вигнанні, побуджувані автором вартості і ідеали в його історичній повісті *За Сян!*, в якій він змальовує героїчне минуле рідного народу, вчить любити рідну землю і свій нарід та боротись за її збереження, — робить її для лемків зокрема особливим джерелом, з якого вони можуть черпати духово-моральні сили, необхідні для боротьби за самозбереження. Цього джерела потрібно, зрештою, й решті українського народу, ситуація якого не дуже відмінна від його лемківської вітки. Зокрема потрібно багато сил українській діаспорі, якщо вона має діяти на довге майбутнє як допоміжний та ефективний чинник у самовизволенні поневоленої української нації.

Автор змальовує княжу Україну як український Царгород, в тіні якого такі держави, як Польща, Чехія, Німеччина, ставали уосібненням варварства. І так, як колись німецькі варвари жили надіями, щоб вдертися до центру римської імперії і його сплюндрувати, так і сусіди поляки в цьому творі старалися використати якунебудь нагоду, щоб вдертися на Україну, щоб її спустошити, щоб себе вивищити приниженням її могутности. Та, хоч ворогам України, а зокрема ворогам її високої релігійно-духовної культури, вдалося тимчасово ввійти в її центр — Київ — через Золоті Ворота, то це мало послужити лише пересторогою автора для української нації, що може їй справді загрожувати в майбутньому, в час, коли довкруги України почнуть

повставати сильні та нові національні держави.

Хрещення України як момент душевно-цивілізаційного визволення нашого народу тісно пов'язаний із моментом політичного і культурного розквіту України Володимира Великого, яких то моментів він і є уособленням. Символічну злуку авторової Лемківщини із цілістю України князя Володимира Великого треба розуміти як заклик автора *За Сян!* до висунення цього історичного моменту знову на перший план нашого життя як нації, яка бореться за все-стороннє визволення та об'єднання.

Фундація Дослідження Лемківщини рішила перевидати цей твір історика-краєзнавця Івана Филипчак, щоб спричинитися до звеличання 1000-річчя хрещення України, підкреслити вагу хрещення України в процесі розбудови концепції християнської України як цивілізуючого чинника Східної Європи, як консолідаційного чинника в процесі розвитку української нації від часу Олега Віщого до Ярослава Мудрого. Також, присвячується перевидання цього твору 35-річчю вивезення лемків з Лемківщини на польське заслання.

Фундація Дослідження Лемківщини в імені всієї української лемківської громади, як також і в імені всього українського суспільства, цією дорогою висловлює вдячність всім тим особам, які чимнебудь причинилися до перевидання твору *За Сян!*, а зокрема складає подяку д-рові Борисові Филипчаківі, синові автора, за уможливлення переведення в життя цього задуму. Нехай це видання буде китицею квітів на могилу його батька на далекій чужині, на Сибірі.

Не легко усучаснити твір із 1928 року без того, щоб не порушити його оригінальності, щоб не "согрішити" супроти автора, якого вшановується цим перевиданням. З цієї причини редакція ФДЛ вносила поправки в текст лише там де це було konieczним. Без змін залишилися синтакса автора та розділові знаки у тексті. Ми зберегли також чимало слів із лемківського народнього мовлення. З другої ж сторони, редакція, в почутті обов'язку супроти новочасних читачів, старалася зробити все, що було konieczним, щоб цей твір при-

найменше наблизити до вимог української сучасної мови.

Василь Хомик у своїй розвідці "Літератори та вчені з Лемківщини" пише, що історичні повісті Івана Филипчака, родом з села Лішня на Лемківщині, викликали "помітне зацікавлення". "Його популярні повісті: *Княгиня Романова* (1927), *За Сян!* (1928), *Будівничий держави* (1935), *Іванко Берладник* (1936), *Дмитро Детько*, *Бутвичі*, *Кульчицький герой Відня* та інші."

З надією, що твір *За Сян!* дасть українському читачеві відчутти усю величавість української релігійно-культурної і політичної спадщини, шляхетність української людини, її неограничену любов до всього свого, незалежно від її місця побуту, ми його з почуттям гордості даємо в руки читачів; оцінку його технічно-мистецької вартости залишаємо для фахівців — літераторів.

Іван Гвозда

1. *Український Календар УСКТ*, Варшава, 1969, стор. 98.

Иван Филипчак

СПОГАД ПРО БАТЬКА

Мій батько, Іван Филипчак, народився 29-го січня 1871 року в селі Лішня, біля Сянока. Освіту здобув у Сяноці і Львові, а відтак працював учителем середніх шкіл у Новому Самборі.

Доля не судилась батькові легкою. Він повдовів у ранній молодості. Залишилося п'ятеро малих сиріт. Наймолодшому із нас було тоді тільки півтора року. Дітьми і домашнім господарством зайнялася бабуня, а батько працював на утримання родини. Приходилось важко, але він був дуже дбайливий і працьовитий. Хотів, щоб і виховати нас добре і дати кожному відповідну освіту. Він все знаходив час, щоби бути з нами, поговорити, допомогти тощо. У вільні від праці дні любив йти з нами на прохід, або таки в нашому саду розповідати нам про життя, про минулі і біжучі події. Літні вакації ми проводили у рідні біля Сянока, у Вільхівцях та в Лішні над Сяном.

Батько часто згадував про свої шкільні роки у Сяноці та про те, як його мати із великим трудом приносила йому харчі з віддаленої на сім кілометрів Лішні. Батькові розповіді були цікаві. Він навчав нас любити Лемківщину і залюбки повторював: — "Ви всі народилися у Самборі, але ваші батьки, діди і прадіди — усі були лемки. Та, чи лемки, бойки, гуцули, подоляни, волиняни чи наддніпрянці — всі ми українці, а наша столиця Київ". Коли ж кожний з нас пішов у життя своїм шляхом, батько віддався всебічній праці для добра свого народу.

Мій батько, разом з адвокатом Гуркевичем і лікарем В. Кобільником заснував у Самборі Музей "Бойківщина" та почав видавати періодичний журнал *Літопис Бойківщини*. Він закінчив також курси шовківництва, а опісля заложив у

Самборі кооперативу "Шовк". Батько очолював товариство "Сільський Господар" та організував курси навчання шовківництва, садівництва, бджільництва та виробу овочевих вин. Кожну хвилину свого життя умів використати для добра народу, для піднесення його освіти і добробуту.

Про відданість батька рідному краю свідчить також його літературна творчість. Окрім літературних творів, він написав багато статей та історичних розвідок у тогочасних газетах і журналах. Працював над історичною монографією про Школу Василян у Лаврові із 1788-1911 років тощо.

Коли ж наближалася до нас жорстока хуртовина Другої світової війни, я намовляв батька, щоби виїхав з нами на еміграцію. Він однак рішив залишитися дома і не покидати рідного краю. Мої переконування не помогли. На прощання я почув від батька такі слова: — "Я зрісся із нашою землею, з нашим народом, і залишусь тут. Не хочу тинятися на чужині, де я не належу, а якщо воєнні події змусять мене покидати наш дім, тоді переїду до Лішні, у мої родинні лемківські гори і там перечекаю війну".

Лиха доля хотіла інакше. Жорстокі обставини запроторили батька у далекий Сибір і там у незнаній могилі він спочив вічним сном як "ворог народу".

Про долю батька на засланні доходили до мене різні вістки. Щойно д-р Княжинський, що був запроторений у тому ж самому таборі, повернувшись із заслання розповів, що батько не заломився, що держався гідно і піддержував на дусі слабших, хоч сам стратив зір на кінці свого життя.

Нехай насниться йому на далекій чужині зелена і дорога Лемківщина, а добра пам'ять про нього нехай залишиться між нами навіки.

Борис Филипчак

КНЯЗЬ ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ
THE GRAND PRINCE OF KYIV, VOLODYMYR THE GREAT

ЧАСТИНА I

1. Голод у 980 р.

Старий Янтко, сімдесятлітній здоровий дідуган, прийшов з лісу, станув на подвір'ї і скинув з плечей великий оберемок липового лика.

Обтер піт з чола, відсапнув, сів на призьбі і дивився мовчки на свій добуток. Мовчазний дідуган був. Було вже добре сполудні, сонце пекло... В курній хаті не було нікого. Невістка Янткова не вернула ще з кулявою Ягою з поля. Збирали між збіжжям траву для корів. Не спішилися, бо не було що людям давати їсти.

Син Янтків Філько, муж Ганущин, кинув кінчати колесо, пішов у город купити збіжжя на хліб...

Чотири внуки Янткові: Ваньо, Андрій, Кася і Марина сиділи від рання на черешнях, бо хліба не було... доновинки були...

Старий Янтко скривився, відчув корчі в шлунку... Скривився... аж почорнів... від рання нічого не їв... страшні часи доновинки... Люди живуть лободою. Мелють кору з дерева на муку, з цієї "муки" печуть хліб... Хворіли й слабіли — мерли... Знахарі говорили: "це кара богів", за зміну віри, але старий Янтко не дуже вірив знахарям, ревний християнин був.

— Треба лізти на черешню, як і діти — подумав Янтко, — нічого не висиджу, а в шлунку вітер свище... ба, але треба скінчити з ликом...

Те сказавши, встав, завертаючись з голоду, доплентався до лика, розбив його на кілька оберемків, пов'язав, взяв на вила й шпурнув у гноївку, яка блищала край обори...

Скінчивши цю роботу відсапнув глибоко, загнавши повітря не лише до шлунка, але навіть до порожніх кишок, та й замахнувся лізти на черешню, але Гануська з кулявою

Ягою якраз вернула з поля. Обі несли величезні плахти трави для корів. Старий Янтко зрадів, сів знову на призьбу.

— Може дадуть що їсти... — подумав собі...

Сонце пекло страшенно, звичайно як по Юрію. Гануська зачала доїти корови, а кулява Яга, її невсипуща помічниця, пішла до городця по цибулю, накришила до глиняної миски, посолила, вимішала і поставила на сонце, щоби відійшла. Сама заглянула до стайні, чи газдиня кінчить подій. Прийшов і Філько з города, але з порожніми руками, бо ні збіжжя, ні тендериці ніде не дістав.

— Будемо їсти гроші, — сказав він до вітця, — Подоляни не довели збіжжя, бояться, буде війна, — з Панонії також не довели, бо на них напали якісь степові орди, грабують, там великий заколот...

— От доля наша! — сказав старий Янтко — від кого ж ці вісті?

— Оповідать, що з сяніцького замку, від князя Якуна. Старий Янтко задумався...

Страшні часи надходять... прийдеться з голоду помирати...

Тим часом Гануська подала обід. Філько вийшов на двір і крикнув на ціле горло, на дітей:

— До обіду!..

За хвилину дирдом прибігли діти, позлазивши з черешень, гожі, веселі, рум'яні, в довгих понижче колін сорочках, підперезані червоними крайками. Прийшли також два темні Янткові сини: Олекса та Николай, мужчини високого росту, красної вроди. В обох великі сині очі, розумне лице... а оба темні уродились. Кажуть люди, що старий Янтко, як був парубком, вилупив пташкам очі, і за це його Бог покарав, і дав йому двоє темних дітей...

Всі посідали за столом на лавах, а два сини, що не бачили, сіли на припічку. Їм подано в осібних мисочках їду, як то кажуть, під ніс, бо не бачили набирати зі спільної миски. Всі випили по кухлику молока, опісля їли цибулю вимішану зі сиром та сметаною й маслом. Сира було найбільше. Сир був квасний, терпкий. Їду цю закушували паляницями з тертої соломи, та з кори букового дерева. На друге їли варену лободу з грибами на маслі та на сметані...

— Ах коби то хліба кусень до цього... — сказав Філько...

— Слава Богу і за це... — сказав Олекса... — Не вередуй, Фільку.. а молись до св. Кирила та Methodія, й проси щоби до місяця був новий хліб. А тепер якось черешнями та губами мусимо допхати...

— Божа воля, — сказав Николай, — я вирахував, що за чотири тижні в нас у горах будуть жнива.

— Так і я думаю, — сказав старий Янтко: урожаї дуже гарні, жито чудово відцвіло, пшеничка чепурненька, а ячмінь зріс такий великий, як ще ніколи. Вівсик також чепурненький, але як Николай каже, п'ять тижнів побудемо ще на лободі, а може хто доведе хліба до города.

Діти побацькали пальцями цибулю, випили молоко, й побігли дирдом знову на черешню, обганяти птахів, щоби їм не подзьобали там черешень-присмаків.

По обіді дві жінки пішли на гриби, забравши з собою по дві корови на пасовисько до лісу. Філько пішов до своєї майстерні кінчати колеса до возів, в тому два сліпі брати йому помагали. Різали пилками по назначенім місці, кермуючись незвичайним чуттям у руках, або тримали багра при збиванні коліс, гиблювали тощо. Словом були це помічники Філька, при його майструванні.

Старий Янтко сів собі нині коло своїх синів і також дещо помагав у майструванні, хоча, як сам признавав, Бог не дав йому такого таланту до цього діла, як його синам, передовсім Фількові. Він найліпше любив працювати коло рільництва. Сіяння, орання, жнива, плекання худоби, це було його життя, а майстрування ні, до цього він не мішався. Нині однак по обіді присів в майстерні коло синів, бо хотів ще дещо довідатися від Філька, про що говорять у городі, і що воно дальше буде.

— Оповідують різно — каже Філько. — Мечник нашого князя Якуна говорить, що великої війни не буде, що великий князь київський Володимир хоче червенські городи прилучити до своєї держави, мовляв, вони туди приналежні, а не до чехів, бо хорвати (цебто ми) каже, ще з Віщим ходили в Царгород, а отець нашого князя Якуна, Троян, який над Сянічиною панував, як підручник Олега, прибрав з його наказу щит на царгородських стінах. Князь Якун оповідає дальше, що нам хорватам багато краще бути злученим з народом усієї Русі (бо ж ми також Русь), як дальше сидіти

під чехом. Але, щоб із сусідами з-за Карпат, якимось, як з братом, добре розійтися, Володимир з Києва візьме дочку чеського князя Вишеславу за жену, бо Рогніда йому вмерла. Тим часом наша Хорватія, з всіма городами, як: Балигород, Дукля, Тилич, Сянік, Переворське, Ряшів, Перемишль та Червень з'єднаються з матір'ю городів руських, Києвом, і будемо "вся Русь во єдино"... Будем мати хліба доволі, та не будемо на наших горах ватрами відбиватися від вовків.

Під час цієї гутірки на подвір'ї щось трісло. Всі вибігли подивитись, що там сталося, може діти збиточники що зробили, це такий грюкіт, якби хата валилася. На щастя, побачили знайомого чоловіка, Голю, що ніс на плечах великий оберемок пов'язаних ліскових прутів. Тяжко було йому нести, скинув з плечей на подвір'я і вступив до старого Янтка відпочити та поговорити, бо всіх дуже любив. Був це чоловічина низького росту, середніх літ, сухорлявий, у довгій-предовгій сорочці, підперезаний ременем. У фалди цієї сорочки скривав маленьку сокирку перед оком побережників, щоби йому тої сокирки не відняли, зловивши його іноді в княжих лісах на гарячій вчинку.

Трохи відсапавшись, сказав господарям:

— Слава Ісусу Христу!

— Во віки слава, — відповіли всі.

— На що вам, Голю, цих прутів стільки? — спитав старий Янтко.

— Це спасе нас від голоду, — сказав Голя.

— Як то? — спитав Янтко.

— Бачите, — сказав Голя, — я був перед роком у Мармарощині, за горами, коло Мукачева та Сиготу. Там люди садять квасолю, і з неї мають гарний хліб, здоровий, білий і ситний, а також їдять цю квасолю, як ми біб з борщем. Я цієї квасолі привіз трохи до нас, засадив минулого року і бачите, щасливо удалося, вродило гаразд, а цього року засадив вже добре "стайо" землі. Вона, знаєте, пнеться по тиках, має великі стручки, для того нарізав стільки пруття, щоби її затичити. Як вродить, принесу вам на насіння. Це велика підпора буде для нас, зокрема тоді, як не стане хліба.

— Спасибі вам, Голю, за чесне слово, спробуємо.

— Бодай здорові вікували, — сказав Філько.

— А що там чувати в світі, бо ви між людей ходите та не одно знаєте? — сказав Олекса.

— Кажуть, що Володимир київський, вибирається до нас, хоче брати чеську княгиню за дружину.

— Ми це чули, це знаємо, — сказав Філько... — я був нині рано в Сяноці.

— А як воно буде, чи ліпше, чи гірше для нас?.. — спитав Янтко.

— Мабуть ліпше, — відповів Голя.

— Коли кажуть, що Русь ще язичники.

— Ніби так — відповів Голя, — але Володимир розпитує вже про Христову віру, шле послів по всіх усюдах, всі віри сходяться у нього і кожний хвалить свою... — кажуть, що князь піде за прикладом своєї бабки Ольги.

— Це добре би було, — сказав темний Олекса, — що Русь, то Русь, нам при чехові не зле, але у них хліба стільки немає, що під Руссю. Русь багатий край, з Руси хліб іде на цілий світ, до Греків, до Риму, до Сараценів, а мед, а віск, а шкіри! Русь всього має найбільше, але я певний, що й віру буде мати нашу від св. Кирила і Методія, апостолів слов'янських.

— Я чув також, — сказав Голя, — (кажуть деякі наші люди) що як настане новий хліб, за яких чотири, п'ять тижнів, багато охочих вибирається на прощу до Велеграду, поклонитися мощам св. Методія. Кажуть, що якраз сто літ минуло, як його там поховано. А тепер настали страшні часи, бо зерно ним засіяне винищують там німці, і насаджують свою латинську віру. Багато слов'янських священиків повтікало, єпископ Горазд втік у південні краї. Живе в монастирі св. Наума над озером Охринським. Многих священиків німці жорстоко поубивали і насильно вводять латинську віру, якої ніхто не може зрозуміти, бо все служать по-латині та по-німецьки. У Велеграді має бути великий здвиг народу на гробі св. Методія, як протест проти німецької віри. Мають з'їхатися люди з Чехії, з Моравії, Словакії, з Краківського та з нашої Хорватії, багато вибирається, таке я чув у Сяноці, таке говорять у Балигороді, у Тиличі, у Дуклі.

— І я піду з вами, — сказав старий Янтко, — як тільки пшеничку обмолочу, скажу Ганусьці спекти білого хліба і йду

з вами, хоча старий.

— Тішуся дуже — сказав Голя, — що нас двох буде з нашої Лішні, все щось нового побачимо, поговоримо з людьми, помолимося на гробі святого Методія за долю для нашої бідної Хорватії.

— Я хоча старий, вдовець, вдома лиш би мені сидіти та внучат бавити, але все таки піду з вами, Голю, на прощу на гріб св. Методія, просвітителя нашої лемківської країни, щось мене туди тягне, щось мене туди пре.

Як так розговорились, почули за тином плач дітей. Філько побіг скоріше подивитися, що це таке: під тином сиділи дві дівчинки, сироти, омлівали з голоду, ішли до "багача" Янтка просити хліба, і упали з голоду. Філько підвів їх на призьбу, подав їм молока та сира з цибулею і по куснику паляниці з солом'яної муки...

Це було в році 980.

2. Віче в Сяноці

Князь сяніцький, Якун бувший підручник і дружинник великого князя Київського Ігоря, скликав у Сяноці в році 980 віче старшин цілого племені хорватів (лемків).

З'їхались вільні горожани у великім числі від найдальших закутків сяніцької землі: від Дунайця ріки, від Грибова, Бича, Дуклі, Балигорода, від Чудця, Стрижева, Ряшева, Перевореська, і ударили у великий вічевий дзвін, що стояв на майдані сяніцькім¹. Дзвін цей звали Прокопом. Славний був на всі сяніцькі гори, на цілу Хорватію. Його привіз з Болгарії св. Прокоп, учень св. Методія, коли перед сто роками навертав сяніцьких руснаків на віру Христову.

Дзвін цей скликав вірних на богослуження, відпроваджував мерців до гробу, дзвонив на приказ князя, взиваючи православних руснаків на віче. Більш, як двісті літ був він у великій пошані у всіх хорватів, як перша дорога пам'ятка Христової віри в цих сторонах. Голос його поважний, повний розносився на кільканадцять миль в окрузі. Почувши його маестатичний голос, збігалися наші гірняки з усіх закутків до

1. Нині ринок.

своїєї столиці, бо Прокоп кличе їх на якесь велике діло до Сянока.

Не такий був тоді Сянік, як тепер. На високій скелі, де нині — замок, стояв дерев'яний двірець сяницьких жупанів, відтак князів; там де є ринок, був майдан, на середині майдану висів цей дзвін, а довкруги, де є жидівські кам'яниці і магістрат, стояли дерев'яні хижі лемків, які бували кожум'яками, гончарами, ткачами, ловили рибу, пасли худобу, тощо. На полудневий схід від майдану, над берегом урвистої скелі, стояла в давнину статуя бога Перуна, відтак у тім самім місці, заходом священика Прокопа, поставлено першу в Сяноці церкву Христову во ім'я святого Івана Хрестителя, нині зветься це місце "plac św. Jana"...

Звідти розточується в цілій величі прегарна панорама лішнянських та ольховецьких гір, посередині яких в'ється срібнолентий Сян.

Від раннього ранку, від першого проміння ясного сонечка до самого полудня, дзвонив маєстатично Прокоп, дзвонив поважно, давав знати гірнякам-лемкам, щоб спішили на якесь велике діло до Сянока, щоби спішили рішити свою долю-судьбу. Гомін його голосу був цього дня якийсь дивно-поважний, робив в душі кожного руснака якийсь сильний святковий настрій. Він проникав їхні нерви, їхні жили, добрався до костей, вони довго, предовго його чули. Коло полудня втомився, відпочав спрацьований робітник народний, а хорватам все у душі та костях дзвонило... Це Прокоп говорив з ними. Його слова:

— Не-дай-те-ся три-май-те-ся, не-дай-те-ся три-май-те-ся!! — Ці слова довго гомоніли на дні сердець щасливих хорватів, вони переходили з покоління на покоління. Слова цього Прокопа помогли хорватам досягнути найбільше щастя на землі, бо злучили їх з великими руськими племенами в одну велику державу: Русь-Україну. Тоді Прокоп незвичайно тишився щастям своїх дітей, і з усмішкою щоденно, але поважно гомонів до них:

— Мо-вив-я! мо-вив-я! мо-вив-я! три-май-те-ся! не-дай-те-ся, три-май-те-ся, не-дай-те-ся!

Однак, правнукам поганим задобре було на руській землі, забагато хліба давала їм їхня Мати-Україна, а замало від них праці вимагала, бо багата пані собі була. Уся в зо-

лоті. Пестила їх, голубила, а не приучувала до тяжкої праці. Її діти зледашили, розлінивились... забули про золоті слова Прокопа... За п'ятсот літ свобідного життя впустили до себе з заходу малу сигнатурку, яка зачала їм цвірінькати:

— Przyjmcie nas-przyjmcie nas przyjmcie-nas-przyjmcie nas bę-dziem jedli-będziem-pili-będziemy się we-se-li-li aż po-pas-aż-po-pas...

Прокоп засумував — гіркими слізьми заплакав, заридав... Мучився довго бідняга — аж з жалю серце його розірвалось... В цю ніч упав з високої вежі на землю і зарився в ній навіки...

Але... не навік-віки.

Останки племені руснаків хорватів вірять в це сильно, що прийде час, що Прокопа дістануть, змурують йому вежу з тесаного каменя і знову повісять на тім самім місці, де колись гомонів: — не-дай те-ся-три-май-те-ся, але перед тим мусять наново злучитися зі своєю матір'ю Руссю, яка простить їм гріхи, приверне до свого зболілого лона і останню сорочку здіме з себе і дасть своїй дитині, щоби тільки була з нею разом.

* * *

На майдані сяницькім, в пишнім княжім строю, в блиску-чим шоломі на голові, з варязьким мечем при боці, станув на підвищенім місці князь Якун в оточенні дворян і промовив до зібраних хорватів:

— Дорогі браття воєводи, тивуни, ґазди, смерди і ти народе червенських городів! Настають тяжкі часи для нас. Кругом нас діються дивні речі. В Чехії, до котрої ніби нас причисляють, неспокій. Князь виступає проти князя, настають міжусобиці! Поодинокі суперники шукають захисту і опіки між німцями, найгіршими ворогами слов'ян. Німці намовили їх покинути слов'янський обряд, введений у нас святими апостолами Кирилом і Методієм, а вводять насильно латинську віру!! Народ плаче, бо не розуміє, що до нього говорять німці та римляни. З Моравії повиганяли слов'янських єпископів та священиків, так само з Чех і Словакії. Ці люди нині без куска хліба, без даху над головою, тиняються по світі, много їх між нами, бо знають, що ми не змінимо за

ніщо в світі слов'янського обряду. Єпископ Горазд ледве утік з життям до Болгарії, і осів у монастирі св. Наума біля Охридського озера. Вигнані священики оповідають, що тепер чехи та моравці задумують і у нас завести римську віру. Крім цього, грозить нам друга небезпека, від північного заходу. Ви чули, добрі люди, що народ ляцький відрікся перед п'ятнадцятьома роками віри поганської, а прийняв святе православ'я, як і ми, від учнів святого Методія. Їхній князь Мешко, одружився з чеською княгинею Дубравкою і за її впливом ширилася православна віра в цілій Польщі, і народ ляцький цю святу віру дуже собі подобав і полюбив. Але по двадцятьох роках (977) умерла Дубравка і з нею пропало святе діло. Князь Мешко, чоловік слабого характеру, одружився вдруге з монахиною Одою, яку викрав з монастиря св. Лаврентія в Кольбе*. Ода перемовила його змінити слов'янський обряд на латинський, а по трьох роках її панування вигнано з Польщі всіх єпископів і священиків слов'янських, як Боговида і Теофана, а на їх місце наставили латинських та німецьких, бо так собі бажав імператор німецький та папа римський, котрих підданцем уважається князь Мешко. Папа Іоан XII написав чеському князеві Болеславу II письмо, в якому забороняє йому, в його катедрі, відправляти слов'янське богослуження і наказує єпископам, щоби тих людей, які тримаються слов'янського богослуження, не висвячувати на священиків, а святого Методія назвав папа єретиком!..

По цих словах князь Якуна піднявся в товпі народу великий шум, падали слова глибокого обурення проти папи та цісаря.

— Тепер з Чехії та з Польщі грозить нам небезпека: вигнані звідти слов'янські священики оповідають нам, що оба ці народи збираються проти нас війною, щоби нас силою змусити, як і словаків, чехів та ляхів, до прийняття їхнього римського обряду! Оповідають, що простий народ у Польщі дуже плакав за слов'янським богослуженням, і в деяких місцевостях тайно придержується його, а втікає від латин-

*Narusiewicz: Historia Narodu Polskiego, tom IV, 1936. і Maciejowski: Dzieje pierwotne Polski i Litwy, Warszawa, 1848, стор. 119-120.

ських та німецьких проповідників, які вогнем і мечем ширять Христову віру... Така є дійсність. Для того я скликав вас, дорогі браття хорвати, дайте раду, як нам бути, і що робити. Чи ждати чехів та ляхів, хай з нами роблять, що хочать, чи шукати собі інших приятелів, щоби нас взяли під свій покров, бо ми самі в собі не видержимо. Чи гинути нам добровільно в чеськім та ляськім багні, чи прямувати нам на схід, до руського моря до деревлян, дулібів, та київських полян, які нам ближчі та рідніші, як чехи...

По промові князя Якуна, забрав голос стрижівський воєвода Малуш і сказав так:

— Дорогі браття хорвати! Я знаю, що світло Христової віри прийшло до нас зі сходу перед сто роками. Зі сходу прийшло до нас спасіння душ наших, так само на сході повинні ми шукати і спасіння нашого тіла. На схід від нас станула велика і могутча держава всіх руських племен з осередком у великім Києві і засіяла ясным блиском під віщим Олегом, хоробрим Святославом і Великим Володимиром. Там об'єднались уже всі наші руські племена, лише ми одні лемки, висунені найбільше на захід, розкинені по обох боках Карпатських гір між Сяном і Попрадом, стоїмо якомсь нерішуче. Минули вже часи, коли кожне плем'я слов'янське жило самостійним життям, під рукою воєводів та жупанів. Нині дивимося і бачимо, що довкруги нас повстають сильні держави! Поодинокі племена лучаться разом для спільної оборони перед сильним ворогом. Тільки ми в самій середині Європи остали племенем не приєднаним до жодної з цих великих держав.

Був час перед шістдесяти — сімдесяти роками, коли приєднав нас віщий Олег до руської могутчої держави, був час коли наші предки помагали прибивати щити до брам Царгороду і ми вже були певні, що місце наше в лоні великої Матері Русі нам запевнене і ніхто про нас не забуде.

Однак по смерті віщого Олега якомсь там над Дніпром про нас забули, насунулись на нас західні сусіди і хочать нам накинати свої, чужі нам звичаї та віру...

Однак не туди нам дорога, ми належимо до руських племен, ми повинні вже об'єднатись з Києвом і своїх рідних братів триматися кріпко. На сході наше спасіння, а не на заході!!!

Опісля забрав голос староста Янтко з Лішіні, сивоволосий сімдесятилітній старець. Зібрані утихомирились, настала тиша. Очі всіх звернулися в сторону сивоволосого, але бодрого старця Янтка, якого цілі сяніцькі гори знали, як провідного чоловіка. Янтко зачав так:

— Дорогі браття мої, хорвати-гірняки! Перед кількома роками ходив я на прощу до гробу св. Methodія до Велеграду, до гробу нашого просвітителя, нашого отця, нашого святого! Ходила нас чимала кількість людей, а всі, щоби помолитися на гробі апостола слов'ян котрий навчив нас в рідній мові молитися до Всевишнього. І що ж, ішли ми мавнївцями, бо в краю словаків та на моравах уже не дружелюбно на нас дивилися, бо всюди в більших городах та в замках вельможів панує вже латинський обряд. Грїб св. Methodія ледве ми відшукали забутий, опущений. У Велеграді в храмі божім, що його він своїми трудами поставив, відправляють вже по-латині, бо ми там нічого не зрозуміли. Тамошні мешканці дивилися на нас непривітно, підсміхалися і казали нам приймати латинський обряд, інакше цісар та князь чеський, не поглянуть на нас ласкавим оком. Усюди священики німці та італійці. Народ тамошній, переважно старше покоління, не любить їх, жалує за давніми часами, жалує та плаче за св. православ'ям. Один з таких старців показав нам грїб св. Methodія, і сказав, щоби ми стереглися, бо на нас хорватів, зроблять наступ з двох сторін і змусять нас силою, змусять вогнем і мечем прийняти латинку, як це зробили з чехами, моравцями, словаками та ляхами. Цей старець запровадив нас до одного старенького священика, який тайно час від часу служить по-нашому в своїм домі, при замкнених дверях. Він утішився дуже нами, поблагословив нас, відправив молебень до св. Methodія і радив нам, поки час, звернутися на схід сонця, бо там засіяє Божа благодать, бо тільки там удержиться правдива віра, принесена св. Methodієм. Він сам пішов би з нами, бо чув про нас, але вік його не дозволяє йому з нами піти в так далеку дорогу. На пам'ятку дав нам св. Євангеліє, писане руками св. Methodія, і просив, щоби ми занесли його до Храму св. Духа в Сяноці і зложили там, як дорогу пам'ятку.

Що ж нам тепер робити, дорогі браття лемки? Я цієї

думки, що ми не можемо лишатися на роздоріжжі. Ми повинні вибрати посольство і відправити його в Київ, і там просити великого князя Володимира, щоби нас, лемків і червенські городи, прийняв під свою могутчу руку, під свій скиптр.

— Хочемо під руського князя! — заговорила товпа: — хочемо до Києва!! Там будемо мати спокій, там ніхто не нарушить нашої святої православної віри!

Втім з товпи відізвався якийсь голос:

— Пощо ж нас до Києва, там язичники, Володимир ще язичник! Не хочемо кланятися знову Перунові!

Був це тивун з Грибова, Мерена, який бував трохи між чехами та німцями.

На це відповів йому воєвода чудецький Афанасій, що нам нічого боятися, що на сході ще язичество, бо має певні відомості, що великий князь Володимир носить з гадкою якраз прийняти Христову віру. Він лише зверху ще поганин, а в глибині душі своєї давно вже леліє християнські ідеї, він розіслав уже послів по всіх усюдах цілого світу, щоби провідалися, котра віра найліпша. На його двір сходяться відпоручники від усіх вір і намовляють великого князя Володимира, щоби прийняв їхню віру, однак після моїх відомостей, він піде за прикладом своєї бабки, великої княгині Ольги і прийме віру Христову з Греції. — Для того я раджу вам, дорогі браття, вибрати послів і післати їх в Київ і просити великого князя Володимира, щоби нас прийняв під свою високу руку, щоби нас прилучив до наших братів руснаків, до спільної Матері-Руси.

Слова Афанасія зробили велике та сильне вражіння на зібраних хорватів (лемків). Настало гробове мовчання.

По хвилині відізвався князь Якун:

Дорогі браття! Тому, що всі бесідники висловили вам свої погляди на наші завдання і майже всі ви заявили з нашою злукою з Києвом, ще раз питаюся вас усіх, тут зібраних, чи згідні ви з цим, щоби слати послів до Києва до великого князя Володимира, щоби нас взяв під свій могутчий покров, — хто за цим, хай відізветься.

— Всі! Всі! — загуло в товпі.

— Вибирайте ж вільними голосами послів до Києва, по одному з кожної округи, — сказав князь Якун.

— Хай буде по двох, — загуло в громаді.

Народ заметушився, поділився на гуртки. Кожне опілля представило князеві самих досвідчених людей, сильних розумом і вимовою, між якими на першій місці був старий Янтко з Лішні, сімдесятлітній старець. Однак він відмовився від такої далекої подорожі. На його місце сянїцька округа вибрала його сина, Філька, котрий знав добре світ, а скаже розумне слово навіть до самого князя.

Вибрані послы в числі 40 осіб лишилися у князя Якуна на нараду. Монах Іоанникій уложив на пергамені прохання до великого князя Володимира, що нарід руський з племени хорватів хоче навіки зістати під його рукою, з'єднаний з великим народом русько-українським.

Назначено день виїзду послів. Вони, з великими дарами, від'їхали до Києва.

3. У Києві

Лемківські послы в'їхали до матері руських городів під вечір. День був погідний, сонце ясно світило. Їхали довгими крутими вуличками Києва. Минали мешкальні доми і крамниці з різним добром. Бачили тут різноманітних людей, переважно греків, бачили арабів, вірменів, чорних клобуків. Торгівці "на всіх язиках" кричали за ними, захвалюючи свій товар. Перед головною двірською брамою зупинили їх вартові і спитали, хто вони такі. Провідник послів хорватських Філько з Лішні відповів, що це посольство від племени хорватського до князя Володимира...

Один з вартових відвів послів на княжий двір, тут зупинив їх знову сторож і пояснив, що князя нема вдома, що мусять ждати, поки поверне з воєнного походу.

— Що ж робити: будемо ждати, коли така Божа воля — відповіли послы хорватські.

На останні слова, сторож вибалушив очі і замовчав...

Послы в'їхали на княжий замок і розложилися табором. За хвилину з'явилися княжі отроки, позабирали від них коней, яким дуже придивлялися, і повели їх до княжих конюшень, а послів завели до великої гридниці у бічному будинку дерев'яним, де й залишилися. По довгій подорожі

посли були потомлені. Тут прийшов їх привітати старий воевода Добриня, який, задля старости, не міг вже брати участі з князем у воєнних походах, але, натомість, ще сповняв обов'язки господаря дому під час неприсутности князя. Старий воевода, довідавшись, з чим приїхали, одобрив їх плян, розмовляв гарно, випитавшись до останніх подробиць про відносини до сусідів. Потому послам принесли вечерю, по якій пішли спати. Коло них поставлено вартових.

На другий день рано послы помолилися, а поснідавши з воеводою і іншими двірськими достойниками, висловили бажання оглянути город.

Старий воевода Добриня дав їм кількох отроків і одного старшого боярина на провідника і так пішли в город. Послы були цікаві, чи у Києві є уже яка християнська святиня, бо про це чули у своїм краю. Їх завели наперед до церкви св. Іллі, туди й зайшли помолитися Богу.

Тут почувалися, як у себе дома. У церкві було повно людей, переважно греків. Богослуження правилось в грецькій мові, чого гаразд не розуміли. Однак по формі богослуження пізнали, що це щось своє, близьке, рідне. Вони хрестилися, били поклони, співали всенародно "киріє елейзон!" з всіма присутніми в церкві.

Вийшовши з церкви, пішли даліше під гору і там нараз, побачили статую поганського божка, Перуна, тільки тоді пригадали собі, що вони таки в краю язичників, і якось ніяково зробилось їм на душі. Але нижче цього холма побачили знову другу церковцю з золотим хрестом на візантійській бані. Скорим ходом пішли вниз і вступили до цієї церкви, в котрій було знову багато людей. Тут відправа йшла в слов'янській мові, тут молилися болгари та серби і деякі християни русини. Послы зраділи невимовно, в їх серця вступив дух, вони тут стали цілою душею співати з присутніми: — Господи помилуй! — їм здавалося, що вони у себе дома в Сяноці.

Вийшовши з церкви, станули гуртом і придивлялися виходячому народові: сербам, болгарам та деяким українцям-християнам — які приступили до наших послів і зачали з ними розмову.

Випитувалися, звідки вони і за чим приїхали.

Тут пізнав їх один земляк із Перемишля, який від кількох літ жив у Києві і займався купецтвом, як посередник. Він мав свої валки, своїх людей і розвозив товар в одну сторону до греків, в другу до хозарів, в третю у Великий Новгород, а у четверту через Перемишль, Краків аж до Регенсбурга. Цей земляк — Михайло Залітний, — мав велике поважання на дворі Володимира. Його тут шанували, він належав до боярської ради, яка накладала мито на заграничний товар...

Він утішився дуже, як побачив своїх земляків, і почув про наміри з'єднатися з великою Україною. Він попросив їх в своє дворище, де угостив їх щедро і приобіцяв доложити своє слово Володимирові. Від купця Михайла Залітного довідались сяніччани, що вони не самітні у Києві, що тут живе ще кілька родин з племені хорватів, які подібно, як він, займаються торгівлею, — кількох здавна працює в хліборобстві, плакають худобу та тримають бджоли. Поспи відвідали ще тих земляків, куди водив їх Михайло Залітний. Всюди були їм дуже раді, всюди гостили їх по старому звичаю. Під вечір вернулись на замок. Через два дні ходили вже самі по городу, поділившись на гуртки, вступали до знайомих, яких віднаходили, а Філько з Лішні найшов навіть близького свояка по матері Гната Стасенка, родом з Вільховець коло Сянока, який вже 15 літ тому вимандрував з дому до Києва. Тут оженився, перевів дівчину Анну у християнську віру, заложив собі торгівлю рибою, що приносить йому гарний прибуток.

Оба зраділи невимовно... Філько тішився дуже, бо почув себе дома, у своїх близьких, рідних, у своїм краю, між своїм народом. За цих кілька днів він так звик до Києва, як до свого Сянока. Навіть став порівнювати Сянік до Києва. Оба городи на високій горі, оба замки-тереди на стрімкій горі, до обох городів треба їхати під гору, або іти сходами. Попід оба городи плывуть великі ріки, тут Дніпро, там Сян. Вид з обох городів величавий, з київської гори видно величні ліси на лівобережжі, а з сяніцької такі самі ліси на терепчинських, та лішнянських горах. Ах! якби не в Сяноці так у Києві хотілось би жити — тут свої і там свої, тут весело і там весело. Тут таке свіже повітря, як і в Сяноці, там трохи, правда, гостріше, а тут у Києві, лагідніше. Тут хліба більше, а який смачний тут хліб, який біленький, тут роблять навіть напиток з хліба, у

нас цього не знають. По повороті, треба наших людей навчити робити хлібний квас. Що то за смачний український напиток! З таким народом варто жити і вмирати. Ах! коби то скоро Володимир вернувся і нас прилучив до своєї держави. Як лише вернуся домів, зараз таки зроблю український квас з хліба!

За кілька днів вернувся князь Володимир, з воєнного походу, з великою добиччю. За князем ішли наладовані воєнною добиччю дружинники, а за собою вели пов'язаних полонених. Князь Володимир їхав на білому коні, з якого звисала буйна грива, а хвіст досягав майже землі.

Володимир виглядав на тридцятирічного мужчину показної постаті, з гарним милим обличчям, з довгим м'яким вусом, в соболевій шапці і такій опанчі, підбитій кармазиновим грецьким сукном.

Зупинившись на майдані, дав знак рукою. Дружина стала, і злізла з коней. Якстій до князя підбіг великий конюший, взяв коня за узду, притримав стремена. Володимир миттю скочив з коня, погласкав його по гриві і ніздрях, сказав до нього кілька слів, віддав його конюшому, а сам подався до терему.

На рундуку терему старий воевода Добриня здав князеві звіт з правління, і сповістив, що ждуть послы від гірняків, які живуть по середині Карпатських гір, і від цих гір звуть себе хорватами; вони за князя Олега Віщого прилучилися до нашої держави, а за часів Ігоря якось відпали від нас та повинувались чехам. Вони християни грецького закону. Тепер напосілися на них німці з чехами і вводять у них насильно римську віру, якої вони не люблять, і за всяку ціну просять прилучити їх до нашої держави.

— Славно! — сказав Володимир — Дуже мене це тішить, що слава нашого правління сягає так далеко на захід, та що цілі народи добровільно під наш скиптр ідуть. Хай знають про це німці, галли, та римляни — хоча ми іще язичники, а під наші крила липнуть християни! Славно! — Це буде наука для всяких степовиків дикунів, — додав старий воевода.

— Коли їх приймемо? — запитав воевода.

— Завтра опівдні на великій гридниці — відповів Воло-

димир. Призвати городську старшину, запросити чужосторонніх послів, привести всіх закладників від хозар, печенігів та половців, призвати купців грецьких, німецьких та варязьких, щоби були свідками великого діла!! Ця добровільна сполука мусить бути святочно відпразнована, а закінчиться пиром для всіх запрошених. Заряди ти, воєводо, що потреба...

Це сказавши, Володимир пішов до дитячої грідниці, де сиділи діти його та небіжки Рогніди. Було їх п'ятеро. Найстаршому Із'яславові йшов восьмий рік, Мстиславові шостий, Ярославові четвертий, Всеволодові другий, а дівчині Предславі було три місяці.

Володимир, отворивши двері до дитячої, застав там стару няню Малаху і кормилицю Домаху, які бавилися з дітьми сиротами. Діти побачивши батька побігли до нього, скрикнувши радісно, цілували його по руках, молодші кричали собі навперейми тя-тя, ма-ма, ма-ма, тя-тя...

Володимирові закрутилися сльози в очах, сів на ослоні. Діти, щебечучи, повискакували йому на коліна, на плечі, цілували його, пестили, сіпали за вуса, за чуприну і одно за одним щебетали: тя-тя, ма-ма, тя-тя, ма-ма, ма-ма, ма, ма.

— Ой нема мами, нема, бідні мої сирітки, не маєте мами, не маєте...

І гірко заплакав Володимир...

— П'ятеро сиріт без матері... біднятка ж ви мої... хто вас приголубить... хто попестить... хто повчить на добру путь... наставить...

Рогніда померла при полозі наймолодшої Предслави... його не було дома... був у поході проти степовиків, які вдерлися в його волості, палили, грабували, брали в полон його горожан... Що ж йому робити тепер... п'ятеро сиріт...

Жінку знайду, але матері дітям ніколи...

І знову гірко заплакав.

Діти трохи посумніли, старші дивилися на батька, та не знали, чого він плаче...

Володимир, замітивши це, обтер сльози і усміхнувся до дітей, пригорнув всіх до грудей, забрав на коліна, зачав їм приспівувати, прицмокувати. Діти плескали в долоні, обнімали тата за шию, тягали за волосся, за вуса, за борідку. Так Володимир бавився до пізнього вечора з дітьми, поки не

поклались спати.

Володимир сів при дітях, дивився довго на їх сплячі личка і роздумував над своїм сумним положенням, та над державними справами. Мислі його перебігали з одної справи на другу.

— Що йому робити, де шукати жінки?

В тім прийшла йому до голови згадка, що приїхали посли від хорватів...

— Ага, вони під чехом... чи ляхом... ні, під чехом... і погані з чехами відносини... можна наразитися на війну з чехом... Але чех брат не страшний нам — воювати не любить, він за це добрий торговець. Правда, можна би з чехом зробити угоду, забрати Хорватію та червенські городи разом з Вишеславою, донькою Болеслава... Ачей віддасть... а може буде соромитися... поганина... як нас називають... —

Не можу й дня без жінки бути... — сказав Володимир сам до себе... — Діти самі... моєї Рогніди нема... ах... як тяжко. Як жаль моїх маляток.

Це сказавши, заглянув на ліжка дітей, подивився на їхні невинні личка, як кожне спало сном твердим, щасливим...

— Які ж вони щасливі, невинні... сплять... не прочувають, що матері нема...

Постоявши так хвилинку, плеснув у долоні, з'явився отрок, що поміг йому роздягнутися... Небавом пан і повелитель одної з найбільших держав від Балтійського по Чорне море, від Карпат по Кавказ, заснув твердим сном, побіч своїх дітей на ліжку Рогніди...

4. Присяга

На другий день коло полудня в престольній гридниці збиралася дружина боярська. За престолом з обнаженими мечами стояли пажі, отроки, в блискучих шоломах стояли варязькі вої під проводом полковника Інегельда. Опісля входили повагом "батьки міста", дальше купці, представники чужих народів, як греків, болгар, сербів, опісля полонені знатні бояри із половців, печенігів, турків, чорних клобуків і багато інших.

Небавом з'явився в кімнаті паж Володимира і сказав:

— Готово, Ваша Світлосте!

— Готово, — відповів Володимир і перейшов до престольної гридниці.

Дружинники, бояри, пажі і весь зібраний народ поклонились низенько.

— Здорові були — сказав Володимир.

— Здоров'я бажаємо вашій княжій світлості — відповіли всі.

Володимир станув на престолі. Бояри оділи його в мантию, на голову положили соболевий ковпак, в руки дали скиптр... Виглядав, як Зевес...

В ту мить відчинилися широкі двері, і в залю увійшли послы хорватські, числом двадцять людей, одягнені в тісні шаравари, чорні опанчі; сини червенських городів мали на плечах капішони, у них ховали голови від дощу.

Серед загального зацікавлення сяніцькі лемки приступили до престола, підведені пажем, і поклонилися низенько.

Іменем послів промовив до Володимира Філько з Лішні, мужчина тридцятирічний, гарного лица, круглого. Гарний, м'який вус, щось притягав до нього. Він підійшов наперед, станув перед престолом, вклонився низько та сміло і відважно, милим голосом сказав до Володимира ось такі слова:

— Найсвітліший великий князю! Ми, вибрані послы від народу руського, племені хорватів, мешканці гір Карпатських та Червенських городів, б'ємо чолом перед тобою, світлий та великий князю, і просимо тебе забрати наші західноруські землі під свій покров, під твою сильну руку, бо на нас надходять недруги наші, західні слов'яни в спілці з німцями, хочать видерти нам нашу святу православну віру. Хочемо бути прилученими до Києва, до матері руських городів, хочемо заховати і боронити нашу святу віру православну, яку визнавала твоя бабка, велика княгиня Ольга. Великий князю і насліднику святої Ольги, збери рать, іди на ворогів наших, відбери нашу красну країну і прилучи нас до своєї могутчої держави: щоб ми були навіки "вся Русь воєдино", під твоім і твоїх наслідників володінням. А тепер прийми ласкавіше принесені тобі від наших хорватів скромні дари.

Тут приступили до престола три послы і піднесли князеві

великі килими роботи тилицьких лемків, даліше в гуцульським стилю срібну чашу на вино і такої ж роботи гарний блискучий шолом. Володимир прийняв ці дари вельми радо і ока не міг відвести від них, так йому впали до вподоби, опісля відізвався до послів словами:

— Дорогі мої браття! Ваші щирі слова торкнули мене до глибини душі. Ви дали красний вияв державної мудрости та зрілости політичної в збиранні руських земель. Ви показали іншим племенам нашим, котрих треба було аж силою зброї приборкувати до державної єдности, що ви цю річ серцем відчули, що для вас місце лише на лоні єдиної Матері Русі — що вашим осередком наш славний Київ!! Ваша воля для мене свята, ваша просьба приказом!! Ми зберемо рать і рушимо у вашу землю, щоби навіки злучити її з нашою Київською державою! Віднині ви мої, а я ваш, віднині жадаю від вас дані, і щирої помочі в довершенні діла!! Чи згода на це?

— Згода! Згода! — загули послы.

— Присягніть ось тепер на вірність.

Послы піднесли руки вгору, а присутній батюшка з церкви св. Богоматері, о. Николай, відчитав слова присяги, а послы цілували хрест, опісля приступили до Володимира і поцілували його в руку, на котрій мав великий золотий перстень, відтак послы цілувалися з усіма присутніми боярами, дружинниками, купцями.

По скінченій параді, представники злучених з Києвом Червенських городів та лемківського клина, засіли разом з киянами і всіма княжими достойниками до щедро заставлених столів, що гнулися під тягаром дорогоцінних золотих та срібних грецьких тарілок, в котрих були смачні страви, яких гірняки ще ніколи не їли. Разом з послами хорватськими засіли до столу княжі дружинники, а з ними і великий князь Володимир. Рівночасно казав князь Володимир сповістити по городах всієї Русі, що до Київської держави прилучилося плем'я, що замешкує Червенські городи і склони Карпатських гір, при чому сповіщали даліше, що Володимир збирає рать, щоби забезпечити ті племена від напасти сусідів.

5. Рать

Цілий місяць гостили послы від Червенських городів та сяніцьких гірняків у Києві. Бояри та дружинники княжі, купці запрошували гостей до себе на гостинні пири та бенкети, під час яких лився без обмежень мед, а гусярі та скоморохи забавляли послів різними співами та штуками, щоби послы пам'ятали, що були в гостині в князя Володимира. Через цей час збиралися ратники. Послы, з наказу Володимира поїхали наперед сповістити по всіх Червенських городах та по цілій Хорватії, що великий князь київський прийняв їх на лоно Матері Руси вельми радо, що незабаром збереться велика рать у їх обороні, й захистить їх від "всякого врага й супостата", що тепер будуть спокійно жити під захистом тризуба. Послы, вернувши домів, приготували наряд до радісного прийняття гостей і княжого війська.

По якомусь часі Володимир двинувся в Червенські городи. Народ всюди стрічав його урочисто. Великі городи радісно відчиняли брами, а Теребовля, Червень, Волинь, Звенигород, Рогожина, Спас, Перемишль гостили радісно киян. Всюди народ виходив на стрічу, всюди відчиняли добровільно городські ворота, а в Перемишлі та Сяноці, в городах християнських, збудовано тріумфальні брами, на котрих видніли красні золотими буквами на синім тлі написи: "Вітай нам, вітай, милий володарю". Всюди виносили ключі від городів, всюди на срібних тарілках подавано великому князеві хліб та сіль.

В Сяноці зібралися гірняки з найдальших закутків західної Хорватії. Поприходили від Нового Сутеча, Бича, Дуклі, Балигорода, Стрижева, Чудця. Були тут всі жупани, владики, крайники, кметі, смерди. Всі, прибрані в святочну одіж, станули на сяніцькому майдані. Князь, на сивому коні, станув перед брамою Сянока, де ждало його все боярство і посадник сяніцький князь Якун. Він вручив Володимирові ключі города і відіззався грімким голосом:

— Вітаємо тебе щирим серцем, Великий князю і Господине наш, прийми ключі городські і управляй нашою гарною країною і всім племенем хорватів, а ми будемо тебе слухати і твої прикази сповняти. Для нас є найбільшим щастям бути під крилами одної великої Матері Руси, під

приказами великого князя київського.

На ці слова відізвався великий князь Володимир:

— В столиці народу хорватського в славнім городі Сяноці оповіщаю всім хорватам, що від нинішнього дня славний цей город Сянік стає моєю столицею так довго, поки не упорядкую справ вашої славної країни, і поки не заручу вам тривкого зв'язку зі славним і престольним моїм городом, Києвом!

— Слава племені хорватів! Слава князеві Володимирові!!! Слава єдиній соборній Матері Русі!! Слава! Слава!

Володимир рушив на коні в город, а за ним ціла величезна товпа народу кричала безперестанку "слава".

В тому часі відізвався грімкий голос вічевого дзвона Прокопа, і дзвонив без упину, вельми радісно вітаючи дорогого гостя. На кінці майдану сяніцького, біля церкви св. Івана зробили хорвати круг і оточили Володимира та його дружину, а найстарший дідуган, сімдесятип'ятилітній старець, Янтко з Лішні, від кметів привітав великого князя ось так:

— Ясне наше сонечко, великий і могутній князю! Ми зібрані тут, у своїй відвічній батьківщині, тішимося нинішнім днем так, як тішимося днем світлого Воскресіння Христового, так ми тішимося тобою, мій князю дорогий! Тішиться нарід, що зістав прилучений до своєї Матері Русі, до котрої колись належав. Тішиться, що засяде ще раз зі своїми братами при однім столі, що увійде до цього дому, котрого ти, князю, господарем. Не опусти нас, князю наш дорогий і могутчий, зістань у нас, захисти нашу святу православну віру, котру ісповідувала твоя бабка велика княгиня Ольга.

На це відповів князь Володимир:

— Дорогі хорвати, народе український! Твоя воля є для мене приказом. Я тішуся дуже, моє серце переповнене любов'ю до вас усіх тому, що у вас виринула така чудова думка прилучитися до спільного коріння, засісти до спільного стола, збудувати одну спільну хату, в котрій для всіх синів Матері України буде місця і хліба доволі. Твоя воля для мене свята, від нинішнього дня, ви всі прилучені до великої України, до великої Матері Русі, від нинішнього дня голоду у вас не буде, я залишаюся тепер довший час у вас. Я постановив прикріпити вас до великого Києва і увічнити це

пам'яткою: щоби ви не були виставлені на якісь гнети, на переслідування зі сторони дотеперішніх ваших володарів, які час від часу розтягали над вами якусь нібито зверхність. Щоб це велике діло краще наладнати, я постановив увійти в приятні відносини з вашими західними сусідами чехами. Я постановив одружитися з донькою чеського володаря Болеслава, Вишеславою. Завтра з вашого міста Сянока відійде посольство моє до чехів з повідомленням, що західній клин руських земель, по ріку Попрад, я прилучую до київської держави. Це посольство привезе мені вашу княгиню, Вишеславу, дочку чеського князя Болеслава. З нею, у вашому місті, Сяноці, відбудеться моє вінчання.

— Славно, Славно! — загули з цілої душі щасливі лемки.
— Хай живе князь Володимир! Хай живе княгиня Вишеслава! Слава! Слава!

Сяніцькі гірняки ходили з смолоскипами довгий час по місті, співаючи величні пісні радості, та вигукуючи в честь свого великого князя Володимира.

6. Битва

Володимир Великий замешкав на сяніцькій фортеці, який був збудований князем Якуном, на високій самотній скелі, яку з одного боку змивав Сян, а з другого оточував глибокий яр виповнений водою.

З цієї сторони лучив замок з містом зводжений міст.

Володимир оглянув цей цікавий замок, як і цілу гору, природну твердиню. Це місце незвичайно йому сподобалося.

Володимир обійшов його кілька разів і не міг надивуватися красоті і недоступності місця. По хвилині відіззався до варязького полководця Гарінга:

— Якщо б я не жив в Києві, тоді лише тут хотів би жити. Яка тут чудова околиця! Який чудовий вид на Сян та навколишні гори! Які красні вінці гір! Що за буйна рослинність! А ця стрічка Сяну нагадує мені Дніпро. Лише навколишній вінець гір здається мені трохи за близько від лівобережних лісів Дніпра. Зате вид околичних гір, порослих буйним яловим лісом, справляє мені велику приємність...

Володимир розмістив своїх воїнів на постій в Сяноці, в Перемишлі та в Червені.

За кілька днів відїхало з Сянока в напрямі на Дуклю та Вишеград посольство Володимира до Золотої Праги, по руку княжни Вишеслави, з великими шлюбними дарами.

Однак з половини дороги посольство вернулося. Втекло перед військами чеського князя Болеслава, який рушив війною на Володимира, як на наїзника його земель. Володимир не передбачав цього. Довідавшись, яка сила чехів з німцями іде проти нього, постановив не рушитися з Сянока. Після гінців до Перемишля та Червеня по війська, які там лишив, а покликаних під зброю хорватів та мешканців Червенських городів, перемішав зі своїми полками і виправився з ними на захід до границь Дунайця та Попраду, а тим часом надтягали його війська від Києва і заняли місце його резерв.

На полях між Подолинцем і Любовлею зійшлися обі раті, чеська і руська. Начальником правого крила Володимирової раті був воєвода Радимир, лівим крилом доводив сяніцький князь Якун, а Володимир став у центрі.

Війська Володимирові стояли, як залізо, і придивлялися раті чесько-німецькій, яка ішла цілою хмарою, у троє більша. Володимир упевнившись, що резерви стягнені з Перемишля та Червеня знаходяться всього два дні дороги, а за ними тягнуться озброєні на скоро хорвати, наказав переправу через ріку Попрад, щоби помішати ушиковуванню ворогів. Кіннота князя Якуна кинулася перша у воду, за нею поспішила кіннота воєводи Радимира, за нею рушили варяги під проводом Гарінга.

Воєвода чеський Боживой закрив своїх воїнів до бою. Однак війська його в останній хвилині дригнули і пішли в розсип, лише війська лівого крила під командою воєводи Свагля ставили сильний опір полкам князя Якуна. По якімсь часі ударив на них варязький полковник, Гарінг, і вони заломилися цілковито, а добра третина цього крила дісталася в полон. Усіх Філько з Лішні припровадив до князя Володимира. Це була його заслуга, за те Володимир його похвалив і найменував своїм дружинником.

Володимир вернув на другий день до Любовлі, де заложив свою головну квартиру. Наступного дня явилися до князя Володимира чеські послы під проводом воєводи

Боживоя і привезли великі дари від князя Болеслава wraz з миром і братерським поздоровленням між обома князями. Князь чеський зрікається всякої опіки над руським племенем хорватів і над Червенськими городами, і тішиться, що Володимир прилучує їх до своєї держави, обіцяє великому князеві Володимирові щирю дружбу і вічну приязнь і віддає свою найстаршу доню Вишеславу йому за жену.

На другий день приїхав до Володимира на замок князь Болеслав, тут князі поцілувалися, і на знак вічної дружби та любови між народами чеським і руським назвали цей замок "Любовлею", а город, який пізніше на тім місці коло замку виріс, названо також городом "Любовлею". Від того часу ніколи між чехами і русько-українським народом ніякої війни і ворожнечі не було, тільки вічна та щира любов донині...

Великий князь Володимир виправив наступного дня велике посольство до Золотої Праги під проводом сяницького князя Якуна і дружинника Філька з Лішні, з великими дарами по княгиню Вишеславу призначивши своє весілля в городі Сяноці в 981 році...

7. У Празі

Князь Якун прибув на чолі посольства Володимирового до Велеграду. Тут посла і коні відпочили. В склад посольства входили також деякі дружинники і бояри Володимирові, які були вже християнами. У Велеграді помолилися на гробі св. Методія, а після відпочинку — рушили в дальшу дорогу. Перед самим відїздом з Велеграду до Праги, прийшла до них тиха вістка, що даремна буде їх подорож, бо княгиня Вишеслава обіцяла вже свою руку польському князеві Мешкові, якому вмерла перед трьома роками жінка християнка Дубравка, за старанням якої введено в Польщі православну віру. І якраз польське посольство перебуває уже в Празі, а поки руські послы доїдуть, буде уже по всьому, буде запізно...

Князь Якун, одержавши таку вістку, звернувся до воєводи Боживоя з запитанням і виясненням справи...

Воєвода Боживой відповів, що це правда, що польський князь Мешко вже від трьох літ, зараз по смерти Дубравки,

робить старання і шле посольство за посольством по руку Вишеслави нашої красної княгині. Однак княгиня Вишеслава не хоче його, тому що був вже жонатий з її тіткою, княгинею Дубравкою, яка, правда, побожна була християнка, але він з нею дуже зле жив, бо вона була старша від Мешка на кілька-надцять літ. Там життя ніякого не було, княгиня Дубравка занималася більше утвердженням Христової віри по краю, як своїм мужем; умерла маючи сімдесят п'ять літ. Але і Мешко уже не молодий, не під пару нашій Вишеславі, йому уже п'ятдесят сім років, а нашій красуні Вишеславі щойно пішов двадцятій. Я думаю, що вона таки відкаже, як уже два рази відказала. Не бентежтеся, князю, їдьте весело дальше до Праги, думаю, на четвертий день там станемо, а княгиня Вишеслава, як почує, що князь Володимир є молодий, тридцятьлітній красний мужчина, володар могутчої держави, не якоїсь там маленької, залежної від німців Польщі, хоча б і була заручена зі старим Мешком, розірве з ним всякі зв'язки і піде за вашого Володимира, на крилах полетить...

Якраз четвертого дня стануло Володимирове посольство на Градчині...

Величавий замок, оточений камінними баштами та грубами мурами, подобався українським послам. Такого дива вони ще ні разу не бачили. Воевода Боживой ввів їх до вітальні, де послаи заждали. За добру годину введено їх до величезної гридниці, де на золотім троні сидів князь Болеслав, оточений розкішним двором. Тут була і красуня Вишеслава, яка, побачивши послів, зарум'яніла і з усміхом веселости вітала послів українського князя Володимира.

Воевода Боживой вів попід руку князя Якуна, який тримав в руках картину красно намальованого князя Володимира і запровадив його враз з цілим посольством до престола князя Болеслава, до якого князь Якун відізався цими словами:

— Найсвітліший князю!

Мій Господин і повелитель, великий князь київський Володимир, самодержець усіх руських земель од Білого по Чорне море, властитель всіх народів "іже суть под рукою єго", бажає взяти твою доньку, велику княжну Вишеславу, за дружину собі в досмертне володіння. Чи годишся, великий князю і господине чесько-моравських земель, віддати

нашому князеві Володимирові свою красуню?

На ці слова відповів князь Болеслав:

— Я годжуся віддати мою дочку Вишеславу за друга мого великого князя київського Володимира, котрого тут образ бачу, за дружину, але тільки тоді, коли її воля не буде проти цього. Мушу її, тут при всіх запитатися:

— Хочеш, доню моя, Вишеславо, піти за мужа Володимира Великого самодержця всіх руських земель?

— Хочу і піду! — відповіла грімко і сміло Вишеслава, дивлячись з уподобанням на гарну картину князя Володимира, а при тім усміхаючись з вдовolenням, діткнулась портрету князя, а князеві Якунові подала руку.

— Заприсягни мені, що не зломиш Христової віри, і мужа будеш до неї намовляти.

— Присягаю! — відповіла Вишеслава, піднісши праву руку догори, і положила її на хрест, який тримав придворний священик, і поцілувала його... Вишеслава, взявши портрет з рук князя Якуна — від цієї хвилини з цим портретом не розставалася...

По скінченій церемонії заручин, воєвода Боживой запросив іменем князя Болеслава руських послів на величаво уряджений весільний пир...

Виходячи з престольної гридниці, по торжественних заручинах, княгиня Вишеслава станула при вікні і дивилася з Градчину, як з майдану від'їздять якісь лицарі на конях в північну сторону. Вона голосно засміялася, що звернуло загальну увагу українських послів та присутніх чехів. Всі підбігли за княгинею до вікна подивитись, що це таке там за вікном сталося...

Від'їжджали свати Мешка до дому...

8. У Гнезні

Князь польський Мешко сидів під великим старим дубом, де судив різні справи своїх підданих. Окружали його дружинники та воїни зі списками. Скінчивши суди, став з низенької лавочки, на котрій сидів, і забирався трохи розпростувати ноги. З дуба знято дощинку з білим орлом і віднесено до княжої гридниці. Князь зняв з себе знаки воло-

даря і віддав воєводі Стриборові, який відніс їх до княжої палати. Коли воєвода вернувся, князь сказав до нього:

— В палаті душно, ходім трохи перейтися по майдані. Маю передчуття, що прийдуть посли з Праги...

— Мені також здається, що нині повинні вже бути дома,
— відповів Стрибор.

Це сказавши, Стрибор замовк.

У Мешка також не було охоти до говорення. Був трохи перетомлений судами, і якийсь зденеровований. До голови тиснулися йому думки про сватання Вишеслави, хотів конче дізнатися, що посли привезуть і тому нетерпеливо їх ждав.

Три роки, як померла стара Дубравка, з якою прожив кільканадцять нещасливих літ, бо що ж за приємність зі старою бабою стратити свій найгарніший вік? Тепер давно йому п'ятдесятка минула, але чувся ще в силах і здавалося йому, що якраз заживе щасливо з молоденькою Вишеславою, дівчиною, як пучок рожі, при чому і дальшу приязнь з чехами буде мати запевнену. Обридження справляв йому спогад настирливої баби Дубравки, яка змушувала його вічно до якихось там молитов та постів. На тім тлі було все між ними найбільше суперечок, які затруювали йому давнє, щасливе з поганськими жінками життя. Дубравка вічно допікала йому, чому вже раз не охреститься — чому не прийме Христової віри. Це так йому остогидло, що постановив вже раз відчепитися від цих вічних дорікань, і згодився на прийняття християнства, лише випрошувався від постів. Вона лишила йому декілька дітей, з котрих найстаршого названо Болеславом на пам'ятку вітця Дубравки...

По смерті Дубравки, Мешко відітхнув... вдоволений навіть був, бо ніхто йому не дошкулював, ніхто не примушував до постів, ніхто його не гнав по краю розширювати якусь нову віру, до якої він рівнодушно відносився.

Відпочавши декілька літ вдівцем, він пригадав собі, що не всі люди, оженившись, були такі нещасливі, як він, що є люди, які щасливо живуть з жінками. Чому ж він має бути вічно нещасливим — може якраз і йому трапиться ще жінка, котра може йому осолодити тихі вечірні хвилини життя. Зачав над цим роздумувати і поїхав навіть на якийсь час до Праги, на двір чеський, до свояків, звідки була родом Дубравка.

Там побачив молоденьку гарну дівицю Вишеславу, яка незвичайно привітно до нього відносилась, називала його вуйком, бавилася з ним, сміялася, жартувала з ним, не підозріваючи навіть, що старий вуйко залюбиться в ній, і попросить її руку...

Як посольство прибуло до Праги і попросило в імені Мешка про згоду Вишеслави на одруження, вона станула, як громом ражена...

— Ах! Господи Боже! також щось... де ж це можливе, щоби я була дружиною п'ятдесяткілкалітнього вуйка? Та ж він давно моїм татом міг бути — а я його донькою... Нізащо в світі цього не буде, щоб я собі в'язала очі з таким старим чоловіком. Краще з мосту та у воду!

Так відповіла Вишеслава матері. Хоча мати не була би від цього.

— Все ж він таки князь, самодержавний господар, а тут покищо не було ніде видно відповідної партії, а доньок є, слава Богу ще чотири підростаючих... — казала до Вишеслави.

— Так, піду до тої бідної Польщі, на піски, щоби мене за кілька літ діти тітки Дубравки вигнали... — сказала Вишеслава... — Не піду, мамо, не піду! Я вуйка Мешка дуже люблю, як вуйка, а не мужа... Мамо, не топить моєї долі... буду вам за наймичку до смерти, буду за слугу, але не піду за старого діда, котрого не можу собі уявити в ролі мужа.

Так ішли дні за днями... Польські послы ждали відповіді, з якою зволікали: чей, може, Вишеслава надумається... Аж тут одного красного дня з'явилися українські послы з портретом князя Володимира... Вишеслава зраділа... Як маленька серна, підбігла чимскоріше до портрета, усміхнувшись до нього і веселі очі підвівши до послів українських...

Польські послы, вернувши з Праги, розповіли Мешкові, що сталося... що майже на їх очах Вишеслава пішла заміж за молодого великого князя київського Володимира, також вдівця, одного з найбільших монархів світу... І вони з нічим вернулися додому...

Князь Мешко, почувши цю невідрадную вістку, вибалушив очі на послів... По хвилині мовчання звернувся до воеводи Стрибора, і, рушаючи грубими губами, через зуби цідив якісь

слова, однак ніхто з присутніх не міг цих слів зрозуміти. Всім було немило... всі бачили, що це сватання не було на місці, бо Мешкові забракло тоді найважливішого до щасливого подружжя з Вишеславою... а це бракувало йому... молодости...

9. В Кальбе

Князь Мешко ходив задуманий декілька днів. Не щастило йому з жениханням... Однак не тратив надії...

По кількох днях зачав шукати жінки дальше... жінки, в котрій бачив лише заспокоєння своїх змислових пристрастей... на свої старі літа...

Не видів в Чехах більше нічого путнього для себе, а до своїх давніх поганських жінок вертати не хотів, бо це вже були всі старі баби поганки... а він, чей же, вже хоч би по формі християнин...

Думки його звернулись тепер в сторону його ворогів, німців, з котрими від часу прийняття християнства, і зложення "голду" імператорові Оттонові, відносини якось досить м'яко уложилися...

Пригадав собі одну подію на дворі імператора Оттона в Кведлінбургу, коли приїхав туди з дружиною Дубравкою, на празник Пасхи, де зїхалось все німецьке лицарство для віддання "голду" імператорові. Підчас світлих забав і турнірів в році 976 пізнав він там дочку маркграфа Дитриха, Оду, яка своєю веселою поведінкою звернула на себе увагу загалу. Князь Мешко розмовляв з нею декілька разів, вона йому подобалася, а за перемогу на турнірах прийняв з її рук нагороду: рожеву стяжку, яку сховав на пам'ятку. По скінчених турнірах, князь Мешко сидів при вечері напроти княгині Оди, причому бавилися, весело розмовляючи і сміючися, на що звернув увагу сам імператор Оттон I і сказав потиху до Конрада, князя льотаринського, що в Мешку залишилось ще багато поганського. Так само Дитрихівна щось надто весела, а Дубравка спустила ніс, силкувалася на веселість і розмовляла весь час зі зальцбурзьким єпископом про способи розширювання Христової віри в Польщі та в краях від Польщі на схід та на північ положених.

Розмова князя Мешка з Одою прибирала надто інтимні розміри так, що це не подобалося єпископові зальцбургському, тому то й моргнув він на Мешка, щоби до нього підійшов. Мешко присунувся незаметно до єпископа. В часі розмови дістав припоручення, в який спосіб впливати поміж своїми неофітами на угрунтування християнства. Мешко на всі побажання єпископа кивав головою на знак, що годиться цілковито з його поглядами, і прирік помагати Дубравці в її ревності, бо нарід цілком інакше ставиться до розпорядків князя, а інакше до княгині, закінчив свою мову єпископ. Зібрані гості ждали, аж імператор дасть знак, коли встати від стола, і перейти до вітальні, де гусярі розвеселяли гостей грою на різних інструментах, а кобзарі імпровізували чудні вірші на славу переможців на турнірах та в честь дам. Коли яка особа зблизилася з ідальні до прийомної, так славний кобзар Walter von der Vogelweide негайно мусів привітати її віршиком. Коли надійшла княгиня Ода, Вальтер заспівав їй:

Ода, наша Ода,
Яка ж ти молода!
За твій розум, дотеп
Жде тебе пригода.

Зібрані загули:

— Славно! Славно! — і ждали нових імпровізацій.
Як появился в дверях Мешко, співак заспівав йому:
Князю наш любий,
Не гостри си зуби...
Стара баба чує все...
Потім дома буде зле...

Зібрані бавилися досить довго в ніч. Деякі лицарі грали в шахи, старі барди оповідали різні дива про свої походи воєнні, деякі оповідали різні епізоди з Nibelung-ів — і були би сиділи Бог зна як довго, але воскові свічі давали знати, що приходить кінець їхньому життю. Гості цісарські зачали розходитися. Мешко з Дубравкою попрощали цісаря Оттона і відійшли до призначених кімнат.

Мешко не міг спати майже всю ніч, бо Дубравка теркотіла йому довго над вухом, що він мало ревний до християнської віри, а за багато дивиться жінкам в очі...

Князь Мешко і не слухав торочення Дубравки, йому перед очима стояла все усміхнена і весела постать Оди.

На другий день по короткім послуханню у цісаря, Мешко поїхав з Дубравкою до Гнезна з образом княгині Оди в душі. В якийсь час пізніше, через сторонніх лицарів довідався він, що княгиня Ода, за якісь там грішки молодости, вступила до монастиря Кальбе, в Люзації.

З нею то Мешко постановив тепер через відданих собі людей нав'язати ближче знайомство.

В тій то цілі, на другий тиждень по невдалім посольстві до Праги, виправив свого воеводу Стрибора й ченця Фульгентина з письмом до Оди, з пропозицією одруження...

Ода довго не застановлялась; їй життя монаше вже сприялось, гріхи молодости відпокутувала досить. Зрештою, їй і в монастирі було весело, як на тодішні часи. В ній любився єпископ Гіллібардус і жив з нею як з жінкою. Помимо цього, вона приймала відвідини й інших монахів та достойників церковних. Через її широке християнське серце і милість для всіх, бували нераз між достойниками духовними часті свари і непорозуміння, які кінчалися страшними сценами та суперечками, що викликувало згіршення між вірними. Ці згіршаючі сцени були причиною до пізнішої реформи папи Григорія VII.

Щира й отверта пропозиція Мешка утішила Оду дуже. Хотяй їй на нічому в монастирі не збувало, однак ця пропозиція Мешка була для неї певного роду різноманітністю. Досить їй цього розгульного життя. В ній відізналася амбіція. Вона ж таки дочка великого достойника, маркграфа, чоловіка з іменем, княжого роду... А тепер що ж? — чия ж вона властиво жінка?.. А так... вийде за Мешка, займе приналежне їй місце на престолі князя християнського, вправді слов'янського, але все таки князя з іменем, котрий має право вступу на імператорський двір, на рівні з всіма князями німецько-франконськими.

Ода не завагалася ні хвилинки, відписала Мешкові, нехай зразу приїжджає зі світлою боярською дружиною, вона, тимчасом, поробить заходи для звільнення її з монашого обіту...

Ода негайно повідомила абатису Геневефу і єпископа Гіллібардуса, щоб її звільнили з монашої присяги, бо вона виходить заміж за князя польського Мешка. На скріплення своєї покірної просьби, покликається на Провидіння Боже,

що її Господь Бог покликуює тому на так відповідальне становище, щоби поширювала правдиву віру Христову між народом поганським, і продовжала зачату працю Дубравки, однак у святому римському обряді, з чого папа незвичайно тішитися буде...

Єпископ Гіллібардус і всяке начальство, учувши таке категоричне освідчення Оди, остовпіли!.. В їхніх келіях заклекотіло. Деякі монахині виділи в тім дійсно палець божий і радили відпустити Оду, звільнивши її зі зложеної присяги монашої. Хотіли тим способом позбутися її з монастиря, а самим зайняти її місце. Однак єпископ Гіллібардус і чути про це не хотів, а деякі "побожні" отці попірали вперто отця єпископа, бо шкодували такої гарної монахині, до котрої привикли як до "сестри". В монастирі в Кальбе засичало, як в яskinі між зміями. Однак верх взяла таки постанова отця єпископа, котрий доказав навіть в Римі, що її звільнити зі шлюбів монаших не можна, і Ода лишається надаліше на "службі Божій", як "оздоба" монастиря в Кальбе...

Ода, довідавшись про рішення єпископа, пішла сама до нього з товаришкою на послухання і зробила йому страшну сцену. Однак єпископ Гіллібардус виявився твердим, як мур. Він постановлення Риму змінити не може: "Roma locuta-causa finita", сказав усміхаючись солоденько єпископ.

— Якщо так, то я собі сама пораджу — обійдусь без вашого позволення, — сказала злісно Ода...

— Як уважаєш, моя дитино — сказав Гіллібардус, не перестаючи усміхатися до своєї вибраної, — але Господь Бог може тебе покарати за зломану присягу, що ти погордила Ісусом Христом, а над службу Божу ставляєш солодощі життя земського, на місце рицаря божого вибираєш земського...

Ода згїрдливо подивилася на ці облудні слова свого зверхника, бо знала, на чому йому залежить: сплюнула злісно на землю і вийшла з товаришкою, не попрощавшись.

Вернувши до келії, негайно написала письмо до Мешка, повідомляючи його про все, що зайшло, і просила, щоби не вислав сольства, бо це на ніщо не придається, але щоби приїхав сам у перебранні з якимсь довіреним чоловіком. Вона постановила утекти з монастиря, а його поміч при тім

буде їй найбільше потрібна...

Розпочалась тиха, але уперта війна. Єпископ Гіллібардус зрозумів, що Ода грозить утечею, тому обсадив монастир скритою і явною сторожею, яка би стерегла її день і ніч.

По кількох днях цієї розмови з нею, постановив сам вибратися до неї. — Може йому вдасться задержати її далше для себе, — властиво, для слави Божої.

Прийшовши смерком в тім самім часі, як давніше до неї приходив, — помилився — бо застав браму монастиря замкнену... Заскреготав зубами і тихенько відійшов, завзявшись на неї, рішив тим більше її не пустити.

Амбіція і гордість жінки взяли верх над скромністю і покорою монахині...

Мешко, одержавши листа від Оди, задумався дуже. Він якраз ладив величаве посольство, котре мусів задержати при собі на всякий випадок. На чолі цього посольства від'їхав сам, втаємничивши своїх приятелів дружинників, яку чинність будуть тепер сповняти, може прийдеться числитися з погонею. В тих часах все можливе.

На означений Одою час ставився Мешко в Кальбе. Посольство лишив яких триста кроків за монастирем у лісі. Та всі ждали до вечора. Як перші півні в монастирі запіяли, Мешко, перебраний, з вірним пажем, сильним молодцем Самбором, підкрався потихеньку під монастир. Три коні залишили близько п'ятдесят кроків за мурами монастиря, укривши їх в кущах бозу. При конях лишився молодий, ще один паж Войдан. Самбор і Мешко підсувалися крок за кроком під мур монастиря, так обережно, що й миша не почула би їхнього ходу... Зближались до брами... Оглянулись ще раз. Місяць то "виринав, то потопав" за хмарами... Всередині, на подвір'ї за брамою, чути було хропіння сторожа.

— Певно спить, — сказав Самбор... — в горішніх вікнах всюди темно...

— Все одно... до діла — сказав Мешко. — Ага! Ода у вікні... — Ключем, який Ода прислала Мешкові, відчинили браму... Скрегіт заліза збудив сторожа, вірного слугу Гіллібардуса.

Сторож хотів кинутися на відчиняючих браму, однак

Самбор миттю схопив його за горло, закрив уста. Мешко зв'язав йому руки й ноги і так кинули його на землю. Цій сцені придивлялася Ода з горішнього вікна, яке вспіла вже відчинити. Мешко і Самбор підкralися потихеньку під відчинене вікно, кинули Оді спорий клубок грубого шнура, який впав їм знову в руки. Тільки за другим разом Ода схопила клубок шнура, розв'язала, й прив'язала його до залізної грати вікна і спустилась по шнурі, упавши просто в руки Мешкові, котрий притиснув її сильно до грудей, і ссав з її уст, довго очікувані солодощі і так ніс її аж за браму, стискаючи її щораз сильніше. Браму замкнув за собою Самбор.

— Пусти мене вже на землю, Мешку, бо мене задусиш, — сказала шепотом Ода, а Мешко, як дикий звір тиснув чимраз сильніше Оду, так, що аж крикнула з болю, тоді Мешко пустив її і поставив на ноги.

Ах! слава Богу, що я вирвалася вже раз з цього пекла, — сказала Ода, — тепер навіки твоя!

І кинулася йому наново в обійми... Мешко, тримаючи Оду в обіймах, побачив, що до них наближається якась тінь чоловіка, думав, що це Самбор, бо нікого другого не міг тут сподіватися о тій порі. Тим часом, пустивши Оду з обіймів і придивившись ближче, пізнав, що то не Самбор, а якась друга людина придивляється їм, і зразу заговорила:

— Одо! ти кинула мене! Одо!

— Відчепися, підлий чоловіче! — крикнула Ода й штовхнула його так сильно в груди, що цей перевернувся на землю, а Ода потягнула Мешка за руку і сказала:

— Ходім звідси, це останній п'яниця, єпископ Іллібардус. Залицяється до мене, не хотів мене пустити, це його справа, що ти мусів мене викрасти. Де коні, Мешку?

— От стоять, — сказав Мешко, а в тій хвилині підійшла до них знову якась постать, але це був вже Самбор, котрий забарився довше, бо розв'язував сторожеві ноги, попускаючи трохи шнура, і замикаючи браму...

За хвилину троє їздців гнало поза монастир в ліс. Ніч тиха, освітлена, бо місяць хотів конче бачити ту сцену, вийшов з-за хмари і сміявся сердечно.

10. В Польщі і на Русі

На другий день по приїзді до Гнезна, княгиня Ода прикликала єпископа Боговида на княжий двір і приказала йому звінчати себе з князем Мешком.

Боговид поклонився княгині низько, привітав її гарно, але вінчання відмовив.

— На якій підставі, владико, говориш це? — спитала гордо княгиня.

— На тій підставі, — сказав скромно владика, — що у вас нема звільнення від монашої присяги, від чого може розрішити лиш папа в Римі, або патріярх у Царгороді.

— Тааак — відповіла княгиня — то і ти такий мудрий, а я цього не знала...

— В таких разі я, як християнська княгиня Польщі, наказую тобі звінчати мене. Господь Бого поставив мене тут на велике діло навернення цілого народу на лоно християнської церкви, а звільнення від присяги монашої це моє особисте діло.

— А я — сказав скромно владика, — поки не побачу на письмі розгрішення від найвищого архипастиря, не можу братись за діло, ваша княжа милосте...

— Коли таке твоє останнє слово, я на твої услуги більше в моїй державі числити не буду, а на твоє місце поставлю собі другого владика і кажу тобі одверто, що твій слов'янський обряд мені не подобався. Ти можеш іти з твоїми священиками до інших язичників і їх наvertати на твою віру, а я собі пошукаю інших людей!

Це сказавши, княгиня Ода відійшла з gridниці, лишивши владика самого.

Мешко, нічого не говорячи, пішов за нею.

Для владика не лишилося іншого виходу, як піти собі і шукати других країв для своєї апостольської діяльності.

Княгиня Ода того самого дня післала гінця до Кведлінбурга по священика Йордана, німця з роду, котрий був у давніх часах сповідником її і її матері, з просьбою, щоби приїхав до Польщі, де по якомусь часі буде висвячений на єпископа.

Священик Йордан учинив волю давно знаної собі марграфині, а тепер княгині Польщі Оди, звінчав її з князем

Мешком без канонічної згоди*, і іменем її та князя Мешка перепросив митрополита в Магдебурзі та папу римського, щоби їй цей гріх простили, бо вона за всяку ціну випре з Польщі не вкорінений ще обряд слов'янський, а введе при помочі відданих собі німецьких та латинських священників правдивий святий обряд римський! Священик Йордан, ревний поборник латинського обряду, зістав з часом висвячений за старанням Оди на єпископа, а за Болеслава Хороброго став митрополитом і примасом Польщі. Єпископ Боговид якийсь час скитався зі своїми священниками по Польщі, опісля осів в Кракові, звідки вигнали його чехи, а відтак на один рік перед заняттям городів Червєнських Володимиром Великим осів в Перемишлі. Він благословив Вишеславу на нову путь, на нове життя у Київ; дав їй на дорогу від себе мальовану ікону Богоматері, з якою Вишеслава заїхала до Києва. Княгиня Ода своїм енергійним і імпульсивним характером заслужила собі на прощення всіх гріхів, уділеного їй єпископом Йорданом, а навіть папою римським, бо ж то вона силою казала усувати з Польщі слов'янських священників, а всюди вводила німецьких та латинських, проти чого стрінула в народі лише слабкий опір. Пристарілий князь Мешко мав тут мало до говорення. Наситившись її тілом, занепадав на здоров'ю; княгиня Ода за нього правила державою, всякі її зарядження князь одобрював і все кивав головою. Діти Мешка по Дубравці, видячи в новій матері незвичайну силу волі і не зле з ними обходження, прив'язались до неї, забули про слов'янське богослуження, котрого ніхто їм не відправляв, привикли до нової віри та її обрядів, і стали потім великими її поборниками.

В Києві протягом цього часу зайшли також великі зміни. Вишеслава, проживши шість літ з Володимиром, померла, лишивши йому двох синів: Вишеслава і Болеслава. Через тих шість літ своїм святим життям причинилась до цього, що перемінила душу Володимира з поганської на християнську. Вона у великій мірі злагодила вдачу свого мужа після етики та моралі християнської так, що Володимир був уже цілковито підготовлений до прийняття віри Христової. Однак за її

*Szajnocha: Bol. str. 24.

життя не прийняла Русь-Україна віри Христової. Вишеслава не тішилася овочами своєї праці, згасла велика поборниця віри Христової на Україні. Вона ублагороднила душу Великого Володимира, а овочі її праці зібрала її наслідниця грецька царівна Анна.

ЧАСТИНА II

1. Мплі

На дворі княгині Оди оповідали собі часто, яка то честь спіткала Вишеславу.

Їй завидували щастя, багатства...

— Ах! яка там велич, яка розкіш, які достатки! Все мають від греків, — казала Ода до своїх дітей.

— А звідки ти знаєш, мамо? — питала її найстарша доня Крїмгільда.

— Заню, дитинко, від цїсаревї Теофанїї, вона моя приятелька, вона грекиня, донька грецького імператора. Вона мені все розказала. Не одну нічку ми пересиділи разом. Я наслухалась доволі про ці багатства двору царгородського, які плывуть з Києва й Руси до Візантїї, а Візантїя знову висилає до Києва надмір своїх виробів зі золота, срібла, різну дорогу посуду, меблі, золототкану одєжу, і много, много іншого добра. Там любо і весело жити, там все тепло, все гарно, майже цілий рік весна. Снігу й морозів там нема, як у наших краях. Там висміялись би з наших ведмежих одягів, та з овечих контушів. У нас все таке просте, вульгарне, — говорила Ода, — а там, у Греції, все благородне, панське... Яка там їда вибаглива, які добрі вина грецькі, до нас таке й не дійде. Мене гостила цїсарева Теофанїя дуже солодким, грецьким вином та різного роду овочами: помаранчами, фігами та тістечками, про які ви, мої діточки, і поняття не маєте... бо ми не знаємо ще способу такі тістечка приготувляти. У нас ще все по-дикому, тому то греки називають нас всіх "варварами". Воно і дійсно так. Ми не знаємо ще таких делікатних звичаїв, ані такої гарної поведінки в товаристві, як уміють греки, а від них привчилися українці у Києві. Київ, мої діточки, це другий Царгород! Це найбільше місто по Царгороді у світі. Там знаходиться чотириста

церков, а всі криті золотою бляхою! Чули ви це, діти? А які там багаті купці, які мають гарні крамниці. Пождіть, діточки, я вас повезу на Матір Божу до Регенсбурга, ви побачите там Русь з Києва, побачите купців грецьких, будете видіти, якого то вони добра навезуть на продаж до нас, яких там ласощів буде для вас! Я вам усього потрохи куплю, як будете чемні...

— Будемо, мамцю, будемо... Лише вези нас до греків та до Києва, ми хочемо конче бачити золоті церкви! — кликали діти...

Так то бавила перед літами княгиня Ода своїх дітей й своїх пасербів цими вістями про Царгород та Київ, яких затирила много від цисаревої Теофанії, матері Оттона III. Оді імпонувала Теофанія добрим вихованням та аристократичними манерами візантійського двора. Вона часто до неї заїздила, бо любила прислухуватися цим зачарованим східнім царствам та їхнім столицям.

Цим вістям про Київ і Царгород прислухався також і її пасерб, Болько, який по смерті батька Мешка засів на польським престолі. Слава й багатства Києва не давали йому спати. Він все повторяв, що мусить бути в Києві. Вічно мріяв про воєнні походи на Київ та Царгород. Ці ласощі сходу, які мачуха часто привозила з Регензбурга, були великою приманою для молодого мрійника-фантаста. Вони залізли йому на саме дно його палкої душі — для того Ода хотіла за всяку ціну споріднитися з двором візантійським, або київським, але не мала там ніякого приступу. Теофанія порадила їй, щоби через купців німецьких нав'язала знайомство з Києвом, відтак з Царгородом, і щоби пасерба свого Болька одружила на котрімсь з тих дворів, або видала хоч одну зі своїх доньок за київського князя.

— Добре, послухаю тебе, — сказала Ода до Теофанії, — не раз ношуся з цими думками, але не маю з ким діло почати. Мешко вже старий дід, з хати не вилазить, вічно кашляє, сидить при запічку й держиться моєї спідниці, хоча уже такий старий, як гриб. Болько страшенний завалидорога, не послухає нікого й не видержить години без жінки. От бачиш вже другу жінку має... Першу, німку, вигнав по кількох роках, лишила йому двоє дітей, взяв другу, малярку, і вже її також позбувся і грозив священникові Йоганові топором, як не звінчає його з третьою, Емнільдою, що

священик під примусом зробив. Це просто скінчений ненажера в обходженні з жіноцтвом. Скільки я йому наговорилася, щоби заждав, щоби витривав, а я пішлю його в посольстві до Києва, або до Царгороду, хотіла я конче, щоби побував на тамтих дворах, щоби трохи огладився, набрав би деякої ніжності, делікатности, якби побачив інший світ, інші лагідніші церемонії двірські, бо що ж він побачить на наших дворах, от хоча б на дворі імператора німецького? Вічний розлив крові на тих турнірах та й більше нічого! Але що ж, думаєш, що він послухає кого, мене не послухає, а вітця не боїться — й хто йому що зробить? Маю таку з ним журбу й побоююся, що як старий Мешко замкне очі, мені прийдеться з дітьми тікати з тої дикої Польщі. Але, я не дбаю про це дуже, нема за чим тут плакати, за цими пісками та багнами... Якби тут хліба з Панонії, або з Руси не довозили, так тут був би такий голод, що крий Мати Божа!.. Скільки разів за моєї вже пам'яті їли тут люди хліб з кори дерева букового, з тертої кропиви та соломи... Народ тут лінивий, а ті воеводи й вся їхня аристократія, то прямо розбійники — а не лицарі, це правдиві варвари, як їх купці грецькі називають.

2. Переговори

Вигнавши мачуху і братів, Болеслав Хоробрий запанував у своїй Польщі самовладно!.. Від кількох жінок мав він спору купочку дітей, переважно дочок. Деяких повіддавав за сусідніх німецьких графів, з котрими часто ходив на воєнні походи проти заодранських та полабських слов'ян, яких вогнем і мечем хотів навернути на Христову віру після латинського обряду. Слов'яни ці: вільки, оботрити та лужичани, боронилися до останньої каплі крові перед християнськими варварами, не могли зрозуміти, як можна вірити в якогось нового бога, якого силою вогню і меча в незрозумілій мові їм накидується. А мали вони сильну опору в святині поганській на острові Рурії, та слухали своїх поганських жреців, які лагідно до них промовляли і молилися за духів їхніх предків. Вони страшенно ненавиділи Болеслава. Ніяк не могли зрозуміти, чому то слов'янин, брат, змінивши свою прадідівську віру на німецьку, став їхнім

страшним ворогом, щоби лучився з німцями проти своїх братів. Для того довгі роки з ним воювали, і не один раз страшно німців та Болеслава побивали. Тоді панувала у них велика радість. Палено святі вогні, складано офіри богам у слов'янських континах.

Однак Болеслав, злучившись з німцями, вирушив на своїх противників-братів слов'ян і в страшний спосіб карав лютиків та оботритів. Мордовано в ім'я "віри Христової" десятками тисяч безборонних язичників та топлено їхніх провідників, а решту страхом, кнутами та нагайками змушували прийняти Христову віру після римського ритуалу. Таким робом Болеслав покорив західніх слов'ян та поморян і розширив свою державу на північ до моря Балтійського, а на південь до чеських гір, і відняв чехам краківську землю в році 992.

Ситий славою уважав себе за великого володаря і захотілося йому конче увійти у зв'язки з візантійським двором та великим князем київським, тим більше, що у нього в гостях був його союзник цісар римсько-німецький. Йому хотілось конче споріднитися з київським великим князем, про якого велич і багатства чув багато оповідань від своєї мачухи, Оди, як був ще дівчаком. Слава і велич київської держави не раз доходила до його вух, що вона далеко більша і могутніша від держави римсько-німецького імператора. Чув він ці похвали від купців руських та грецьких, котрі цілими місяцями їздили до Вроцлава з Києва та Царгороду. Чув він, що три рази можна було вернутися з Риму в Польщу, як раз переїхати з Києва до Вроцлава; чув, що цей край дуже й дуже далеко, не раз треба переїздити багато великих рік, заки дістанеться купець в одну, або другу сторону. Від купців грецьких та руських чув Болеслав, що на Русі у Києві панує могутній князь Володимир Великий, бувший швагер чеського короля, а тепер швагер візантійського імператора, до якого по благословення на царство посилав цісар Кароль Великий посольство, і з котрого донькою був одружений цісар Оттон II. Купці оповідали йому також, що великий князь київський має дванадцять синів, а найстаршому Святополкові час женитися...

Болеславові заіскрилися очі, як почув цю новину. Він

постановив за всяку ціну одну з дочок своїх видати за руського князя, щоби досягнути більше чести на дворі німецьким, і через зв'язок з київським великим монархом мати значення і на дворі візантійським.

В тій цілі післав свого вірника Мартина Холяву до купців грецьких та руських до Вроцлава, які незадовго мали надїхати на великий ярмарок, що мав відбутися під час поганського свята Купала. Мартин Холява, чоловік бувалий, купець на широкі розміри, мав зв'язки з купцями руськими та грецькими, піднявся цього діла з великою охотою, бо надіявся для себе великих заробітків. Він пояснив Болеславі, що до такого інтимного діла надаються ліпше греки, як русини. Сказав Болеславі, що до його торгового дому у Вроцлаві, заїжджає один знаменитий купець грецький Кирлогос, котрий всі свої товари довіряє на склад Холяві. Цей Кирлогос має велике значення на великокняжім дворі в Києві, бо сповняє обов'язки надвального доставця всіх полудневих товарів та грецьких вин; він знає навіть тайни княжого двора. Він, Кирлогос, має приїхати якраз на ярмарок до Вроцлава, куди зїжджаються купці греки, сарацени, араби, русини, варяги та інші народи з усього світу, а приїхати мусить, бо хоче свої склади з товарами переглянути і перевезти їх до Регенсбурга, бо в Польщі інтерес йому не йде. Як довго Вроцлав був під чехом, так торгівля красно розвивалася, а відколи прийшов до Польщі, так став упадати, для того Кирлогос хоче звідси перенести свої інтереси, бо тут торгу жадного нема.

Учувши ці слова, Болеслав засумував. Він дотепер був воїном, ходив воювати та грабувати, жив воєнною добыччю, і нею нагороджував своїх воїв. Почувши від Мартина Холяви дещо про політичну торгівлю, застановився над його словами. Він увійшов у свою душу; інстинктивно відчув, що люди та цілі народи живуть інакше, думають інакше, що народи в'яжуть різномодні умови, трактати. Він зрозумів, що крім воєнних грабежів, людина має якісь права на життя. Йому стало соромно, що Кирлогос хоче свої склади з його держави забирати до Німеччини, він зрозумів, що, як володар, повинен завести у своїй державі якісь права; повинен дати якусь гарантію міжнародному купецтву, котре приїздило би до його держави, чулося безпечним під його

скиптром та мало б захист. Інакше всі його опустять, його край буде дикий, і помімо прийнятого християнства, не увійде в круг культурних держав. Для того він просив Мартин Холяву, щоби вплинув на Кирлогоса, і намовив його, щоби свого складу не забирав з Польщі, а лишив його у Вроцлаві і що князь Болеслав ручить за цілість його складів і буде помагати цілою силою своєї власти, щоби інтереси Кирлогоса гарно розвивалися в його державі.

Мартин Холява, почувши ті слова з уст Болеслава, хотів сам спекти при тім для себе печеню, і відповів Болеславові, що відколи Вроцлав прийшов під його панування, він (Холява) теж багато потратив, торгівля його впала, бо ніякої безпеки нема. Різного роду військові ватаги нападають, грабують, так що й йому нема тут чого довше сидіти, бо між цими людьми нема належного поняття між моїм і твоїм.

Болеслав задумався дуже. Учувши такі слова від свого підданого, а притому від найбільшого, шанованого, великого купця, соромно йому зробилося. Хочачи зробити корисне діло на своїй донечці, упокорився. Бачив, що іншого виходу нема, що донечки своєї до Києва не доведе, а тим самим ніхто не буде нічого знати про нього на візантійському дворі. Для того дав Холяві своє княже слово, дав йому привілеї, щоби свої товари з Вроцлава перевіз у Познань, і тут при боці і під охороною княжої дружини, розвів торгівлю.

Мартин Холява того лише ждав, ждав сякої-такої запоуки в тій новій, з різних племен склеєній, державі.

За місяць надійшло свято "Купала", а після нової, християнської віри, Івана Хрестителя. До Вроцлава зачали стягатися купці з усього світу. Прибули русини, прибули греки, прибув і Кирлогос і заїхав зі своїми будами до Холяви.

Холява розповів Кирлогосові про діло, яке хоче склеїти його володар, Болеслав.

— І це добре діло, — відповів Кирлогос, — але що я за це буду мати, що я дістану, як діло поведу гаразд?

— А які ж твої бажання? — запитав Холява.

— Мої бажання такі, — відповів Кирлогос: — хай твій володар заручить за цілість могого краму, який у вас стоїть, хай звільнить мене від всяких мит та податків, хай постарається, щоби в його столиці установив другий ярмарок, хоча

мені це й не по дорозі, і не маю великої надії, щоби моя торгівля в тих сторонах гарно розвинулася. Але поспробувати можу. Боюся його воїв, його дружини, до котрої не маю жодного довір'я, це ж самі розбишаки, знаєте самі, пане Холява; а який крам, такий пан...

— Слухайте, Кирлогос, ми не віднині знаємося, отже можемо собі від серця поговорити. От знаєте що: як є, так є, я вас добре розумію, я в такій самій шкірі, як і ви, хоча правду сказавши, ви в ліпшій, бо ви тут можете і не торгувати, але я, тутешній чоловік, з діда-прадіда торговець, і подумайте, я мушу крити так само, як і ви, свій товар, перед його "лицарями", котрі кілька разів порозбивали мені склади в різних містах. Він мав тепер робити знову напад на чехів, і послав там свої ватаги, які переходили коло нашого города і хотіли тут пожитися. Але ми поставили на сторожі наших варягів і вони перейшли спокійно, бо побачили, що у нас осталося багато чехів, котрих налякалися, щоб не дали знати додому, що ляхи на них нападають. І дійсно так сталося. Чехи, довідавшись, в чім діло, післали гінців, які в час повідомили своїх, і їхні вої заступили нашим ватагам дорогу і не пустили їх, задержали на границі. Я вам, пане Кирлогос, скажу правду, що всі його багатства це все воєнна здобич. Він лише з нападів живе. Тут, знаєте, такий край, де ніхто працювати не хоче, лише чигає, щоби котрогось сусіда несподівано напасти, ограбити. От недавно на весні розбили в страшний спосіб лютиків, розбили поморян, відібрали їм весь маєток. Поморяни, мусите знати, торговельний народ, торгують по всіх морях з цілим світом. Їх повинна знати також Візантія.

— Так єсть, їх там знають, як чесних торговців, — відповів Кирлогос, — вони доставляють на грецькі ринки масу янтару*. Це старі торговці, знані ще древнім фенікійцям, народ з доброю маркою.

— Знаєте, Кирлогос, наш володар розбив їх, і загарбав великі маєтки, цілий день і ніч їхали наладовані всяким добром вози, йшли навантажені воли... Потім хвалився, що "достойно" приймав у себе німецького цісаря Оттона III і

* Бурштин.

обдарував його золотим і срібним начинням. Легко було приймати цесаря і обдаровувати його чужим загарбаним добром, і величатися не своїм багатством.

— Але знаєте, Кирлогос, це так між нами... Даймо цьому спокій, це не наше діло... Я маю від нього припоручення переговорити з вами про сватання його дочки Собіслави за руського князя.

— Я вже вам сказав, пане Холява, що я за діло візьмуся на поданих вам раніше умовинах і діло доведу до кінця, але мушу видіти дівку: гарна, бридка, молода, стара!?

— Дівка гарна, — відповів Холява, — має вже 23 роки, велика, росла, має трохи заширокий носик, але при її круглім лиці це не разить. Очі має великі, красні сині, туга, здорова, волосся русяве, вдалась до батька.

— Знаєте, що, — відповів Кирлогос, — русини, — це народ ніжний, красний, делікатний. Діти Володимира гарні, чорняві, стрункі. Святополк, син першої грекині, красень, чи він уподобає собі вашу княжну. Бог його знає. Що ж я йому скажу? Знаєте, пане Холява, я мушу її побачити, тоді буду знати, що говорити, як цей товар захвалювати!

— Добре, — сказав Холява, — по ярмарку я вас поведу до Познаня, постараюся, щоб ви побачили її, і прошу вас над усе, пане Кирлогос, будьте добрі, робіть так, щоб діло з цього вийшло. Я вже зі своєї сторони буду старатися віддячити вам, — буду берегти вашого добра, як ока в голові. Вона дівчина побожна, з нахилом до аскези, поклони б'є, постить, волоссяницю надіває, повинується духовним, а єпископ Рейнборн має на неї великий вплив, він є її сповідником. Часами нападе на неї веселість, любить танцювати, та забавлятися зі скоморохами; заводить з дівчатами забави поганські, дивна натура.

— Все це дуже красно, мій дорогий пане Холява, але що мені з цього всього прийде? Якщо твій пан візьме мій товар під свою спеціальну опіку, так я беруся за діло, а коли ні, так я не буду пхати пальці помежи двері.

— Добре, пане Кирлогос, я уладжу все гаразд. Переговорю з володарем ще раз, і поговорю з Емнільдою, і думаю, що зробите не зле діло. Він, хоча паливода, але, знаючи його натуру, він зуміє і поставитися, і слова в такім разі додержить. Йому запахли руський та грецький двори, він хотів би

трохи подивитися даліше, як його Польща. Я думаю, що зробите не злий інтерес. Не думайте, що ляхи вже такий поганій народ, що з ними не можна входити в жадні діла. Вони часом також великодушні. Не даром мають приказку: "Zastaw się, a postaw się".

3. Ярмарок у Вроцлаві

Літня, тепла, парна ніч. Місяць стояв у повні. Тихо пересувався по небі, хоча упрів, але мило усміхався до землі. Йому подобався цей величезний рух, який йшов по землі. Він бачив, як люди від Багдаду по Регенсбург, змагають до одної цілі — до Вроцлава, всі до Вроцлава. Від Новгороду по Рим, від Царгороду по Париж та Лондон, всі до Вроцлава на ярмарок. А чого там тільки не навезли — всякої всячини! Господи! Від довгих місяців люди пріли в подорожі! Одні волами, другі кіньми, інші мулами, деякі на ослах та на верблюдах їхали та й їхали. Кожен хоче жити, кожен хоче заробити, кожний думає про заробітки, кожний має надію, що заробить дещо, подивиться на людей, пізнає світ, побачить дещо, й тягне місяцями, день і ніч, їде та й їде... А скільки небезпек у дорозі, як настане сльота, дороги розмокнуть, тяжко переїхати буде, не вспіє на час, запізнить на ярмарок. Не раз розіллються ріки, не переправиться, не переїде вбхід, спізнить, пропав ярмарок, пропали заробітки. Не раз нападуть розбишаки, які чигають на шляхах на купців, сили твої слабкі, воїнів мало, охорона мала, не раз прощайся з життям. Погинули цілі каравани, покладали голови купці, грабіжники забрали все добро, утікли в ліси.

Помимо всяких невдач людство не відмовилось торгівлі, не відреклося купецтва. Пропав отець, син продовжує його діло й пускається наново в далеку путь. Перепливає море, переходить хребти гірські, перебивається від Дамаску до Києва, з Києва до Вроцлава, переїздить з Кордови до Аквісграну, а відтак до Вроцлава, з Каїра до Білгороду, а відтак через Вроцлав до Регенсбурга...

Дух купця все однаковий, вічно свіжий, живий, вічно рухливий. Він не сяде дома, йому скучно, його щось пече, його тягне, він мусить їхати, він мусить показати свій товар,

він мусить почванитись ним, його щось тягне, їхати та й їхати з наладованим добром. Там його ждуть, знайомі купці, він обіцявся прибути на час зі своїм товаром — що б вони подумали, як його нема? Він заступає честь своєї землі, він є представником свого народу, свого володаря, він загадує його справи.

Від місяця стояла на дворі гарна погода. Для купців це рай. Вони їдуть цілими валками. На широких возах навантажено добро, прикрите величезними полотняними будами. Вози скриплять, помімо, що смарують їх чорними мазями та дьогтем, осі возів стираються, ломляться, запалюються від гаряча, на постоях закладають нові. Возів стережуть варяги, а також великі бурі пси, кундиси. — Вони потомлені, повиставляли язики й вимахують хвостами, бо тнуть їх комарі та великі мухи гедзі.

Поволі смеркло, купці побачили велику заграву. Це горять бочки зі смолою, вставлені на узгір'ях, звіщають, що недалеко Вроцлав, осягнена ціль їхньої подорожі. Життя зберегли, добро на возах збережене!

Слава тобі Боже! слава Аллахові! слава Єгови! слава Перунові, слава всім богам! — всіми мовами молиться купецтво всесвітнє, що щасливо прибуло до Вроцлава на великий дорічний ярмарок на Купала, або на св. Івана.

Західні частини величезної торгової заняли купці алеманські, яким було найближче. Вони привезли оброблений залізний товар: ножі, колодки, серпи, коси, рискалі, сокири, пили, пилочки, тесаки, мідяні кітли тощо. Біля них заняли свої перегороди купці франконські, які привезли гарні полотна флямандські, білі та фарбовані намиста жіночі, кружева, очіпки, горсети, мужеські убори, а теж шампанські та ренські вина. За ними уставились у своїх ділянках купці альбійонські, котрі попривозили лицарську зброю, кольчуги, нараменники, набедренники, мечі, топори, гальябарди, величезні бочки сушеної риби та масу вовняної матерії на теплі зимові убрання. В полудневих загородах станули купці італійські, прованські та еспанські, люди від Риму, Неаполю, Верони, Равенни, Сивілли, Кордови, які привезли виправлені шкіри, полудневі овочі, цитрини, помаранчі, фіґи, величезні міхи рижу, шовкові матерії, найсмачнішу прованську оливу, італійські та бургундські вина,

остриги, вина з Маляги та Мадейри, губки, сірку, повні міхи корків; були також довгі та тяжкі вози з мармуром білим, зеленим та жовтим, привезли також венецьке скло, з вимальованими святими та угодниками божими.

На північній стороні торговиці станули великі вози купців новгородських та псковських, котрі навезли величезну масу найдорогоцінніших кожухів та різних хутер, білих ведмедів, соболів, горностаїв, зелених та синіх лисів сибірських, шкіри фок та псів морських, велику кількість соленої риби. На шкіри ті положили зразу свою печать купці алеманські та франконські, що це їхній привілей цей товар закупити.

Вкінці на східних периферіях торговиці станули купці грецькі, арабські, руські та паннонські. Греки привезли чудесні вироби розкішні зі золота та срібла, як пугарі, чарки, мисочки, тарілки, свічники, золочені та срібні рами, чудесні образи святих у срібних та золотих ризах, прекрасні золоті та срібні перстені, нараменники, нашійники, набедренники, в яких світилися дорогі камені, діаманти та брилянти. Дальше грецькі вина, родзинки, фіґи прасовані, гранати, шовкові матерії, вишивані золотом та сріблом. Араби пригнали величезні стада своїх чудових коней, на які положили печать купці альбїону та франки. Дальше попривозили величезні скрині дактилів, і найгарніших пахощів, олійків, мира й кадила, тощо. Купці з України привезли величезні скрині чудових шкір, величезні брили та круги воску, величезні бочки меду, та безліч возів пшениці і борошна. На мед і віск та на хліб негайно положили свою печатку купці альбїону та франки.

Клином від полудневої сторони, поміж українців та греків, вбилися купці з Паннонії та Чех і Морав і ті привезли величезні бочки паннонських вин та винограду, а також станули на боці їхні сиві воли з величезними рогами.

Вкінці досвіта, в день Купала, надтягнули полудневі слов'яни серби та болгари, котрі мали наладовані широкі вози з бочками сира, масла, всякої городової зеленини, а серби на своїх возах та мажах великі бочки з гарними сливками, сушеними та свіжими, дальше горіхи, мигдали тощо. Вірмени з Трапезунду везли перські ковдри й шалі та індійський крам.

Кожна нація заняла свої місця, відгороджені одне від

одного дерев'яними заборами, в призначених для себе шатрах виставляли свій крам. Сторожа ярмаркова у залізних кольчугах, в лискучих шоломах, з величезними галябардами та залізними ціпами в руках стерегла порядку. Сурмачі заграли у роги, що ярмарок відкритий. Від кількох днів напливаюча товпа людей більшала з кожною годиною. Всі вільні площі та проходи заповнились різноманітним народом. Заговорили на всіх язиках! Крики накликування, гойкання вигукування, торг, биття руки, заколот, зойки перейшли всяке поняття.

Від ранку зачали напливати лицарі, графи, маркграфи, а все на конях, біля них, у розкішних одягах, їхнє жіноцтво, яке перше кинулося до купців грецьких та українських. В одну мить розібрано з руських возів мед, а від греків парчі та мистецькі вироби. Українці лише підсміхувались та зачали крутити довжезні вуси догори, а котрийсь з киян зажартував собі та й каже до сусіда:

— Баба всюди на світі однака: до меду липне, як муха...

— А ти до їхнього меду не липнеш, га? — запримітив сусід.

— Вартувало б їхнього меду скоштувати, чи такий, як у наших — завважив перший.

Щойно заходила північ, як до хати Холяви застукав Кирлогос. Він приїхав зі своїм великим добром. Торгував золотими та срібними речами, також перлами. На парчі мав попит великий. Цей його крам розхопило жіноцтво миттю. Не так скоро йшла річ з золотою та срібною посудю. На це ласі були лише маґнати, графи, маркграфи, герцоги, князі, але таких було мало і не завжди були вони приготовані на купівлю цих речей, бо тоді готові суми грошей не всі посідали. Все таки Кирлогос дещо розпродав. Бо як не одна гарненька дама зачала примилятися до чоловіка та робити "перське око" до нього, не один з останнього стягався, або бігав до франковських купців позичати гроші під застав дібр, щоби лиш своїй жінці чи донечці догодити та купити їм дещо із цих дорогоцінностей, мистецької грецької роботи. Більшість товару він таки не розпродав, а ярмарок добігав до кінця. В останніх днях перед замкненням ярмарку прибіг до нього якраз Холява і сказав йому потішне слово, що все, чого не розпродасть, закупить володар Польщі за ціну висва-

тання його донечки до Києва.

— Білько видів твій крам, — сказав Холява. — Він тут був з Емнільдою та дочками, були "інкогніто", — він в перебранні за лицаря, а вони, як графині сантогські, навіть дещо купували у тебе. Завтра прийдуть на його двір гроші від купців аквісгранських, і увесь твій крам піде в його комори, а відтак відїде з Собіславою до Києва, наколи тобі вдасться сватання, — сказав Холява. — Він хоче поставитися, щоби світ знав його багатства.

— Добре, — відповів Кирлогос, — в тім моя голова, що справа піде гладко, і Собіслава буде великою княжною у Києві і на всій Русі, а він, Болеслав, свояком візантійського імператора, в тім моя голова!

— А як думаєте, пане Кирлогос, — питав Холява, — коли це може бути?

— До місяця я буду в Києві, а там ще який місяць-два на підготовку діла, а на осінь тут може бути посольство з Києва по княжну Собіславу і перед Пилипівкою діло буде покінчене.

Хитрий грек не ждав уже кінця ярмарку, а діставши від Холяви гроші, спакував свій товар та відвіз його під ескортою своїх варягів та приставлених болеславових воїнів до Познаня на княжий двір.

Болеслав прийняв його на окремій авдієнції в престольній залі свого дерев'яного дворища, оточений своєю сім'єю та збором своїх достойників. Судомир представив йому поодинокі членів княжої родини, пізнав тут Емнільду, жінку Болеслава, та його доньки й синів. Опісля запрошено його на обід, після якого хитрий грек підлестив княгиням, що вони достойні сидіти не лише на великокняжій престолі в Києві, але навіть на імператорським дворі у Царгороді. З цілої сім'ї княжої найкраще подобалась йому таки жінка Болеслава, Емнільда, була розумна, без всякої пересади жінка. Собіслава видалась йому надто смиренна та побожна, як на молоду дівицю, навіть з деяким нахилом до дивотизму, але "ожениться відміниться" подумав собі Кирлогос і, подякувавши за хліб-сіль, відїхав зі своїми варягами та добром, закупленим у франків та альбїонів, до Києва.

4. Сватання

Кирлогос, наладувавши свої вози добром, закупленим у франків і альбїонців, відїхав спішно на схід. Він хотів конче на празник хрищення Руси бути в Києві. Лишилося йому три тижні часу. До Києва дорога далека, але, при сприятливій погоді, можна легко доїхати, і ще день два відпочати та стати до торгу на славні ярмарки, які з нагоди цього великого празника відбувались тоді в Києві. А славні тоді ярмарки були. Все знатніше боярство з усієї Руси-України зїздилося у Київ, щоби разом з великим князем Володимиром у гаразді відсвяткувати та потішитися на його дворі. Кирлогос знав, що тоді можна буде мати добрий заробіток зі своїм крамом, який мав у великих своїх складах в Києві, як також добре продати цей товар, який закупив у франків та альбїонців. Крім цього забавиться на свята, а це також піднесе його повагу й значення на обох дворах, лядським і руським. Для того не гаявся на попасах. Валка його возів відпочивала так довго, як було необхідно для належного відпочинку коням і людям.

Якраз день перед празником хрищення Руси, в саме полудне станув Кирлогос зі своїм добром на майдані княжим у Києві. День був теплий, ясний, сонце світило та гріло сильно, спека була страшенна, як віз за возом вїздив поволі на майдан. Варяги, які стерегли добра, їхали біля возів, потомлені, присипані грубою верствою пилуги. Кирлогос, який звичайно їхав на коні ззаду, випередив всіх і перший провадив валку, в напрямі княжих складів. На майдані вешталось багато різноманітного народу. Зїхалось вже багато боярів зі всіх усюдів безмежної руської землі, які давали накази своїм людям, де й як мають розтаборитися. Тепер очі всіх звернені були на заповорошені вози Кирлогоса. Всі пізнали, що це якийсь рідкий гість, з далеких сторін, бо від порошу не можна було нікого пізнати.

З княжих-gridниць також вийшло багато людей подивитись, хто то такий великоможний заїхав. Вийшов також старий воевода Добриня. Постарівся вже якось дуже, підпирався посохом, сива борода до пояса, хоча просто тримався й зір мав добрий. Кирлогос підійшов до старого дідугана вклонився йому до пояса, поздоровив чемно. Добриня вті-

шився дуже, побачивши й пізнавши Кирлогоса, та й спитав про діла.

— Нічого, — відповів Кирлогос. — Я зорудував все по приказу. На шістьох возах є мечі альбїонські, а на чотирьох вина франконські, а на дальших двох різні дрібниці, переважно прикраси до одягів жіночих. Коли візьмуть дещо з цього на дворі — добре, а як ні, так розійдеться на ярмарку завтра, на празнику.

— Тішуся, — сказав коротко Добриня, — й князь тішитися буде, як лише поверне.

— Або князя нема дома? — поспитав Кирлогос.

— На ловах — відповів також коротко Добриня. — Під вечір мусить вже бути в теремі — завтра празник.

— Так, правда, — сказав Кирлогос, і став щось глибоко думати. По хвилині сказав:

— Де зложимо зброю?

— Зараз закличу великого ключника, — сказав Добриня — й махнув рукою на отрока, щоб негайно покликав ключника.

Отрок скочив по ключника, а Добриня з Кирлогосом підійшли до возів з мечами. Кирлогос приказав скинути верхні накриття і Добриня побачив альбїонські мечі. Кирлогос розв'язав перший звій і подав меч у руки Добрині. Добриня оглянув з обох сторін, почав ним володіти так, якби станув до кривавої розправи з якимось противником. Меч блищав на сонці, а рукоять мерехтіла від дорогих каменів та висаджуваної перлової маси. Зразу збіглися з усіх усюдів отроки, деякі бояри та інші лицарі, які з'їздилися на завтрішній празник. Набіг і відділ княжих воїнів, які сповняли службу на великокняжім дворі, і кожний з них брав мечі і пробував чи легкі, чи добре лежать у руці, чи прикладні. І були би розібрали, кожний по мечеві, якби Кирлогос та Добриня не спинили їх охоти до мечів.

— Пождіть, братчики, — сказав старий Добриня: — князь ще не розраховувався з Кирлогосом, а ви вже берете, як своє. Пождіть трохи, пождіть, небаром верне князь, та тоді будемо знати, що з ними робити. Кому дістанеться княжа ласка.

— Та ми так довго ждали на ці мечі, — сказав отрок Семен, — аж вкінці таки діждались тих альбїонів.

В тій хвилині надійшов великий ключник княжий і дав на-

каз валці їхати за ним, до дев'ятого будинку, де містилася зброя, і там після рахунку відібрав весь товар, доставлений Кирлогосом; а вози з франконським вином, по приказу ключника, відїхали до княжих пивниць.

Кирлогос сказав Добрині, що він має діло до царівни Анни, має передати привіт і поздоровлення з ляхівського двора.

— Прошу вас дуже, — сказав Добриня, — царівна якраз у своїх грідницях, але я піду і спитаю, може назначить вам прийаття у тронній залі, бо знаєте, у нас тепер не так, як давніше було, але від часів хрищення Руси панують церемонії візантійські, правдиві царські.

Це сказавши, взяв Добриня під руку Кирлогоса і, перейшовши з ним майдан, прямував просто до терему княгині.

Кирлогос, станувши під стінами терему, сказав, що в такім одязі не може ставитися перед царівною Анною, раніше мусить піти до бані, переодягнутися, опісля може сповнити свій обов'язок щодо польського двора.

— А коли ж ви будете готові після вашого, грецького, церемоніялу?

— За годину, — відповів Кирлогос.

— Добре, — сказав Добриня, — будемо вас ждати за годину.

За яку годину ставився Кирлогос в авдієнційній залі великокняжого терему.

Царівна Анна зі старим воеводою Добринею прийняла його незвичайно прихильно, спитала про його далеку путь, розпитувала подрібно про життя тамошніх володарів, герцогів, баронів, про його торгівлю. Кирлогос відповідав на всі питання основно, вкінці натякнув на відносини в польськiм дворі, і на заміри Болеслава Хороброго.

— Хто ж він такий, цей Болеслав? — спитала царівна Анна.

— Єдинодержавець великої Польщі...

— Про такого я не чула, — відповіла царівна.

— Це як раз "homo novus" в політичнім західнім світі.

— Може бути, — відповіла царівна — але про такого на візантійськiм дворі нічого не знають, і мені здається, що ще багато води упливе в Дніпрі, поки світ про нього щось скаже...

— Я думаю, — відповів Кирлоґос, — що якраз тепер слава його лицарських подвигів залунає по широкому світі і дійде до Царгороду.

— Можливо, — відповіла царівна Анна, — але які ж його заміри у відношенні до нас?

— Він, як приятель германсько-римського імператора і споріднений з ним вузлами крові, хотів би свою дочку Собіславу видіти вашого царського величества, синовією...

— Це значить, хоче видати свою дівку за Святополка?

— Так, ваша величносте, — сказав Кирлоґос.

— Про мене відповіла байдуже царівна Анна, — хай віддає!

Кирлоґос задумався.

— А знаєте ви, пане Кирлоґос цю Собіславу? — спитала царівна Анна.

— Знаю, бачив, говорив з нею декілька разів... Бачив рано в церкві, бачив опівдні вечором дома, розмовляв з нею, сидів при обіді та при вечері.

— Ну, і що ж вона? Яка? Як вам представляється? Чи пішла б у Київ?

— Ваша величносте, — сказав Кирлоґос, — вона радо піде, вона велика аскетка, занята більше божими ділами, як людськими. Вона багато часу переводить на молитвах, цілий день занята милостинями, дбає про прикрасу божих церков, занята поширюванням святої віри, будує храми Божі. Їй на серці лежить образований причет церковний, світські діла їй не в голові.

— Коли так, як ви говорите, Кирлоґос, її шкода буде за Святополка, за такого підлого чоловіка! Не говорю для того, що він не мій син, а від іншої жінки Володимира, але ви самі повинні знати, що він зробив з першими своїми жінками, прикро і сумно згадувати...

Кирлоґос мовчав.

— Ви, пане Кирлоґос, знаєте добре, це ж загальна тайна, що Володимир хотів його оженити в Греції, на цесарськiм дворі, але роздумався, як вийшов на яву його негідний поступок з цією сільською дівчиною, вже як жонатого чоловіка.

— Це погань, огида, не чоловік... — сказала царівна Анна.

— Правда, — сказав Кирлоґос, — бувають різні люди на

світі, бувають такі, як Святополк... Але трапляється і таке, що молодий чоловік, як нагуляється в молодості, так в старших роках стане статочною порядною людиною і добрим чоловіком, взірцевим батьком родини і найліпшим володарем.

— Не перечу — сказала царівна Анна, — дай Боже, щоби ваші слова святилися, щоби ви вимовили їх в щасливу годину. Це ж була би честь для нашого княжого дому. Але говорю вам, що вироднілі сини всюди бувають, навіть в найкращих родинях.

— Правда, ваша величносте, — сказав Кирлогос, — однак, я маю надію, що з цього зв'язку якраз вийде щось добре. Я чую це, що Святополка слава залунає далеко і широко поза межі Руської держави, якщо він увійде в зв'язок з володарями західньої Європи.

— Коли б це сталося, я була би дуже щасливою... Як приїде Володимир з ловів, зразу йому ваш проєкт віддам під розвагу і маю надію, що він на це згодиться.

Володимир, повернувши з ловів, довідався від дружини царівни Анни, про заміри ляхівського двора у відношенні до Святополка.

— Господи Боже! Великий та сильний, — сказав Володимир, знявши руки догори, звівши очі до неба. — Ти знаєш життя не лише кожної людини, але й найменшої животики! Хай діється воля твоя святая, як у небі, так і на землі!.. Може, якраз, долею Святополка розвеселиш руську землю, що дай Боже... Амінь!

5. Весілля

Погідна, тепла осінь. Листя на деревах пожовкло, місцями почервоніло; тут і там паде поволі на землю. Сонце ще тепло гріє. В повітрі в'ється біле павутиння, снується від дерева до дерева, від плоту до плоту, обмотує людей. На полях глухо, тихо, птиці відлетіли в вирій. Народ вештається по загумінках, тішається молоді, старі радуються. Боги зародили, буде що їсти, чим душу розвеселити. По селищах та погостях весілля, хороводи, співи, музика, крики, танці. Віддаються гарні діви за вродливих молодців. Діви завітчані ходять, ходять по селу, просять благословення не лише

богів, але й старих людей, ходять до жупанів, старостів, князів, по старому звичаю, як за давніх добрих часів, де робота гудцям, де заводять танці, де ворожать собі щастя. Там щирість, сердечність, там серце, гостинність та щирі сльози із сердечним сміхом.

Щоднини придивлялася Емнільда з рундука своєї високої палати цим красним звичаєм весільним, тим обрядам старослов'янським, бо сама була дочкою слов'янського князя, пам'ятала зі своїх молодих літ всі ці прості але щирі обряди весільні. Щоднини приходили завітчані діви по благословення, як до своєї княгині, на нову дорогу життя.

Вона благословила їх зі сльозами в очах, а після обряду обдаровувала дівчат пасмами красного льону, або писаними хустками, прядивом, полотном. Вона тішилася щастям цих молодих пташенят, які зачали стелити собі нові гніздечка, в котрих піchnуть жити самі новим життям, і в котрих піchnуть творити нове життя. Вона бажала їм в душі щастя, якого так мало на світі, а найменше між людьми, вона прихилила би неба кожній дівчині, яка підходила до неї під благословення, як до рідної мами.

Вона зітхала глибоко, жила вірою у домових богів, що вони поблагословлять її дітей, коли вона так сердечно чужих благословить.

До такого то самого весілля ладилась від кількох тижнів Емнільда, ладилась потиху, щоби ніхто з її домівників не догадався, бо не була певна — чи київський двір згодиться на замріяне нею подружжя. Для того вона з такою любов'ю стояла годинами на рундуку своєї княжої палати і придивлялась переходячим сільським весіллям, а в серці леліяла надію, що ось-ось і наспіє гонець з Києва, з прихильною вісткою, і вона осягне вершок щастя, про яке мріяла все своє життя, щоби хоча б одну дитину побачити за яким визначним володарем, а що ж доперва за таким, як у Києві!

Одної гарної днини станула, як звичайно, на рундуку свого терему після обіду і придивлялась сільським хоровам, які йшли попід княжий терем, і побачила двох вершників на бистрих конях, яких у нас не буває. Одяги їхні були не з наших, було у них щось східнього.

— Певно, гонець від Кирлоґоса, — подумала Емнільда, і серце у неї забилося.

Як гонець наблизився до рундука, то подав їй листа від свого пана, де була вістка, щоби за яких два тижні очікувала з Києва весільної дружини з якою прибуде сам наречений, князь Святополк.

Надворі всі зраділи, почалось жваве приготування, гінця прийнято з почестями. За який добрий тиждень, прибув дьугий гонець з повідомленням, що посольство Великого київського князя Володимира, з достойним його сином три дні дороги віддалене від Гнезна...

На дворі закипіло. Від двох тижнів мили стіни терему, опісля прибрано їх і пристроєно килимами, коврами, шкірами та рогами.

Ловчі цілими днями сиділи у лісах з ватагою дружинників і полювали на звірину та звозили на скриплячих возах до княжих складів, щоби достойно прийняти так дорогих гостей, яких на княжій дворі ще ніколи не було. Різники та кухарі різали худобу і приправляли на рожнах м'ясива, підчаші з пивничниками варили повні бочки меду і несли до пивниці, щоби було чим показатись перед гістьми від сходу сонця.

День перед приїздом весільної дружини Емнільда справила своїй доньці після старослов'янського звичаю дівочий вечір. Запрошено дівиці і подруги молоді на свій двір до жіночої гридниці. Тут зійшлися дочки посадників міст, вельмож. Вони завели народні співи та танці, хороводи, при розплетених косах, завітчали голови цвітами, бавилися цілу ніч до білого дня. На другий день рано єпископ Рейнберн прийшов на замок княжий і робив викиди княгині Емнільді, що під час служби Божої придвірна каплиця майже пустою світила, зате поганські звичаї знову заводять на дворі княжій. Княгиня Емнільда перепросила єпископа і пояснила цим, що це родинне дівоче свято, що в цих завахах нема нічого злого, що в цей спосіб всі жінки прощають свій дівочий стан, і глибоко відчують цей момент свого життя, а без цього ніяка діва не опустить свого матірнього дому. — Єпископ приказав Собіславі перед приїздом нареченого висповідатися і запричащатися після християнського звичаю, щоби доступити ласки Божої для щасливого подружнього життя, на що Собіслава охоче пристала.

По обіді цього пам'ятного дня вистроївся цілий княжий

двір на прийняття східніх, так гаряче очікуваних гостей.

Князь Болеслав приказав зійтись всій старшині своєї держави, візвав своїх дружинників, щоби згромадились на просторім майдані і очікували весільної дружини з Києва. Казав також розіслати гінців, щоби збагнули, о яким часі належить їй сподіватися на княжій замку. Княгиня Емнільда післала також свого гінця Снятина, щоби придивився добре князеві Святополкові, чи гарний і побічними стежками випередив всіх княжих гінців — доніс їй, як Святополк виглядає, — чи дійсно такий гарний, як описував його Кирлоґос. Гонець княгині, Снятин, справився зручно і задиханий вбіг до терему княгині, і шепнув їй до вуха, що бачив князя Святополка, що дуже а дуже гарний, як правдивий грек, і що за яку добру годину ціла дружина повинна тут бути.

Сонце добігало до заходу, як перед брамами города Гнезна появилася весільна дружина великого київського княжича Святополка.

Згідно зі звичаєм ворота замкнено. Староста весільний, князь Ярополк застукав тричі в браму, а воевода Будний сказав законне слово. — Тоді відчинилися ворота; туди вїхала сотня озброєних лицарів на гарних арабських конях. Лицарі були убрані в кармазинові сіраки, та широкі сині шаравари, припоясані грецькими мечами, прикрашеними рубінами та ізмарагдами, які блищали різноманітними барвами у проміннях підвечірнього сонця. На головах мали круглі баранкові шапочки з довгими китицями.

Всі були молоді, стройні, звинні, бадьорі, лица смагляві, чорняві, очі як смола чорні, на усміхнених устах засіяний молоденький чорнявий вусок.

Попереду їхав воевода Будний, середніх літ мужчина, з довжезними вусами, в кармазиновім петику, на котрім як зірки блистіли срібні гудзики. За ним князь Ярополк, староста весільний, разом з князем-женихом, молодим Святополком... Святополк, мужчина близько двадцятивосьмилітній, стрункий, високий, з темно опаленим лицем, на котрім засіяв молоденький чорний вусик, під вусом скривилися тоненькі затиснені уста. Проникливими чорними очима кидав острі блиски на одну і другу сторону зібраних, якби когось шукав. За декілька хвилин вїхала на подвір'я ляхівського князя ціла сотня київської великокняжої весільної дружини, і

установила чвірками, її привітала замкова музика.

Наперед виступив великопольський воєвода Мщуй, який стояв на чолі княжої дружини й іменем присутнього князя Болеслава Хороброго промовив так:

— Вітаю вас, світлі князі і тебе, найясніший пане насліднику великокняжого київського престолу, жениху наш дорогий, іменем присутнього тут нашого великого і хороброго монарха Болеслава, донька якого, найясніша княжна Собіслава жде на тебе у своїх теремах, а її молоде гаряче серце беться широчю любов'ю до тебе, великий князю і до всього великого руського народу. Вступайте в гостинні наші слов'янські братні пороги, прийміть хліб-сіль з рук наших з таким ширим серцем, з яким ми нині всіх вас, достойні лицарі, приймаємо.

Воєвода Будний відобрав хліб-сіль і подав Святополкові, який діткнувшись тарілки під'їхав на своїм коні до Болеслава Хороброго, а знявши перед ним шапочку, поцілував його в руку, і Болеслав поцілував його в чоло; опісля оба під'їхали під княжий терем, а за ними парами наперемінку воєводи і князі — один руської, один з ляцької дружини. За кілька хвилин цілий княжий терем, всі гридниці наповнились найвизначнішим лицарством двох найближчих братніх народів.

В престольній залі засів на престолі князь Болеслав, славний лицар і побідник народу німецького, побіч своєї подруги княгині Емнільди. Біля нього станули його численні діти, між якими на першій передній місці стояла гарна бльондиночка Собіслава, по її руку приїхав князь Святополк, щоби її посадити на великокняжій престолі у славнім Києві.

Князь Святополк, ведений під руки князем Ярополком та воєводою Будним і іншими достойними князями та боярськими синами, станув перед престолом князя Болеслава, вклонившись, усміхнуасч до князівського двору. Тоді то воєвода Мщуй представив йому княгиню Собіславу, їй князь Ярополк уклонився, а вона подала йому руку. Ярополк гаряче поцілував руку і задержав хвилинку в своїй руці, що звернуло загальну увагу, а княгиня Собіслава сильно зарум'янилась, вдивившись в красну постать Святополка. В цю мить, відізався князь Болеслав до Собіслави:

— Чесна дівце і доню моя: ото стоїть перед тобою великий київський княжич Святополк, син великого князя Володимира, приятеля і друга мого! Тут присутній, князь Святополк хоче тебе взяти за свою дружину... Чи маєш охоту і волю піти за нього?

— Коли така воля ваша, достойний отче мій і наймиловітвіший князю, і моя така сама буде — хочу і піду за нього.

Опісля великий князь Ярополк, відіззався в подібний спосіб до князя Святополка, чи має свобідну волю взяти дівицю Собіславу, доню польського великого князя Болеслава, за дружину — на що Святополк відповів:

і— Маю, і по неї я тут приїхав, щоби колись посадити її на великокняжім престолі у славнім Києві.

— Подайте собі руки і поцілуйтеся знаменем молодих побираючихся осіб, сказав Болеслав.

В цю мить, виступивши на середину, обоє молодята, подали собі руки, поцілувались, опісля стали навколішки перед родичами, які їх поблагословили. Емнільда, із надмірної радості, заплакала, а за нею всі придворні дами. Пізніше приклоняли коліна молоді перед усіми достойниками так українськими, як і польськими, і просили благословення.

По скінченім благословенню заграла музика, розпочалися танці, — які тривали цілу ніч до білого дня.

На другий день в замковій каплиці єпископ Рейнберн, уділив новоженцям церковного благословення. Потім розпочалися весільні обрядові забави, які тривали два тижні. На це весілля зїздились достойні гості з цілої ляхівської держави. Простих смердів гостили на замковім подвір'ї день і ніч, одні відходили, а другі приходили. Всіх гостили щиро старослов'янським звичаєм, щоби пам'ятали, що князь Болеслав видавав доньку за могутнього українського володаря.

Князь Святополк, проживши з жінкою по весіллю ще місяць у свого тестя Болеслава, відїхав на Дорогобуж та Береста до свого князівства в Турові, опісля подався до Києва.

6. В Турові

Князь Святополк перевів в Польщі добрий медовий місяць, — котрий зійшов йому на пирах та ловах на ведмеді, тури, олені.

Князь Болеслав з княгинею Емнільдою гостили київську дружину зі щирого серця. Княгиня Емнільда була незвичайно рада, що таки одну доньку удалося їй висватати за великого княжича київського, та ввійти в союз і споріднення з царгородським двором. Цей факт імпонував їй дуже. Вона добре подбала, щоби дочку виправити в дорогу не з великими руками. Що було найбільше цінного, це казала спакувати в дубові грубо ковани скрині і покласти на вози і під сильним військовим конвоєм виправила кілька днів наперед. Там знаходилася найцінніша посуда зі срібла та золота, килими, дорогоцінні хутра, жіночі одяги тощо. Князь Болеслав дивлячись на це, казав, що жінка оголочує його терем зі всього найціннішого, кривився на таку господарку своєї подруги. Серце його накупіло кров'ю, найкращі його військові здобутки знайшлися вже в замкнених скринях. Він засмучений ходив по гридницях і, час від часу, бурмотів до жінки:

— Пощо доливати воду до криниці. В Києві всякого роду скарбів цілі гори. Ти збіднієш, а українців не збагатиш. У них не такі килими та дивани, як у нас. Вони мають їх від хозарів з першої руки, у них посуда від Багдаду, від греків з Александрії та Антіохії, з цілого культурного світу, а у нас що? — от всячина, без стилю, без мистецької вартости "От як від ляхського князя" — подумують собі кияни та й посміються з нас.

— А я думаю, що не посміються — це ж мудрі люди, що видно по весільній дружині, яка у нас гостила. Я добре випитувала всіх, що вони за одні; вони часто повторяють прислів'я: "чим хата багата, тим і рада". — У нас цього прислів'я нема, хіба від них позичимо. Я вже цього прислів'я не забуду ніколи; буду його й у нас розповсюджувати, воно мусить у нас прийнятися. Я переконалася, що ці люди чесні, глибоко чутливі, головно на людську долю, вони здібні останню сорочку з себе зняти і дати тому, хто її потребує. Будь певний, що ці наші скарби приймуть з таким щирим серцем, яким я своїй дитині даю — щоби Бог дав, аби була

щаслива. Святополк мені подобався. До жіноцтва він незвичайно чемний, це правдивий лицар. Але для підвладних мужчин, я бачу, що він досить строгий, навіть жорстокий, — а яка твоя гадка Больку, спитала Емнільда?

— Моя така сама, але я не дивуюся, що для лицарів він строгий. Підвладне лицарство мусить вождь тримати коротко, в іншому разі вилізе йому на голову. Своєю дорогою, треба знати, коли і до якого ступеня обходитися лагідно чи строго, а я завважав, що у нього цієї вдачі нема. Він не міркує багато, а зразу, не розібравши навіть справи як слід, видає присуди часто несправедливі. Дивує мене лише слухняна поведінка воїв. З такими воями добрий полководець цілий світ підіб'є. Тому то і Володимирові, його батькові, пощастило таку велику державу збудувати, від Чорного моря, до Білого і Балтійського. Наша Польща влізла би десять разів у його Русь... Розумієш, — що це значить? Коли б я мав таку державу, мені би римський цезар мусів до колін кланятися, а папа стояв би у мене в снігах, як покірний юнак! Знаєш Емнільдо, ким би я тоді був! га? Мушу я піддати думку мойому сватові через Кирлогоса, щоби зі мною злучився проти німців...

Я тоді показав би Генрихові, де перець росте, він пізнав би, по чім локоть... Тоді я був би цезарем у Римі, а не він, і тоді то посадили би ми оба такого папу, якого б оба захопили... А так... треба слухати і цього, котрий мені відмовив корони. Та дасть Бог, я собі її сам на голову вложу, і на правду покумаюсь з правдивим імператором грецьким, який сидить на золотім престолі цезарів у Царгороді.

Емнільда, як жінка тверезого ума, знаючи хвальбу свого мужа, зітхнула лише в душі, боячись гніву Болька, притакнула його мові, не дивлячись йому у вічі, а зав'язуючи клунки на дорогу Собіславі, спішилась на час все покінчити.

Княгиня Собіслава зачала вибиратися на правду в дорогу. Батьки дали їй почесну сторожу, яка, разом з лицарями і дамами двора, налічувала майже 50 осіб. Почесне місце займав єпископ Рейнберн, якому папа римський дав наказ наверхтати тамошніх слов'ян на віру римську. Він мав теж місію сповідника княгині Собіслави, і заступав їй батьків. Княгиня Собіслава, побачивши свою ушиковану, дружину майже готову до від'їзду, на подвір'ї, де також стояла ве-

сіьна дружина мужа, заспівала собі зі своїми дружечками стару народню пісню: "Час додому час"... і в ту мить хлинули їй з очей гіркі сльози... Їй прийшло на гадку, що раз на все опускає дім своїх батьків, опускає ті тереми, в котрих побачила світло денне; опускає ті стіни, котрі стільки літ німо дивилися на її вроду, опускає ті гريدниці, серед котрих росла, як струнка тополя, опускає їх на все... Лишає на-завжди вітця, матір і з вибранцем свого серця їде в незнані далекі світи, опускає тих, що її голубили та любили, опускає свою стару пестунку, на руках якої вона зросла, і яка до коліски співала їй "спи, дитино, спи", опускає ті сади і городи, котрі дихали на неї своїм милим подувом; опускає цвітники перед теремом своїх батьків. Подивилася в останній раз на ту руту і мимоволі заспівала собі: "Зеленая рута жовтий цвіт — не піду за тебе, піду в світ"...

Жінки, що супроводили її, вибухнули ще раз гірким плачем. Собіслава сіла в приготований для неї ридван, востаннє залилася сльозами, коні рушили з місця. Весільна дружина українська заспівала і ціла княжа валка подалася вперед...

Дружина княжа їхала просто на схід сонця. Наперед їхало на конях кількох воїнів, старих ветеранів у княжій службі, які дорогу скрізь по Польщі, знали як свою кишеню. Вони показували, як обминати всякі підмоклі плаї, вибирали сухші місця, обминали лісні гущавини та всілякі зрадливі топилища. Звертали на південь, щоб обминати озеро Гопло, а перейти вбрід річку, яка до нього впадає. Відтак скрутили між піскуваті верхів'я річки Бзури. Допавши до сухішого ґрунту, в трьох днях бистрої їзди, добилися до берега ріки Висли, яку лицарі перейшли вплав на конях, а жінок, на збитих дарабах перевезли на другий берег. Відтак подалися просто до Плоцька, де зробили собі дводенний відпочинок. По належнім відпочинку ціла дружина подалася берегами ріки Висли, відтак Бугу, а за наступні три дні опустила границі Польщі. Добившись до першого руського города до Дорогичина, там княжа дружина знову відпочала два дні. В Дорогичині привітав їх тивун города, яким іменем великого князя київського, Володимира, сповняв там верховну адміністративну владу. Вітав князя Святополка і княгиню Собіславу хлібом-сіллю, віддаючи їм ключі города. Тут зміни-

лися ролі воїнів. Дорогу показували уже воїни князя Святополка, котрі повели дружину до Берестя, відтак через Пинськ до Турова, свого удільного князівства, там прийняв їх єпископ Кирило, званий руським золотоустим.

Єпископ Кирило, дізнавшись, що з дружиною княгині Собіслави їде також його колега єпископ латинників, як сповідник княгині, та її наставник, постановив достойно прийняти свого товариша єпископа Рейнберна. Як княжа дружина зближилася до города, перед брамами города станув турівський посадник зі своєю дружиною і привітав княжу пару, подаючи на тарілці ключі города та хліб-сіль. Потім єпископ Кирило привітав латинського єпископа, Рейнберна, високо розумним словом по-грецьки. Рейнберн подякував Кирилові по-латині.

На другий день була неділя. Єпископ Кирило правив торжественно св. літургію, при тім асистував йому єпископ Рейнберн. Єпископ Кирило, по скінченім богослуженні, виголосив гарячу промову до своїх вірних, що по береги вповнили церкву, з приводу присутности в катедральній церкві латинського єпископа Рейнберна. Промову свою закінчив по-латині, так краснорічиво, що єпископ Рейнберн здивувався, що на Русі вже працюють такі глибоко вчені люди, якими не постидалися б не тільки в Римі, але і в Царгороді.

Рейнберн у своїй промові подякував єпископові Кирилові за таке гостинне прийняття і від'їхав в дальшу подорож з князівською дружиною до Києва.

Польські лицарі з Гнезна, що були в дружині княгині Собіслави, завважили велику різницю між своєю та українською землею.

— В наших сторонах — казали до себе, — менше управляють землі, а на Русі більше, багато видно хліборобів на полях.

Коло Мозира почули, як орачі, орючи на озимину, співали гарні ратайські пісні.

Княгиня Собіслава казала поволіше їхати, бо хотіла почути ратайську пісеньку. Коли ридван наближався до співаючого ратая, княгиня почула такі пісні:

"Оре в поли ратай, понукиває,

Сошка у ратая поскрипиває.

Лемишки по каміннях почеркивають.

Оре в поли, ратай понукиває,
З краю до краю борозди пометиває,
Каміння, коріння повертиває.”

Ця дуже тужлива пісня зробила на княгиню велике вражіння.

Їдучи дальше, приближалася дружина, чимраз ближче до престольного города Києва.

Єпископ Рейнберн був усю дорогу, від Турова до Києва, якийсь задуманий. Він був певний, що в руських сторонах не подибає жадної християнської душі, що тут буде мати велике жниво, а тим часом прийшлося йому запізнатися з такою світлою і ученою людиною на єпископській катедрі в такому городі Турові, як Кирило, а що ж допіро буде в самому Києві, що зовуть другим Царгородом? Так само стрінув єпископ Рейнберн по всіх більших городах красні і величаві муровані церкви, як в Дорогичині, Берестю, Пинську, які обслуговували приділені високоосвічені священники, а таких не бачив він у Польщі. Однак йому цей обряд не конче подобався.

Їхали дальше.

7. У другім Царгороді

Гонець весільної дружини, яка вертала з Польщі, заповів, що князівська пара стане в Києві по обіді. Тим часом, недалеко города Василькова, зломилась вісь у кареті княгині і мусіли задержатись кілька годин, поки майстер у Василькові не зробить нової, бо зі всіх, найдених у Василькові, жадна не підходила до карети княгині — і мусіли робити нову. Деякі дворяни княжої родини зачали ворожити зле, що воно щось не повезе, що молоді будуть мати зломане життя, бо й вісь зломилась. Це не повинно бути, чому не взяли запасової осі, знали чейже, що це світ далекий та широкий. А що восени день короткий, а поки колодій доробив до коліс княгининої карети нову вісь, зійшло пару годин часу так, що дружна весільна опізнилась — і під брамами города Києва станула під сам вечір останнього дня місяця жовтня.

Перед брамою города ждав повороту сина і його жінки великий київський князь Володимир зі своїми численними

синами та іншими людьми, що належали до княжого двору. Біля нього стояв єпископ Никанор, який заступав недужого митрополита. Побіч єпископа духовенство, світське і чернече. Відтак стояли бояри та боярині і непроглядні товпи народу. Всі були цікаві подивитись, яку то жінку привіз Святополк десь з якоїсь далекої незнаної Польщі; всі цікаві були подивитись, як то виглядають ляхи, котрих у Києві ще ніхто не бачив. Між народом пішла чутка, що ляхи дуже горді, бундючні, що вони мають рогаті голови. Деякі не вірили в це, бо як же людина може мати рогату голову?

В Києві бували різномовні народи, навіть дикі степовики, але ніхто ще рогатої людини не бачив. Вправді, деякі учені читали в повісті про Олександра Великого, що були на світі різні потвори, навіть з песими головами, можливо, що і тут прийдеться щось подібного бачити; для того цікавість між людьми росла, а уява творила щораз то більше дивні припущення, і фантастичні образи...

Нарешті, на виднокрузі щось замаячило... Показалась валка князя Святослава. Вона приближалася щораз ближче до брам города. В товпі росло велике зацікавлення і напруження — всі хотіли найскоріше побачити ляцьку княгиню, хотіли бачити "рогаті голови" ляхів. Коли були вже на яких п'ятдесят кроків від брам города, при котрих стояв Володимир Великий зі своєю дружиною, роздалися зі сторони валки грімкі оклики: "Слава! Слава! Слава!", на що зібрані при брамі відповіли також грімким окликом. Напереді їхали польські воїни княгині Собіслави в числі около 50 людей на гарно пристроєних конях, вбрані в пишну лицарську зброю в дротяних сорочках та панцирах. На головах мали блискучі шоломи, тільки кількох мало рогаті шапки, а під ними були круглі голови, як і у всіх людей.

Польські воїни розступилися у два ряди, а в середину в'їхала у великому ридвані гарно одягнена княгиня Собіслава з кількома дамами. Княгиня убрана була в довгу червону капоту, вишивану різноманітними узорами цвітів, а на голові мала красний вінець зі свіжих осінніх цвітів. По правім боці княгині їхав князь Святополк, по лівім князь Ярополк, за ними по обох боках весільна челядь. Святополк зліз з коня, підбіг до ридвана, подав руку княгині, поміг їй злізти з високого воза, і разом з нею підійшов під благословення старого

Володимира, опісля до єпископа Никанора. Побіч княгині ішов князь Ярополк і єпископ Рейнберн, сповідник княгині і дорадник її в справах духовних. Обоє княжата сіли з князем Володимиром до приготованої двірської карети. Єпископа Рейнберна представив Святополк владиці Никанорові. Оба владики, запізнавшись, поцілували друг друга в рамена, всіли до другого ридвана і від'їхали до Десятинної церкви і спільно відправили молебень за щасливий поворот княжої пари. Опісля наступила гостина на великокняжньому дворі, де вибагливо гостили польських лицарів. Була це друга частина весілля, яка тривала цілу ніч. Княгиня Собіслава була зачарована величчю Києва та великого княжого двора. Це не Гнезно, котре, в порівнянні з величиною і красою Києва, виглядало наче дійсно якесь мале пташине гніздо до пишного дому вгорі приліплене. Їй подобалася наперед краса положення на горах, величаві мури, якими був город обведений, даліше величезні храми Божі, криті золотою бляхою, що перший раз в житті бачила. А розкішний княжий замок, так пишно збудований, зробив на неї сильне вражіння. В Києві були гарніші та більші сараї*, як цілий замок у Гнезні. А яка велич, яка краса в домашньому улаштуванні, які гарні грецькі меблі, яка чудесна грецька посудина, ані цісар німецький такої не мав, а князі і вельможі польські такої й не бачили... А як запровадили Собіславу до престольного терему, де вся застава була зі щирого золота, то блиск і велич полонили її очі так, що вона не могла з подиву вийти, що щось подібного може бути на світі... А як побачила велику княгиню грецьку Анну з її дамами двора, що були повбирані в шовкові та адамашкові строї, обсипані жемчугами та брилянтами, блиск яких осліплював очі, так їй жалко і соромно стало, що вона з такої бідної країни приїхала між таке багатство.

Опісля завели її до правого крила замкового, де для неї приготовано помешкання. Вона аж за голову взялася. Тут обстановка її меблів і всякої посуду була пристосована кольором до її молодечого віку. Всі кімнати пишались радістю, в усьому доквітлі кімнати відчувалось молодість,

*Стодола, клуня.

пишність і красу. Собіслава аж охнула, як увійшла до своєї спальні, так їй подобалося тут; так гарно прибраних покоїв вона ще ніде не бачила...

І дійсно — де ж мала їх бачити? Чи може в Гнезні? чи в Познані?.. А більше ніде вона у світі не бувала. Про німецький двір мала деяке поняття з оповідань родичів, переважно матері Емнільди, яка хоча була донькою якогось слов'янського князя і четвертою жінкою Болеслава, то на німецьким дворі ніколи не була, але знала його з опису свого вітця та матері.

Тому то Собіслава знайшлася відразу наче в раю, як жінка наслідника престолола не в якимсь Гнезні, але у Києві!

Княгиня Собіслава подобалася на київським дворі. Була це струнка молодиця, волосся мала довге, красне, як лен. Мала сині великі очі в гарній оправі. Спочатку трохи здержлива, але по кількох днях осмілилася і зуміла з'єднувати собі прихильників між українським надворним жіноцтвом.

Лицарство польське, яке прибуло з княгинею, також зробило добре вражіння на своїх товаришів киян та на нормандську дружину, яка в досить численній силі квартирувала тоді в Києві. Польські лицарі познимали зі своїх голів залізні шоломи, а понадівали рогаті шапки і стали парадувати в них по золотoverхім Києві, залюбки придивляючись багатству та величі другого Царгорода.

8. Непорозуміння

Княгиня Собіслава чулася щасливою, осягнула це щастя, про яке її мама й вона мріяли. Її чоловік, князь Святополк, хоча був князем турівсько-пинським, але як найстарший син Володимира Великого, перебував при вітці у Києві, як сподіваний наслідник престолу, і не думав вертатися до свого Турова. До цього намовляла його й жінка Собіслава, бо через Турів переїздила, і не хотіла до нього вертати, між самі болота, та низини. Київ полюбила над життя. З Києва не уступила би вона тепер за жадні скарби світу! Покинути таку красу, таку велич, відмовити собі цих розкошів, цих величавих палат, цих жемчугів, цього блиску, цієї пишноти в

убраннях, того прекрасного влаштування, цих величавих теремів, цих пишних огорodів, цих розкішних клюмбів, на яких пишались, плекані руками грецьких огорodників, різноманітні цвіти, яких вона ніколи перед тим не бачила. За ніщо в світі вона цього не лишила б і з Києва не виїхала би до якогось там Турова.

Єпископ Рейнберн, оглянувши київські церкви і пізнавши їх красу, багатство, прекрасні співи хорів та виставні богослуження, таїв в своїм серці якусь дивну нехить, якусь зависть, чого не дав по собі пізнати. Його запрошували поселитися, в котрім вибере собі монастирі. Однак він подякував за все, і висказав бажання, щоб йому відвели, відповідно до його достоїнности, мешкання на княжім замку, біля княгині Собіслави. На замку казав собі збудувати каплицю в західньому стилі, в якій щоденно відправляв Службу Божу латинського обряду. На неї запрошував княгиню Собіславу, князя Святополка і польських воїв та лицарів, які приїхали з княгинею Собіславою. В тій каплиці навчав він своїх прихожан правд віри, в тій каплиці виголошував він проповіді, щоби кріпко держалися латинського обряду, щоби любили і вірили у начальника західньої церкви римського папу... По якимсь часі, як його люди в Києві обжилися, приказав їм вишукувати деяких поляків, або німців, що з давнішого часу осіли в Києві, щоби притягати їх до латинського богослуження. Однак таких знайшлося всього двох торговців, котрі випрошувалися від тієї чести, бо у них на першім місці стояли діла торгівлі. Для них вистачало в будь-якій святині християнській помолитися Богові, щоби лишень щиро. Для того місія о. Рейнберна не була успішна. Однак він не падав духом. Він учив своїх вірних, що правдива віра християнська може бути лише в римо-католицькім обряді. Він добре знав, що таке слов'янський обряд. Він знав, що цього обряду німці не любили, не любили також у Римі; він знав добре історію навернення слов'ян; він пам'ятав, в який то спосіб єпископи німецькі боролись з цим обрядом, як вони мучили св. Методія три роки у в'язниці в Зальцбургу; він знав, яких підлих і нікчемних заходів уживали німецькі єпископи, щоби св. Методія обчорнити в Римі.

За його пам'яті виганяли священників слов'янського обряду з Польщі та з Великоморавської держави. Вони мусіли

скитатися по інших слов'янських землях. — Для того то він був втаємничений у нетрі хитрої римської політики, і назначений Римом як сповідник польської княгині, яка мала зазісти на київській престолі, щоби тут каламутити воду та засівати ненависть до східнього обряду. В тій цілі єпископ Рейнберн збирав біля себе щоденно своїх лицарів і наказував їм, щоби входили в ближчі взаємини з тутешніми лицарями і їх приводили до його каплиці, а він, буде толкувати їм про вищість латинського обряду над грецьким, та про красу віри римської. Княгиня Собіслава запрошувала сестер, братів свого мужа та двірські дами до латинської каплиці, щоби прислухалися духовним наукам високоосвіченого й умного єпископа Рейнберна. Бувало не раз, що і Володимир Великий також приходив послухати слова Божого ученого монаха західньої церкви, котрий красно умів розказувати про науку Христову. Часами приходили також, з обов'язку або і з цікавості, монахи, священики, а навіть сам митрополит київський Іван бував на його краснорічвих науках. Однак деякі з українських учених книжників запримітили, що в його церковних науках між деякими реченнями пробивається виразна неохота і спроба понижувати їх святий східній обряд! — Ці учені завважали також, що єпископ Рейнберн завжди від'ємно і з неохотою висловлюється про устрій грецької церкви, понижує деяких патріархів, а першенство у нього мають святителі римські.

Одного разу вів єпископ Рейнберн гарячі спори з ученим монахом, греком Никодимом, про те, що Службу Божу не повинно відправлятися на квашенім, а на пріснім хлібі, як це робить римська церква. Коли монах Никодим боронив відправи на квашенім хлібі, тоді єпископ Рейнберн, назвав всіх русинів блудними, що вони попадуть в ересь, в яку греки не раз попадали. Другим разом при подібній дискусії єпископ Рейнберн зачав висміювати патріярха Фотія та його науку про святі обряди церковні. Цього було вже ученим руським і грецьким забагато, вийшли поволі з каплиці єпископа Рейнберна і більше до нього на таку духовну поживу не приходили. Коли єпископ Рейнберн з княгинею Собіславою, князем Святополком і своїми приближеними не перестали висміюватися з обряду грецької церкви, а хвалити свої римські, тоді великий князь Володимир, котрому жалувалися

деякі придворні чини, звернув увагу синові Святополкові, щоби в делікатний спосіб сказав єпископові Рейнбернові, щоби той не вводив незгоду між його стадом, щоби не баламутив київських християн, що недавно навернулися на Христову віру. Однак єпископ Рейнберн, цього не послухав, але провадив своє діло дальше. Часом заходив навмисно до церков і там виголошував до зібраного народу проповіді, в котрих понижував грецькі обряди і церковні звичаї, називав їх поганськими, а захвалював римські. Цього було вже забагато киянам. Митрополит київський грек Іван, силою своєї влади, заборонив єпископові Рейнбернові голосити подібні проповіді і заборонив впускати його в українські церкви, про що повідомив великого князя Володимира та доніс про те до царгородського патріярха. Великий князь Володимир приказав синові Святополкові, щоб це рішення митрополита довів до відома єпископа.

Єпископ цього рішення не послухав і сказав Собіславі, щоби донесла князеві Володимирові, що він не узнає над собою влади київського митрополита, але єпископа римського, і буде дальше своє "апостольське" діло ширити, і митрополит хай не вчить його того, чого сам не розуміє, лишень хай прийде до нього вчитися. Така поведінка єпископа Рейнберна, викликала непорозуміння поміж родиною княжою, котра розділилася опісля на два ворожі табори. По стороні єпископа Рейнберна станула княгиня Собіслава. Собіслава потягнула на свою сторону мужа Святополка, котрого переконала, що лише єпископ Рейнберн голосить правдиву віру, а все це, що приняла Україна з Царгороду, не є правдивою вірою, що правда є лише в Римі.

Ці слова Святополк передав Володимирові та митрополитові. Тоді митрополит Іван, порозумівшись з князем Володимиром, заборонив Рейнбернові, Святополкові та Собіславі голосити подібні погляди. Однак вони рішення князя не послухали, а робили своє діло прилюдно дальше, згіршуючи тим способом вірних. Справа прибрала гострий характер. Для того, щоби припинити шкідливу діяльність сина, синові і єпископа Рейнберна, і не викликувати згіршення між вірними, великий князь наказав гостро єпископові Рейнбернові ходити до церков і голосити свої проповіді, а щоб єпископ не посмів закау великого князя переступити,

приказав Володимир поставити коло його мешкання сторожу, котра до каплиці єпископа мала перепускати лише лицарів поляків, що привезли княгиню з Польщі. Святополк, єпископ і Собіслава відчули тверду руку Володимира, однак не хотіли покоритися, хотіли за всяку ціну свої пляни перевести і цілу Русь на вернути на латинську віру, шукаючи помочі за границями Русі у... Польщі та в її одновірних державах, Німеччині та в Угорщині, де її свояки сиділи на престолі. В тій цілі єпископ Рейнберн післав до Болеслава Хороброго тайного гінця, довіреного собі лицаря, Судомира, якому дав на дорогу інструкції та письмо, що над ними тут знущаються, що він, єпископ, кинений до в'язниці, що його дочці, Собіславі, грозить смерть за це, що вона зробилась поборницею правдивої віри, до котрої народ склоняється, а її прибраний отець, старий князь Володимир стоїть на перешкоді разом із грецьким духовенством.

— "Отче рятуй, — писала й Собіслава до свого вітця, — бо дні Володимира почислені, рятуй правдиву віру і нас грішних, які для неї терпимо і страждаємо; бо тут такі настали часи, що хто інший може сісти на престолі, а Святополк може опинитися в тюрмі, або на пинських багновищах, а моя доля і будучність страшна"...

Святополк казав зашити письма єпископа і жінки лицареві Судомирові у спідню одежу, додав йому на дорогу сильну сторожу із наємних людей, яка чекала за мурами города Києва, і виправив його тайно до Польщі.

9. Отець і син

Єпископ Рейнберн через своїх лицарів, що прибули з Собіславою з Польщі, намагався з'єднати собі прихильників між киянами. Кількох лицарів оженилося в Києві, взявши за жінок українські дівичі і ці жінки зі своїми чоловіками приходили на богослуження латинські, та науки духовні, які з жаром виголошував єпископ Рейнберн. Таким способом стадо його побільшилося на кілька осіб. Однак єпископ цими успіхами не вдоволявся. Він витривало працював далі. Він знав, що в Києві живе кілька тисяч варязьких, воїнів, з котрих деякі були ще поганями, а деякі христи-

янами — латинниками. З цими останніми хотів Рейнберн за всяку ціну оживити зв'язки і через Святополка запрошував їх на свої богослуження.

Вождь варягів Інневольд був християнином, а будучи в службі Володимира Великого вже кільканадцять літ, був його особистим другом, і разом з Володимиром відвідував церковні богослуження і привик до них. Побачивши у Києві єпископа латинського обряду, заходив не раз і на його богослуження, на які ходив в молодім віці у своїм краю. Однак, як жовнір, не прив'язував до церковних різниць між одним і другим обрядом великої ваги. Йому було все одно, в яким храмі молиться чоловік, щоби тільки щирим серцем хвалив Господа Бога, творця неба і землі. Для того Інневольд не боронив своїм воям у дні вільні від служби військової, заходити на богослуження там, де захочуть. Не знаючи про те, що між Володимиром, а Святополком зайшла така різниця у поглядах на віру, заходив Інневольд часто до єпископа Рейнберна та до Святополка, з котрим жив у великій дружбі, як з молодим князем та майбутнім наслідником престолу. Собіслава тішилася у душі, видячи Інневольда зі своїми воями частим гостем у чоловіка та у єпископа Рейнберна. Їй захотілося чимскоріше стати великою княгинею в Києві, до чого заохочував її Рейнберн. Вони бачили, що Володимир старіється з дня на день, сили у нього меншають, а в разі чого добре мати таких союзників, як Інневольд, та кілька тисяч варягів, тоді перемога по їхній стороні буде цілковита.

Одного разу Інневольд, зайшовши до єпископа, побачив біля його мешкання сильну військову сторожу, яка не хотіла його пустити. Інневольд здивувався дуже, хотів силою ввійти до єпископа, але довідавшись від сторожевого воїна, що великий князь наказав туди ходити, повернувся, й побіг до світлиці Святополка і хотів довідатися, яка причина цієї заборони.

Святополк, довідавшись, що сталося, не міг стерпіти, що така нечесть спіткала його приятеля, та будь-що-будь начальника великої збройної сили, що не раз віддала великі услуги вітцю та всій Україні.

Святополк закипів злістю, убрався в лицарську зброю і побіг до вітця, тим більше, що Собіслава зачала плакати, що вона і її єпископ чуються тут невірниками, що отець по-

садив їх у в'язницю, що не дозволяє єпископові ширити святу віру, не дозволяє дружитися йому свobodно з ким хоче, обмежує його рухи, його особисту свободу.

Прибігши до сіней грідниці вітця, побачив при дверях вітцівських отрока на сторожі. Той, побачивши князя роз'яреного гнівом і заспаного, не хотів пустити Святополка до грідниці великого князя Володимира, не повідомивши його вперед. Побачивши це, Святополк ударив отрока так сильно мечем по шоломі на голові, що цей повалився на землю, а Святополк вбіг страшно роз'ярений до грідниці вітця, де між ними повстала гаряча суперечка. Святополк зажадав від вітця, щоби негайно дав наказ стягнути сторожу від брами єпископа, що це ганьба, щоб такого чоловіка тримати, як невільника, у в'язниці.

Старий князь ніяк не сподівався такої поведінки свого сина, і такого способу розмови, тим більше, що о такій порі смів сам без дозволу увійти до грідниці старенького вітця, і так нахабно жадати зміни приказу самодержавного князя...

Володимир чувся глибоко ображений, тим більше, що цей чоловік, не його дитина, а принята за таку, тільки разів накоїв йому лиха, і тепер смів сам без дозволу озброєний впасти до грідниці великого князя, і жадати відкриття заряджень князів... Це була зухвалість без границь, чогось подібного ще не бувало.

Чуючи таке бажання Святополка, Володимир зразу перелякався, бо думав що Святополк здурів, або щось з ним дивного сталося. Коли Святополк повторив своє бажання, ще раз і зі злістю вп'яв очі у вітця, Володимир встав зі стільця, і показав рукою на двері та сказав:

— Геть! як ти смієш з подібним жаданням до мене приходити?!.. Забирайся звідси, бо тебе прикажу вкинути до тюрми. Ти негіднику якийсь... геть звідси!..

— Я тобі кажу, отче, що я сам собі справу зроблю, я сам розжену сторожу, я не дозволю, щоби єпископ, моя жена і я були під доглядом сторожі, як які невільники. З нас цілий світ сміявся би... Нині сторожа не хотіла пустити Інневольда до єпископа, він прийшов до мене жалітися на таке поступування з ним. Я на це не дозволю... мені Інневольд прийде з поміччю, і я тут буду диктувати не ти, отче!..

На такі зухвалі слова Святополка, Володимир зблід... в

нім закипіла небувала злість до прибраного сина, він плеснув у долоні, і миттю з'явився озброєний отрок, але Святополк зразу вийшов, не чекаючи на останнє слово вітця.

Це зухвальство Святополка так вплинуло на Володимира, що йому в очах потемніло, не міг вимовити ані одного слова, сперся на руки отрока, опустив на його рамя голову і безсильний упав на стілець.

Переляканий отрок крикнув з цілої сили: "Води!"
Великий князь Володимир зомлів...

10. Похід

Патер Фульгентінус розпечатав письмо від єпископа Рейнберна і став його читати голосно по-латині, та робив страшні міни. Речення по реченні перекладав на "lingua vulgare", щоби його могла зрозуміти Емнільда.

Болеслава не було дома, але сподівалися, що скоро повернеться з полювання.

По прочитанні Емнільда зачала плакати, сльози котилися їй з лиця, як каплі води одна за одною. Патер розпечатав друге письмо Собіслави до матері. Доня нарікала на свою страшну долю, що всі ті багатства, їй остогидли, вся ця пишнота надоїла їй, що вона це все радо проміняла б за кусок чорного хліба при матері, щоби біля неї ближче бути. Остаточо згодилася б тут зістати, коби лише мама була при ній, і щоби не боронила їй визнавати саоєї правдивої віри і її свобідно поширювати на славу Божу і заслужити собі на спасіння душі.

Останні слова зробили на матері сильне враження, вона впала в спазматичний плач, бо надійшов князь Болеслав.

Видячи жінку в такому плачу, казав собі ще раз письмо дослівно прочитати, закипів страшним гнівом і пімстою. Розіслав зразу гінців до свого шваґра, короля угорського, до цісаря німецького, з котрим перед пару тижнями заключив мир, з просьбою про поміч проти Руси. Тим часом, поки надійде поміч, дав наказ, збиратися своїм воям на велику і далеку воєнну виправу, якої ще світ не бачив. В цілій Польщі закипіла гаряча робота. Князь Болеслав розіслав гінців до всіх воєначальників, щоби збирались на воєнний похід на

Русь, до славної її столиці, до багатого Києва. Як здобудуть Київ, дістануть такі великі багатства, яких ще ніколи не бачили.

— Дотепер, — сказав Болеслав до гурта вірних воїнів, - ми воювали з самими бідняками, з голими поморянами, з голодними німцями, з обдертими чехами та словаками, а тепер підемо на багату Україну, де капає все від золота, та дорогих жемчугів. В Києві церкви криті золотою бляхою, у них золота та срібна посуда, дорога одежа, самі парчі грецькі. Там побачите велику культуру цілого багатого сходу, купців з Індії та Греції, від Єгипту, та святої землі... Там буде чим збагатитися. Кожний з вас може щоденно посилати післанцями під військовою сторожею багатства до дому разом з невільниками та невільницями, скільки лише захоче, і скільки накрасти може.

Між польським лицарством закипіло. Як шалений вихор, рознеслася вість по цілім краю, що Болеслав вибирається до Києва, на Русь, на крадіж та невільника. Лицарі кидали чимскоріше свої загороди, і ставали під Болькові стяги: від Познаня прибуло 1300 мужів в кирисах, і 4000 тарчівників, від Гнєзна 11500 лицарів у лусковій зброї, а 5000 у легкій, від Володиславія 800 кирисників, і 2000 зі щитами, від Геча 300 у кирисах і 2000 легких. Крім цього надійшло 300 тяжко озброєних з Німеччини, і 500 з Угорщини і нанятих 1000 печенігів*. З цією силою виїхав Болеслав з Польщі і в другій половині липня станув над Бугом. В тім часі помер великий князь київський Володимир, а престол його заняв мимо його волі, прибраний син Святополк Окаянний, зять Болька, з намови Рейнберна та Собіслава. Рейнберн допняв свого, Собіслава сіла на великокняжій престолі у Києві. Їм здавалося, що ціла Україна, навернеться до "правдивої" римської віри.

Щоби забезпечитися на престолі, Святополк і його дорадники задумали злочинне діло. Затаїли смерть Володимира і скликали синів Володимира, які княжили на уділах, до Києва, що нібито отець хворий, кличе синів під благословення. По дорозі в цей злодійський спосіб були убиті Борис, Гліб і Святослав, сини Володимирові. Ця доля ждала і інших

*Цифри історичні після Шайнохи: Boleslaw Chrobry i pierwsze odrodzenie Polski стор. 171.

синів, бо деяких спасли люди і сестра Предслава, яка повідомила брата Ярослава новгородського про злодійський вчинок Святополка. Ярослав зібравши військо з новгородян, розбив Святополка, котрий утік до свого тестя Болеслава в Польщу просити рятунку. З ним разом, тепер вирушив Болеслав і станув над Бугом, де зайшов йому дорогу князь новгородський і київський Ярослав, однак програв цю битву.

Болеслав з тріумфом підійшов під стіни Києва, та і став його облягати. А кияни не були приготовані до довшої облоги. Задля браку поживи порадились віддати город під умовою, що мирні жителі города не потерплять жадної зневаги та ганьби, кияни приймуть Святополка за нязя, а ляцькі війська по належнім відпочинку вернуть домів.

Ці пляни Болеслав прийняв. Напроти переможця вийшла дружина зложена з духовних та світських достойників, під Золоту Брану города, несучи на срібнім посуді ключі города, хліб та сіль.

На означений час відчинилась брама города, і наїзним ляхам показалаь світла дружина киян, вбрана в золоті та сріблом мережані опанчі, яких ляхи ще не бачили. Блиск зібраних достойників великокняжого двора, повага і достоїнство духовників, величавість процесії, ввела ляхів в подив і хвилеве остовпіння. Вони станули як онімилі. Поздїймали шапки і стали цілувати святі ікони і ризи духовників. Протоєрей поблагословив хрестом ляхів, які склонились низенько до землі, і не знали, що їм робити, іти вперед, чи стояти на місці...

Протоєрей побачивши заклопотання ляхів, промовив перший:

— З Богом вступаєте, але не турбуйте мирних людей, не ображайте вдів та сиріт, страх Божий майте в серцях ваших!!

Як тільки дався чути голос і з-поміж ляхів: "Вперед",! — в ту ж мить рушили ляхівські полки в відкриту Золоту Брану. Їхали поволі, несміло, з добутими мечами і оглядались на всі сторони. Всередині їхав на білому коні грубезний, близько п'ятдесятилітній мужчина з сивими довжезними вусами, широким лицем, вбраний у кармазинову запорошену пилом капоту, у сталевім варязькім шоломі на голові. На плечах звисала зі сірого сукна опанча.

Доїжджаючи до Золотої Брами, добув цей ляхівський лицар свій довезний простий меч і з цілої сили замахнув ним об Золоту Брану! Заманений блиском золота, хотів собі, на початок, своїм мечем врубати кусок...

Тим часом, золото на київській брамі було багато твердше від меча ляхівського лицаря і від сильних ударів меч в кількох місцях вищербився, а куски лихого заліза відлетіли... В товпі народу залунав сміх та регіт... Якийсь смільчак не міг здержатися від сміху і — крикнув голосно:

— Ова! От тобі й на!.. Чим тепер буде воювати?..

— У нас на базарі греки продають ліпші, — дістане навіть дамасценку — завважив хто то...

— Ба! коби мав за що дамасценку купити?

— Не бійся — буде мати, за що... За чим тут приїхав?.. Ограблять нас порядно, вони це вміють, хоча перший раз вітаємо таких гостей!..

Лицар, побачивши свій меч вищербленим, застидався, почервонів як буряк.

Йому здавалось, що золото на київських брамах таке м'яке та слабе, як на німецьких, та поморських. Деякі його дружинники зачали з цього, на позір, дрібного факту, виводити лихі висновки на будуче. Один з круга лицаря сказав до свого товариша:

Знаєш, це злий знак... Спіткає нас у тім городі лиха, "щербата доля".

Щоби хоч нам тут плечей не вищербили, а то було б лихо з нами...

Треба матися тут на осторозі.. це ж далекий та незнаний світ... незнані люди, краї чужі...

— Бачив ти, як вони сміялись, як меч його вищербився... Я думав, що він тим мечем розітне цілу Золоту Брану, а тут показалось щось іншого...

— Ти бачив цей іронічний злорадний сміх на лицах людей...

— Я те саме помітив, ці люди мені не подобалися... я був би їх зразу своїм мечем порубав... як вони сміли сміятися з нашого володаря.

— Я мав також охоту привчити їх розуму...

Засоромлений лицар, що йому ця штука перерізання київської Золотої Брами не вдалася, зробив, як то німець

каже: "Eine gute Miene, zum bosen Spiel"* придивився свему мечеві і, як змитий, сховав його у піхву.

Воїни ляхівські поволи їхали та їхали в город Київ. Більшість розложилася на площі коло Десятинної Церкви. Тут з'явився посадник города з тивунами, котрі показали воїнам квартири на постій. Вождь в'їхав зі своєю дружиною у княжий терем, де замешкав у кімнатах Володимира Великого. На привітання його ніхто не вийшов, бо в теремі лишилось лише жіноцтво, котре замкнулося у своїх ґридницях.

11. Грабіж

Воїни польського князя зачали розбивати княжі клуні, витягати з погребів дорогі грецькі вина, питні меди і справили собі зразу пир на подвір'ї. Правда, вони були голодні, бо перебули довгу і тяжку дорогу. Скоро добились до княжих пивниць і витягали звідти всякі достатки, як вудженину, бочки з маслом, сиром, сушену рибу, розбили склад з сухарями та хлібом. Дібралися до княжих курників, до стаєн з худобою і, під ударами їхніх мечів, покотилися по землі опаслі воли, безроги та стада качок, гусей та курей і пантарок. Тут і там запалахкотів вогонь, підпиті вої викрикували "vivat" і многая літа в честь вождя.

А той, взявши до помочі свого зятя, окаянного Святополка, в оточенні своїх воевод, ходив по всіх ґридницях княжих і шукав добичі. Очам його представилися тереми княжі, якби в яким зачарованім замку. Щось подібного він ніколи в житті ще не бачив. Йому вправді оповідала його мацуха Ода та жінка Емнільда про величезні багатства київських великокняжих теремів, але він ніколи не думав, що колись на власні очі побачить ці величаві скарби. А тут якраз доля йому усміхнулась і він сам став паном цих величавих багатств.

Глянувши оком на всі великокняжі ґридниці з їх прекрасними меблями, золотою та срібною посудою, оголосив всім своїм достойникам, що це все, що тут бачать, сталось від

* Вкриває вдоволенням своє розсердження; "робить добру міну до злої гри".

цієї хвилини його добиччю та власністю. Учувши ці слова, Святополк зробив якусь kwasну міну, скривився... Він був дуже захланний на добро свого вітця та на великокняжий київський престол. Тесть йому поміг досягнути ціль його мрій, але лишає йому голі стіни.

На наказ князя його воїни зразу кинулися забирати все, що в гридницях побачили, до порожніх міхів і виносити на стоячі в возівнях порожні вози та сани. Болеслав придивлявся з вдовolenням та усмішкою на лиці до цього і частенько вигукував: "Скоро! Скоріше! Спішіть!", якби чогось боявся, що ті скарби хтось відбере йому по дорозі, що вони не доїдуть до Польщі.

Випорожнивши Володимирові кімнати, запитав Хоробрий грізно Святополка, де знаходиться скарбниця державного володаря. Святополк зам'явся, язик станув йому дубом, щось стиснуло йому в горлі, і вибовтав декілька слів, що там десь, наскільки він знає, за гридницями великої княгині, яка з дамами двора та доньками замкнулася.

Болеслав підійшов до дверей, ведучих до гридниць княгині цисарівної грецької Анни і сильно ними потряс, аж відгомін пролунав скрізь по великокняжій палаті. Двері були сильно замкнені, добутися до них було тяжко. Став міцно гримати та бити мечем.

Розлючений сів на позолоченім стільці, побачив, що прислуга його несе на срібних та золотих тацях великі куски смаженого м'яса та величаві глеки та дзбани меду й угорських вин. Хоробрий утихомирився, зачав сопіти, як міх ковальський, і зразу видер з рук воїна дзбанок з вином і випив його душком. Опісля поглянув заіскреними очима на смажене м'ясо, і з вовчим апетитом став його їсти, роздираючи руками гарячі кусники. За його прикладом пішли всі його воеводи та воєначальники. Розпочався пир, при дикім настрою духа, щирім реготі та не дуже делікатних дотепях під адресою жіночої статі, яка замкнена у своїх гридницях, дрижала, як осиковий листок.

Цей розгульний пир тягнувся декілька годин, до самого вечора. Обгризені з м'ясива кісті розкидували хоробрі лицарі по підлозі, наперед з жартів трапляли один у другого. Наївшись досита, приказували приносити відрами вино та мед і пили без пам'яті цілу ніч, час від часу добиралися до

дверей жіночих грідниць. Ця забава тягнулася до пізньої ночі, поки сон не зморив усіх. Вони заснули там, де звалились з ніг...

На другий день сонце піднялось високо на небі, як наші "хоробрі лицарі" пробудились. Пробудив їх страшний гамір та крик величезної товпи народу, яка напала на княжий замок і жадала від вождя справедливости.

— Чого вам треба? запитали воїни, які стояли на сторожі коло княжої палати.

— Хочемо справедливости! Нас ваші воїни ограбили, цілу ніч допускалися грабунків, злодійств, насилували наших жінок!!

— Ограбили наші крамниці. Пивниці порозбивали. Розторошили наш дорібок! Калічать людей! Тече невинна кров! Ображають невинних людей! Пустіть нас до вашого князя: жадаємо охорони і справедливости! Де ваш князь?! Пустіть нас до князя!

Так кричала товпа розлючених киян, промисловців і купців, покривджених ляхівськими лицарями, котрі за прикладом своїх воєначальників через цілу ніч допускалися насильства на мирних громадянах.

Сторожа відповіла, що князь зараз встане, вислухає їх скарг і зарадить, що буде уважати за відповідне.

Товпа народу збільшалася з хвилини на хвилину, людей прибувало щораз більше, бо в білий день в городі діялись нові грабежі, та розбої, яких допускалися чужі воїни.

Нові пошкодовані щоразу сходились на замок. Одні оповідали другим, що діється в городі, яке нещастя кого спіткало, хто зістав ображений і яким способом, кого ограбили, кому розбили крамницю, де і в кого допускалися насильств, чиї жінки та дочки насилували.

Допіро коло полудня вийшли воєначальники на рундук. За ними показався в червоній киреї князь Болеслав, зі знівеченим лицем після вчорашнього пиру. Якийсь високий сухорлявий воевода крикнув до товпи грізно:

— Хто має яку справу, хай приступить ближче!

Товпа народу подалася наперед. — Перший через товпу перепхався чорнявий середнього росту мужчина з орлиним носом, убраний у дорогоцінний щовком перешиваний одяг, вклонився низенько і з усмішкою промовив до вождя.

— Многоможний Господине! Цієї ночі мене спіткало страшне нещастя. Мою крамницю з золотими та срібними речами розбили твої, Господине, воїни! Я якраз ладив на ярмарок до Вроцлава мої скарби, хотів відвідати твій, Господине, двір, мав замовлення від княгині Емнільди, мав замовлення від імператора германського, від герцога саксонського та баварського, а тепер я бідний, все твої воїни заграбили.

— А то ти, Кирлогос, як не помиляюся? — відповів Болеслав.

— Той самий, — відповів Кирлогос, — твій покірний слуга, просить охорони та справедливости, і відшкодування.

— Зараз його знайдеш! — відповів вождь. А ви, що хочете? запитав князь інших пошкодованих.

Виступали одні за одними зі скаргами та сльозами в очах, на кривду, яку кому воїни ляхівські зробили.

— Кожний з вас зістане нагороджений, кожному стане справедливість.

Це сказавши, казав подати собі коня і в оточенні воєвод та воєначальників поїхав у город і станув на площі перед Десятинною Церквою, де дав приказ трубити на своїх воїнів.

За яку годину збіглися його воїни, але не було їх навіть і четвертини того числа, що увійшло до престольного города. Біля воїнів зібрались величезні товпи народу, а всі зі скаргами, всі тиснулись до князя, жадаючи справедливости; оповідали старшинам та воєначальникам про свої кривди та насильства.

Затрубили на тишу; народ утихомирився, воїни прийняли позицію "позір"! Пролунав тубальний голос Болеслава: — На вас, воїни скарга до мене! Ви ображаєте мирних жителів, ви розбиваєте крамниці, забираєте та грабите людям добро, мені сором і ганьба за вас! Хто так робив, або робити буде, цей дістане сто нагаїв, і замкнений буде у тюрму.

— То брехня! — закричали одногосно воїни. Ми мирно поводимося тут, нікого не ображаємо, нікого не грабимо, це підлий наклеп на нас, чесних воїнів.

— Коли так, то розігнати товпу нагаями! Я своїм воїнам вірю, що вони чесні; вони неспосібні до грабунків та розбоїв...

В цю мить кинулись воїни з добутиими мечами на товпу.

Переполошені, незброєні кияни утікали щосили, розпошились по всіх усюдах. Деякі набрали нагаїв, деяких покалічено. Кількох потратували коні, ці остали на площі, кричали, йойкали, стогнали, сипали прокльони. А Болеслав зі своїми воями уганяв по Києві, полошив безборонний народ та купців, які позамикали свої крамниці перед грабунком. В Києві настала гробова тиша. Народ поховався по всіх усюдах. Ніхто з хати не показався на вулицю. Тривога упала на город.

В однім лише місці на Подолі, коли воїни зачали грабувати склади грецьких вин у знаного нам купця Кирлогоса, цей, знаючи їхню вдачу зі своїх подорожей по Польщі, нароби крику, прикликав своїх людей на поміч. Почалася лайка, відтак бійка. Озброєні Кирлогосові люди кинулись на воїнів і кількох затовкли на смерть. Побачивши це, патрулі, які переходили вулицями, дали знати про це Болеславові, котрий, за кількох убитих своїх воїнів, наложив на город величезні податки в золоті, сріблі, дорогім посуді, парчах, шкірах, соболях, меді та їску. Хто не приносив добровільно, до його дому вдиралися воїни і силою видирали наложену на нього кару, яку складано на замок княжий. Тут ладували ці скарби на вози, та й відправляли до Польщі та до Германії на двір цісаря, як належну йому пайку за поміч в поході на Київ. За декілька днів постою у Києві відправив Болеслав до дому всіх 500 угрів та 300 германців, позволивши кожному обладувати себе та своїх коней всяким добром, якого зможе дістати від тих людей, у котрих стояв на постою, щоби з голими руками не вертати до дому; що де здобуде, це буде його.

Додержав ляхівський князь слова, наємні воїни не жалували походу, їм оплатилися стократно труди, бо відразу по повороті з Києва зажили у себе дома в гаразді, стали багачами. Їхні володарі піднесли їх за цей лицарський подвиг до гідности баронів та графів, надали їм герби...

Зробивши таким чином порядок у городі, вернув урадований переможець до княжого терему на сталий побут. Звідти розіслав частину своїх воїнів на постій та на кормлення по інших городах та оселях безмежної руської землі, щоби вони, по всіх усюдах, держали твердий порядок. За свою працю мають право відсилати щоденно до своїх родин

в Польщу половину всіх скарбів, які попадуть у їх руки, другу половину до скарбу княжого. Так само поступати з непокірними людьми: відсилати їх, як невільників та невільниць, у Польщу.

12. Жадоба

Піславши неоціненні на ті часи скарби до Польщі, не забув князь Болеслав і про своїх союзників, яким хотів тим способом віддячитися за поміч, доставлену йому на київський похід. Для того відправив він у Германію свого любимця, латинського монаха, ігумена Туні з величезними скарбами, як дарами для римсько-німецького імператора Гайнриха Побожного. Цей "побожний" монарх прийняв пограбовану в київських церквах дорогоцінну церковну посуду прегарної грецької роботи. Такі самі дорогоцінності дістав також "апостольський" король угрів Степан.

Заспокоївши цим способом своїх сусідів, не забув Болеслав Хоробрий післати послів також з великими дарами до грецького імператора Василія, представляючись йому, як новий монарх землі руської, та зажадав від нього вірної приязні, а в противнім разі нанесе йому страшну війну. Однак імператор грецький, відібравши ці дорогоцінні дари, пограбовані в київських церквах та на великокняжім дворі, пізнав, що це були дари грецьких імператорів та патріархів для київських церков та великокняжого двора, сказав з усмішкою послам "нового монарха київського": "Я ці дари приймаю до переховання так довго, поки не вернуть правовірні монархи на київський престол, мої свояки, і я їм ці дарунки зверну... А твій князь не мав права грабувати цих величавих дарунків, жертвованих до церков Божих та київському великокняжому домові. Скажи твому панові, що він за це відповідь на страшнім суді перед престолом Бога, і за це буде строго покараний..."

У накинених цим способом відносинах у державі, не чувся польський князь безпечним у Києві. Час від часу давав накази своїм воеводам, щоби широко користали з права відсилання скарбів до Польщі — бо не знати, як довго тут посидять. Він хотів за всяку ціну дістатися до недіткнених ще

державних скарбів, але добитися до них міг хіба тільки, здобувши жіночі гридниці, де велика княгиня Анна, грецька царівна, замкнулася зі своїм двором. Хоробрий лицар знав, що за її кривду нарід стане проти нього, встануть сини, а найбільше боявся новгородського князя Ярослава Мудрого, повільного, але розумного князя, котрий потиху озброював проти нього велике військо в Новгороді та наймав варязькі полки. Коли б Анну спіткала яка кривда, знав він, що за неї упізнеться візантійський імператор, який міг би підняти також свого товариша і свояка імператора германсько-римського Гайнриха проти поляків. Ці обставини здержували князя і він мусів зайняти вижидальне становище до царівни Анни і її двора, які замкнулися у жіночому теремі.

Однак дві речі пхали його конечно здобути жіночу частину княжого терему. Перша, — це державні скарби. Про них чув цілий світ, а до них дістатися і опанувати їх було можливо лише тоді, як здобудуть жіночий терем, а здобувати його силою він не хотів, бо що сказало б лицарство західньої Європи! А жінки забарикадувалися так штудерно, що лише брутальною силою можна було їхній терем добути. Другою причиною, яка пхала його до здобуття жіночого терему, була чудесної краси княжна Предслава, сестра Ярослава, а дочка Володимира Великого. Її то руки просили принци цілої Європи, як також молодий цісар німецький Гайнрих, також сини данського короля, норманського та угорського. Предслава заручена була за сина імператора візантійського. Однак цей умер на чорну віспу. Від цього часу Предслава сказала, що за нікого в світі заміж не піде і додержала слова, всім, князям та лицарям, які старалися про її руку — відмовляла...

Про її руку бажав старатися також вже п'ятдесятлітній Болеслав, бо, саме під час війни, умерла йому славна та мудра його жінка, Емнільда.

По її смерті Болеслав вислав зразу посольство до Києва і знову просив руки Предслави. Однак посольство не застало уже Володимира живим, а князь Ярослав відмовив руки сестри.

Тоді Болеслав, на злість Ярославові, одружився п'ятий раз з Одою, дочкою маркграфа міснійського Екгарда.

Шлюб його з Одою відбувся на замку зичинським зараз в

кілька днів після укладення з імператором Гайнрихом будишинського миру. З княгинею Одою прожив Болеслав усього пів року, потім пішов війною на Київ. Княгиня Предслава була одною з причин, чому Болеслав так скоро гнав до Києва. Він належав до цих мужчин, котрі за жіночою красою гнали б на кінець світу. Думка про Предславу здержувала його від насильного втручання, зараз першого дня, до жіночого терему. Він обмежився лише на сильному гриманні у двері терему, де замкнулись жінки.

Щоби прийти в посідання Предслави, а з нею і державних скарбів, взявся князь на такі хитрощі. Оголосив у Києві, що до нього прийшли з Польщі вісті, що Ода зраджує його, а за віроломство зразу зажадав від єпископа Рейнберна розводу, та й розвівся. Постарався про те, щоб ці вістки дісталися до жіночого терему, а найважливіше, — післав їх до Новгороду, до Ярослава Мудрого. Заразом зажадав від Ярослава видачі своєї доньки Собіслави, за що він ушанує його матір княгиню-цісарівну вдову Анну, а також Предславу, і попросив руки Предслави вдруге.

Посольство за посольством ішло до Новгороду, але Ярослав не спішився з відповіддю. Одно посольство прийняв Ярослав у варязькому човні, де бавився риболовлюю, — і з усмішкою на устах сказав Болеславовим послам: "Як Болеслав здобув Київ та й сидить у нім, хай посидить собі і бавиться весело так далше; я маю ще час, побавлюся рибою".

Другому посольству відповів Ярослав: "Чому ж Болькові так спішно... коли зайшов у гості, хай погоститься довше у Києві. Там є чим забавитися, хай погуляє, побенкетує... Повинен рад бути, що дірвався раз до Києва, та його багатства."

Посольство відійшло з нічим.

Хороброму зачало в Києві по десятимісячним побуті бути вже скучно. Скарби за скарбами вивожено до Польщі. Всі вагаги навантажені скарбами, дуже поспішали до ріки Бугу. Від Бугу волоклись дуже поволі, бо ніяк не могли справитись на мазовецьких багнах та мочарах. Відпочивали тяжко, бо мусіли виминати всякі мочарі, трясовини та баговиння, щоби не потопитися та не затратити скарбів.

Воїнів хороброго князя було чимраз менше. Деякі гинули

зі страшенної гарячки, інші від харчів до яких не привикли у своїй бідній вітчизні. Тут і кияни зачали тайно убивати — передовсім тих, які щоденно допускалися грабежів та насилування жінок. Деяким навіть у сні обтинали грішні частини тіла, щоби здержати їх від надмірного гріха, інших осліплювали і таких відставляли на княжий двір. Болеслав перелякався всенародньої пімсти, перелякався всенароднього повстання, як кари Божої, а доходили його також чутки, що Ярослав зібрав багато війська новгородського та варязького, і вирушає таки проти нього на Київ. Доходили також вісті з Польщі, що дорогоцінності, які повисилали його воїни до своїх домів, послужили їхнім жінкам на розпусту, не одні утратили віру в поворот своїх мужів і віддавалися за других, інші знову ведуть ледаче життя з іншими мужчинами...

Хоробрий вийшов з рівноваги... Казав збиратися своїм воїнам додому. Затрублено на відворот. Його воїни дуже врадувались... винесли його на руках... Але дві справи не давали йому спати. Предслава та державні скарби. Ці дві речі запаморочили його розум... Він стратив рівновагу ума... Охота до Предслави й жадоба посідання державних скарбів, про котрі стільки легенд наслухався, запаморочили його ум до того ступеня, що по ночах не міг спати. Зривався з постелі і, як дикий тур, кидався по кімнаті, підбігав під сильно замкнені дубові двері і зачинав гримати в них мечем. Опісля зачинав на гумор пити, а будучи в підохоченім стані, викрикував ім'я Предслави, називаючи її своїм ангелом, своїм божеством, щоби лишень йому відчинила двері. — Обіцював їй золоті гори, що її укоронує на польську королеву, озолочену цілу посадить на престолі і буде до неї молитися, та всякі забаганки її сповняти, як лиш змилосярдиться над ним та й стане його жінкою...

Коли ці всі просьби не мали найменшого успіху через десять місяців його побуту у Києві, прийшов до переконання, що слава його лицарських подвигів затьмилась би, якби він, будучи майже рік у Києві, зіставив Предславу з державними скарбами. Напередодні від'їзду постановив Болеслав підступом взяти Предславу. В тій цілі прийшов йому один з його воеводів у поміч, а саме Каспир зі Скотнік. Він намовив Болеслава, щоби над ранком, як в жіночих теремах всі ще будуть спати, кількох молодих відважних

лицарів вилізло на дах, прив'язало до комина грубезний з гудзами мотуз і по тім мотузі спустилося до середини жіночих грідниць. Коли б там були якісь лицарі для охорони жінок, то певно ще будуть спати. Тих належить пов'язати, а якби ставили опір, убити, засуви від величезних дубових дверей відсунути і нас впустити. Все належить робити тихо, щоби не налякати сплячих жінок в окремій грідниці. З рештою дамо собі раду... Ця гадка подобалася Болькові, бо буде виконана тихіше, як таранами розбивати двері.

13. Сполох

Було це в 1019 році. Половина місяця мая. Всі дерева розцвітали. Пахоші з різноманітних цвітів розливались у повітрі. Київ виглядав, як один великий цвітник. Всюди розкоші, краса... Гей, як мило тоді у Києві!

В серця киян уступила якась радість. Очікували чогось усі, ждали. З уст до уст шепотіли одні одним, що неволя ляцька небавом скінчиться... Ярослав уже в дорозі, частина військ пливе Дніпром, минули вже Смоленськ, другі говорять, що перейшов Оршу; кіннота жде коло Любеча...

Ляхівські воїни якось присмирніли, грабунки перестали, по ночах спокій, деякі опускають свої квартири, збираються коло княжого терему, там обвантажені коло наладованих возів ночують... Чи не думають забиратись?

На чолі незадоволених станув молодий боярин Човгунів син. Переодягнений за торговця, ходив по хатах бояр, намовляв щоб виганяли ляхів... Часами удавав рибалку. З великими саками на плечах плинув човном по Дніпрі і відвідував дворища бояр, розносив вісті, захоплював до повстання проти ляхів. Збирав боярських дітей, висилав гінців до дальших городів, давав прикази іменем князя Ярослава, щоби боярські сини зброїлись та збирались в дружини, і нападали на відступаючих ляхів з Києва, та щоби їм по дорозі відбирали добро, награбоване у Києві та інших городах України.

Вісті, розсилені Човгуновим сином, летіли блискавкою по всіх городах, доходили до Дністра, й за Сян, до лемків. Лемки зложили цілий полк воїнів, який виправили, під

проводом князя сяніцького Якуна, до боротьби проти ляхів. Полк цей засів у бірчанських лісах та ждав на повертаючих ляхів навантажених добром. В цім полку, одним крилом, доводив Іван з Лішні, Фільків син.

Настирливі вісті про зближення князя Ярослава лунали по Києві щораз сміліше. Ляхи затривожились... Жаль їм було опускати золотoverхий Київ, жаль Золотої Брами. Перестануть золотії церковні бані миготіти їхнім очам, час забиратись у свої піски, у свої мочарі, у свої яруги.

Дня 16 мая, раннім ранком, ще шаріло на дворі, як дано приказ відвороту. Увесь Київ був ще в обіймах світанку. На великокняжій замку роздираючі серце сцени. Стара княгиня Анна, Предслава, дочка Володимира, перша красуня в світі і чотири дами двору, дві грекині, дві українки, сиділи на високім возі. Одягнені були в чорну оксамитову одержу, з закритими лицами відїжджали до Польщі, як военні бранки, за дочку Болеслава Хороброго, Собіславу, яка була в полоні у Ярослава. Віз з жінками обступило вісім озброєних воїнів на конях з добутиими мечами. Княгині сиділи на нагарбаних державних скарбах, і плакали нишком за рідним Києвом. Як виїхали за браму, заридали голосно та якось так сумно, якби навіки прощались з рідними сторонами. В цю мить приступили до них бородаті воїни, з голими мечами, і заборонили плакати, бо зітнуть їм голови.

Тихо, без шелесту, без крику, їхали ляхи через Київ у напрямі на Погорину волость. Перед ридваном поступали мовчки ряди воїнів. Всі їхали на конях поволі, були страшенно обтяжені; здавалось, що вся Україна переноситься кудись далеко на південь і захід, як кажуть світ-за-очі. Сонце кривавою луною сходило над Дніпром. Польські ряди воїнів були вже далеко за Києвом. Позаду за ними слідив з відділом боярських синів Човгунів син. Він наглядав за ними з боків, хотів конче довідатись — куди вони прямують.

Спочатку ляхи самі не знали, куди найкраще повертати, йшли навмання... Хоробрий насунув шолом на голову і їхав яких кільканадцять кроків за ридваном царівни Анни, і щось глибоко задумався.

Він перший раз у своїм житті дізнав рішучої відмови від жінки. Предслава сказала: "Ніколи! Живою не поведеш ти мене до вінця, лютий розбійнику"!!!, слова кинуті йому з

погордою, коли попросив, щоб з ним одружилася, бриніли якось так погано в його вухах, так його збентежили, що стратив цілком охоту до розмови. Веселість та дотепні жарти, якими Болеслав любив пописуватися у товаристві, якось цілковито опустили його. Їхав, похнюпивши голову дивився уперто в землю.

Коли вже цілковито його війська стратило з очей Київ, пригнався до нього один з полководців з запитом: "Куди нам їхати, вельможний пане вожде, на Турів, на Червень, чи може Перемишль?"

Він задумався. Дав знак, щоби війська станули. Скликав всіх воєначальників на воєнну нараду і запитав, чи не мають яких вісток про похід військ Ярославових, чи не чули щось про степовиків, які мали перейти на сторону Ярослава.

Всі воєначальники ждали кожної хвилини своїх вістунів, яких розіслали, щоби засягнути вісток, довідатись про рухи військ Ярославових та степовиків. Нарешті дізнались, що Ярославові війська перейшли на відпочинок до Любеча, а про рухи степовиків не було жодних вісток.

— Коли так, — сказав Хоробрий, ми не можемо їхати на Турів, бо туди небезпечно, і мало хліба на дорозі, не буде чим воїв прокормити. Треба нам рушати на Червень, відтак на Перемишль, а ще ліпше мати на оці лінію Сянока... Зрозуміли?

— Так, так! Зрозуміли! — загомоніли всі.

Негайно розіслали до всіх військових частин короткі накази: — прямо на захід! Дорога на Сян!

Одні частини передавали другим, щораз голосніше, щоби звертали з дороги, та брали напрям на Сян. Поодинокі відділи закликали:

"Беріть на південь, на лінію Сяну! Їдемо всі на Сян!"

Слова ті, подавані з відділу до відділу, почули по боках поукривані боярські сини з відділу Човгунового сина, а їм цього лише і було треба.

14. Перемога

Відділ боярських синів під проводом Човгунового сина, зложений з кількесот добре вишкolenих їздців, розбився на

дві частини. В одній частині було біля сто молодців, а в другій коло триста добре озброєних юнаків. Відділ цей поступав назирцем вслід за утікаючими ляхами а перший відділ розбився на дрібні патрулі, по п'ять до десять вершників. Вони трималися з боків і слідили утікаючих...

Як завважали, що поодинокі частини ляхів, які були дуже навантажені, накраденим добром, і відпочивали потомлені, тоді негайно давали знати поступаючим ззаду братам, коли можна нападати, та відбивати добро.

Як почули наші молодці, що ляхи прямують над Сян, так негайно післали кінними естафетами вістку під Любеч, до князя Ярослава, щоби не прямував в простій лінії на Київ, а взяв напрям на південний захід, над Сян, куди перед його силами скриваються ляхи, бояться розбиття, бо їхні сили страшно ослаблені, а, притім, вони надмірно обвантажені.

Князь Ярослав, довідавшись про наміри ворога, дав наказ своїм військам змінити плян походу, і повернути на південний захід, на лінію Сяну...

Однак ляхи гнали щосили. По дорозі забирали вози, коні, на котрі накладали взяте в Києві добро і прямували чим скоріше додому.

Післали навіть перекуплених гінців до Ярославових військ з вісткою, що ляхи обрали дорогу на Турів. Гінців тих однак переловили і їх зустріла заслужена кара.

Одному відділові боярських синів удалося раз захопити задній відділ ляхів на яких сто воїв і повернути до Києва, зі всім добром. Коло Пліснеська напав знову другий відділ боярських синів, взявши полонених і відбивши скарби.

Ляхи побачили, що то не жарти, а чуючи за плечима війська князя Ярослава, утікали, чим швидше, прямували вже на південь. Хотіли укритися в Карпатських горах, тому так спішилися над Сян, де в неприступних лісах та яругах Бескиду легше можна сховатися...

Тим часом відділи боярських синів не давали їм спокою, раз-у-раз наступали їм на п'яти. Про все звітували головним силам князя Ярослава; він, відповідно до одержаних вказівок направляв свої головні сили, які щодня наближались до головних сил ляхів і думали, що не дозволять їм свobodно перейти Висли та Сяну.

Так дійсно сталося.

В день Хрищення Руси допав їхні головні сили князь Ярослав над Сяном поміж городом Перемишлем і Сандомиром і розбив їх. Битва тривала цілий день. Над вечір полишали недобитки ляхівські вивезене добро, залишили ридван з царівною Анною та Предславою й іншими дамами двора, а спасались самі, як хто умів. Під Болеславом убили коня, він сів на другого і вплав через Сян спасався, забувши за найбільший свій скарб — Предславу, та всі скарби державні, на яких сиділа Предслава з царівною Анною.

В тій переможній битві дуже вславився сяніцький полк лемківський, під проводом князя Якуна. Довідавшись про наближення Ярослава і про недалеку битву, виступив з лісів бірчанських, подався бистрим маршом на північ і перед заходом сонця вступив у бій, кинувшись на ляхів з півдня, звідки вони не сподівалися нікого, і вельми причинився до перемоги Руси-України та князя Ярослава.

Болеслав, побачивши сяніцьких лемків, під проводом князя Якуна, крикнув на своїх воїв: "За мною, за Сян!"

Його вої, учувши крик свого вождя, кинулись у воду з цим самим окликом: "За Сян!" Полки Ярославові з окликом: "За Сян!" гнали ляхів аж до границі руської землі, котра находилась тоді далеко на захід за Сяном, бо аж за рікою Вислоком.

Князь Ярослав Мудрий, перейшов ріку Сян в тім місці, де ляхи найбільше були розбиті, і зупинився на ніч. Дальше на захід післав свої свіжі сили, які в бою участі не брали — між іншими, новоприбулий сяніцький полк, що його привів син князя Якуна, Борис. Великий князь Ярослав радувався дуже, побачивши свою стареньку матір царівну Анну та сестру Предславу зі всіма княжими скарбами, які Болеслав залишив на побойовищі.

На другий день рано, коли священники відправили у вдячності Службу Божу, з'явився в княжім наметі перемиський владика старенький о. Боговид, і просив великого князя Ярослава, щоби звернув більшу увагу на західні границі руської держави, на ту вірну Лемківщину — край славних лемків, які твердо зберегли у себе православну віру зі слов'янським богослуженням, та не далися винародовити, і всіма способами старалися про їх прилучення до київської держави. Іменем лемків просив владика князя Ярослава зміц-

нити пограничну сторожу, бо сусіди зачинають пхатися у наші землі.

Великий князь Ярослав, відповідаючи владиці, сказав:

— Мене тішить дуже ваша просьба, я ніколи не забуду тої помочі, яку в останній хвилині дали мені хоробрі мешканці славної вашої Хорватії, ваші славні лемки. Вони то зі своїм провідником князем Якуном, вирішили перемогу на нашу сторону. Їхня благородна посвята для загального добра всіх руських племён, буде записана золотими буквами нашими літописцями для майбутніх поколінь, щоби будучі віки говорили своїм правнукам про славу їх дідів, прадідів... На пам'ятку тої славної перемоги, я приказую збудувати на тім місці новий город, що буде називатися "Ярослав".

На цім місці, де тепер город Ярослав над Сяном, князь Ярослав гостив щедро свою хоробру дружину, котра повторяла останні слова Болеслава: "За Сян"!

Вістку про перемогу Ярослава принесли Фількові діти, які вернули з війни до дому, старенькому столітньому старцеві, Янткові, якому Боже Провидіння дало діждатись спокуси найдалше на захід висуненого українського племені лемків — хорватів з великою Матір'ю-Руссю, державою Ярослава Мудрого.

Старий Янтко, вислухавши оповідання своїх внуків — Ваня та Андрія, про славу перемогу Ярослава Мудрого над ляхами, і про утечу Болеслава та залишенням всіх київських скарбів, глянув на небо і зі сльозами радості сказав:

— Нині отпушаєши раба твого, Владико.

ЗМІСТ

<i>Видавництво "ОКА" — Слово до Вп. П. Читачів</i>	5
<i>Іван Гвозда — Передмова</i>	7
<i>Борис Филипчак — Спогад про Батька</i>	13

ЧАСТИНА I

1. Голод у 980 р.	17
2. Віче в Сяноці	22
3. У Києві	29
4. Присяга	34
5. Рать	37
6. Битва	39
7. У Празі	41
8. У Гнезні	43
9. В Кальбе	46
10. В Польщі і на Русі	52

ЧАСТИНА II

1. Мрії	55
2. Переговори	57
3. Ярмарок у Вроцлаві	63
4. Сватання	68
5. Весілля	72
6. В Турові	78
7. У другім Царгороді	82
8. Непорозуміння	85
9. Отець і син	89
10. Похід	92
11. Грабіж	96
12. Жадоба	101
13. Сполох	105
14. Перемога	107

